

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки імені Богдана Ступарика

Тексти лекцій навчальної дисципліни

«Методика соціально-виховної роботи»

для студентам денної та заочної форми навчання спеціальності
7.02.03002 –«Дошкільна освіта»

Івано-Франківськ – 2016

Тема 1. Сутність процесу виховання, його закономірності та

принципи

Мета: Ознайомити студентів із сутністю і змістом процесу виховання як суспільного явища, його закономірності та основні принципи, сформувані у них цілісну систему поглядів на зумовленість виховання суспільними потребами та умовами.

План лекції

Вступ

1. Сутність і зміст процесу виховання. Мета виховання, понятійний апарат теорії виховання.

2. Завдання складових всебічного розвитку особистості.

3. Закономірності і принципи виховного процесу.

4. Виховання учнів в урочній та позаурочній діяльності.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Виховання як суспільне явище характеризується такими основними властивостями, які виражають його суть: виникло з практичної потреби пристосування підростаючого покоління до умов суспільного життя і виробництва, заміни ними старших поколінь; категорія вічна, необхідна і загальна; на кожному етапі суспільно-історичного розвитку за своїм призначенням, змістом і формами має конкретно історичний характер; здійснюється за рахунок засвоєння підростаючим поколінням основних елементів соціального досвіду, у процесі і результаті залучення його старшим поколінням у суспільні відносини, систему спілкування і суспільно необхідну діяльність.

Специфічним для процесу виховання є: двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; залежність від об'єктивних та суб'єктивних факторів; трудність розкриття внутрішнього світу дитини, який

треба формувати; багатство форм, методів і прийомів, якими важко оволодіти; неперервність – у вихованні канікул бути не може; поступове виявлення результатів виховних впливів.

Закономірності виховання є стійкими, повторюваними, об'єктивно існуючими суттєвими зв'язками у ньому, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективності розвитку особистості школяра.

Принципи виховання – це керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації і методів виховного процесу.

1. Сутність і зміст процесу виховання. Мета виховання, понятійний апарат теорії виховання.

Природа не творить людини як цілісної особистості, вона лише закладає основи і створює передумови для її формування. Людина - багаторівнева система, особливості якої виявляються у діалектичній взаємодії біологічних і соціальних факторів. Вступаючи в життя через соціальну і трудову діяльність, вона вливається у світ соціального досвіду, який є багатовіковим надбанням людства і стає основною школою становлення її як особистості. Процес діалектичної взаємодії біологічного і соціального, які впливають на формування особистості, вимагає науково обґрунтованої системи виховних впливів.

Виховання - цілеспрямований процес формування всебічно-розвиненої, соціально-активної, творчої особистості.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Зупинення цього процесу - катастрофа для суспільства, внаслідок якої людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Тому виховання з погляду суспільного розвитку є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти. Завдяки йому людство забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку.

Виховання дітей шкільного віку здійснюється у процесі навчання і виховної роботи у школі та за її межами. Воно є цілісним процесом у якому

поєднані сукупність виховних цілей та самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя і учня, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання учнів.

Цей процес є двостороннім (обов'язкова взаємодія вихователя і вихованця), цілеспрямованим (наявність конкретної мети), багатогранним за завданнями і змістом, складним щодо формування і розкриття внутрішнього світу дитини, різноманітним за формами, методами і прийомами, неперервним (у вихованні канікул бути не може), тривалим у часі (людина виховується все життя).

Мета виховання - сформувати гармонійно розвинену, духовно багату, фізично досконалу й суспільно-активну особистість з науковим світоглядом, з високим моральним потенціалом, що бажає і вміє працювати.

Об'єкт виховання - індивід або група людей, на розум, емоції і волю яких здійснюється цілеспрямований виховний вплив.

Суб'єкт виховання - індивід або група людей, які здійснюють цілеспрямований виховний вплив на особу або колектив з метою формування в них певних якостей.

Зміст виховання включає загальні його сторони і характеристики, залучення до основних видів людської діяльності в умовах гуманних відносин, а також індивідуальну програму самовиховання й розвитку.

Кінцевою метою виховання особистості є її підготовка до виконання комплексу ролей, необхідних для суспільного життя. Це ролі громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша. Підготовка до ролі громадянина передбачає формування людини з яскраво вираженою активною громадянською позицією, з почуттям обов'язку і відповідальності перед суспільством. Роль трудівника передбачає вміння і бажання активно трудитися, створювати нові матеріальні та духовні цінності. Виконання ролі громадського діяча означає активну участь особистості в громадському житті. В стінах навчального закладу особистість необхідно готувати і до ролі сім'янина, майбутнього батька, чоловіка, матері, дружини. Кожен учень як товариш має

володіти вмінням розуміти іншу людину, співчувати, жаліти, поступитися, поділитися і т.д.

Вже декілька разів було відмічено, що виховання передбачає формування всебічно-розвиненої особистості. А яка ж це особистість?

2. Завдання складових всебічного розвитку особистості.

Основними напрямками всебічного розвитку особистості є:

- громадянське виховання;
- розумове виховання;
- моральне виховання;
- екологічне виховання;
- статеве виховання;
- правове виховання;
- трудове виховання;
- естетичне виховання;
- фізичне виховання.

Громадянське виховання — формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Покликане воно виховувати у молодій людині високі моральні ідеали, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці, під впливом загальнонародних, національних цінностей, у взаємодії особистості із суспільством, яке на кожному етапі представляють сім'я, школа, різноманітні колективи. Орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

В Україні воно зумовлене завданням державотворення на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості. Одним із критеріїв і результатів громадянського виховання є громадянськість особистості, яку складають моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності,

внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини у світовому співтоваристві.

Громадянськість — духовно-моральна цінність, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що визначає її обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною.

Важливе місце в громадянському вихованні належить громадянській освіті — навчанню, спрямованому на формування знань про права та обов'язки людини. Вона пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності, передбачає політичну, правову й економічну освіченість.

Виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.

Патріотизм. Постає як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє. Важливою рисою патріотизму є турбота про благо народу. В Україні на сучасному етапі він передбачає: сприяння становленню й утворенню Української держави як правової, демократичної країни. Національна самосвідомість. Передбачає усвідомлення себе часткою національної (етнічної) спільноти, носієм національних (етнічних) цінностей.

Ґрунтується на національній ідентифікації (ототожнення), вбирає в себе віру в духовні сили своєї нації, її майбутнє, почуття відповідальності перед своєю нацією; вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку.

Культура міжетнічних відносин. В їх основі — реалізація взаємозалежних інтересів етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального й духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру, толерантності.

Базується на економічних, політичних, правових, духовних засадах, деформація яких призводить до міжетнічних конфліктів. Виявляється в повазі інтересів, прав, самобутності народів, підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві, у готовності до компромісу з етнічними, релігійними групами заради соціального миру в державі.

Планетарна свідомість. Це передусім усвідомлення єдності й унікальності життя на Землі, почуття поваги до всіх народів, їхніх прав, інтересів і цінностей. Вона ґрунтується на розумінні світу як єдності й різноманітності, системи держав, які повинні мирно співіснувати, співпрацювати в умовах свободи, на засадах моральних ідеалів, гуманізації міжнародних відносин, визнанні пріоритетом права людини, націй і народів.

Правосвідомість. Ґрунтується на усвідомленні прав, свобод, обов'язків, ставленні до закону, інститутів державної влади. Її основою є усвідомлення, що головне завдання цивілізованої держави — захист соціальних інтересів, прав і свобод громадян. Держава має гарантувати кожному можливість працювати і творити за своєю власному ставленні до держави, її інститутів, здатності брати участь у прийнятті рішень, які мають впливати на владу.

Дбайливе ставлення до природи. Виявляється в особистій причетності й відповідальності за збереження і примноження природних багатств, виробленні вміння співіснувати з природою, в нетерпимості до її губителів, усвідомленні необхідності вирішення екологічних проблем.

Моральність особистості. Передбачає такі гуманістичні риси, як доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, совість, чесність, повага, правдивість, працелюбність, справедливість, гідність, терпимість до людей, повага і любов до своїх батьків, роду. Ці якості визначають культуру особистості. Норми моралі полегшують сприймання правових норм, які допомагають глибше усвідомлювати моральні істини. Моральна свідомість дає змогу усвідомити межу моральної поведінки, за якою починаються аморальні й протиправні вчинки. Високоморальна свідомість стимулює соціально ціннісну поведінку, застерігає від правопорушень.

Формування культури поведінки особистості. Культура поведінки виражає моральні вимоги суспільства, закріплені в нормах, принципах, ідеалах закону, засвоєння положень, що спрямовують, регулюють і контролюють вчинки та дії людини.

Розвиток мотивації до праці. Передбачає усвідомлення життєвої потреби у трудовій активності, виявленні ініціативи, підприємництва, розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх вирішення, готовності до соціальної творчості, конкурентоспроможності й самореалізації особистості в ринкових відносинах.

Полікультурне виховання. Охоплює вивчення різноманітних культур, виховання поваги до представників усіх культур, не зважаючи на расове, етнічне походження, сприйняття взаємозв'язку та взаємовпливу загальнолюдського, національного компонентів культури в широкому значенні.

Ефективність громадянського виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Провідна роль належить дисциплінам соціально-гуманітарного циклу: історії, географії, філософії, суспільствознавству, літературі, активним методам навчання, спрямованим на самостійний пошук, формування критичного мислення, ініціативи й творчості.

Застосування форм і методів громадянського виховання покликане формувати в особистості когнітивні, нормативні та поведінкові норми, вміння міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, аналізувати проблеми, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізовуватися тощо.

Розумове виховання— діяльність педагога, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення учнів з метою прищеплення культури розумової праці.

Розумове виховання відбувається у процесі засвоєння знань і не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес здобуття знань і якісне їх поглиблення є чинником розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини.

У процесі навчання та виховання реалізується головна мета розумового формування особистості учня — розумовий розвиток. Розумовий розвиток — процес розвитку інтелектуальних сил, пізнавальних здібностей мислення учнів. Під час розумового виховання відбувається накопичення певного фонду знань: термінології, символів, імен, назв, дат, понять, існуючих між ними зв'язків і залежностей, відображених у правилах, законах, закономірностях, формулах.

Основним завданням розумового виховання є розвиток мислення взагалі та різних його видів. Воно також передбачає оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією). Важливим завданням розумового виховання є формування в учнів культури розумової праці, до якої належать навчальні вміння. Їх поділяють на загальні, які використовуються під час вивчення будь-яких навчальних предметів (вміння читати, слухати, усно висловлювати свої думки, писати, працювати з книгою, контролювати себе), і спеціальні — необхідні для оволодіння знаннями в певній галузі (вміння читати ноти, технічні креслення, карти, слухати музичні твори, записувати числа, формули, нотні знаки, користуватися словниками, довідниками тощо).

Культура розумової праці означає вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, точно і акуратно виконувати всі операції, підтримувати порядок на робочому місці і т. ін. Вона передбачає і вироблення в учнів особливих якостей, необхідних для засвоєння знань у будь-якій галузі: вміння зосереджено й уважно працювати, долати труднощі; розвиток пам'яті та використання різних її видів — логічної, моторної, зорової; вести спостереження і нотатки; контролювати себе, застосовувати знання в інших умовах.

Формуванню інтелектуальних умінь сприяють певні типи завдань:

- дослідницькі (спостереження, дослід, підготовка експерименту, пошуки відповіді в науковій літературі, екскурсії та експедиції і т. ін.);
- порівняльні, що свідчать про подібність або відмінність понять, складних явищ;

- спрямовані на впорядкування мислительних дій, а також користування алгоритмами або самостійне їх складання;
- аналіз і узагальнення ознак для виділення явища в певний клас чи вид.

Особливе значення для розумового виховання має формування наукового світогляду учнів. Науковий світогляд — цілісна система понять, поглядів, переконань і почуттів, які визначають ставлення людини до дійсності й самої себе. Його основу становлять погляди і переконання, сформовані на основі знань про природу, суспільство, які є внутрішньою позицією особистості. Світогляд складається з таких підсистем:

- загальних знань (основи формування поглядів і переконань);
- світоглядних умінь (розумові операції, здатність робити висновки та ін.);
- сукупності почуттів, в яких виражається позиція особистості;
- можливостей вирішення світоглядних проблем на основі вольових якостей (цілеспрямованість, рішучість, самовладання, принциповість).

Науковому світогляду властиві: правильне бачення минулого і сучасного (наукової картини світу), здатність передбачати розвиток подій і явищ суспільства та природи, гуманістичний характер. Формування його відбувається у процесі вивчення навчальних дисциплін завдяки теоретичній спрямованості навчально-виховного процесу, міжпредметним зв'язкам. Важливим при цьому є забезпечення діалектичного мислення учнів, збагачення світоглядних знань, формування поглядів і переконань, залучення до різноманітних видів діяльності.

Оскільки світогляд є системою наукових, політичних, філософських, правових, естетичних, моральних понять, поглядів і переконань, які визначають ставлення людини до навколишнього світу і до себе, тому кожен шкільний навчальний предмет є складовим елементом єдиного цілого. Вчитель математики, фізики, хімії, біології, історії, літератури зможе успішно формувати світогляд учнів, якщо він не тільки добре знатиме свій предмет, а й суміжні навчальні дисципліни, здійснюючи в процесі навчання міжпредметні

зв'язки. Це сприятиме розкриттю наукової картини світу, його єдності, чого не може зробити жоден навчальний предмет сам по собі.

Перетворення знань у світоглядні погляди і переконання тісно пов'язане з формуванням в учнів системного ставлення до дійсності та до себе. Тому виховна робота повинна передбачати створення умов, в яких учень мав би змогу виявити своє ставлення до подій, явищ, що сприятиме формуванню єдності слова і діла, світогляду і поведінки, активної життєвої позиції.

Моральне виховання — виховна діяльність навчального закладу, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки. Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу складають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Серед таких норм — гуманізм і демократизм, що відображаються в ідеалі вільної людини з високорозвиненим почуттям власної гідності, поваги до гідності іншої людини. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства, інших чеснот.

Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

Мораль — система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми. Мораль виконує пізнавальну, оціночну, виховну функції, а її складовими є моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини. Норми і принципи моралі, моральні ідеали та почуття становлять систему моралі, яка складає основу, життєву позицію особистості.

Моральний ідеал — образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем, до якого слід прагнути. Це той взірець моральної досконалості, який спонукає особистість до саморозвитку і на який зорієнтований виховний процес.

Моральна норма — вимога, яка визначає обов'язки людини щодо навколишнього світу, конкретні зразки, які орієнтують поведінку особистості, дають змогу оцінювати й контролювати її. Возведена в систему сукупність моральних норм утворює моральний кодекс. Якщо мораль є суб'єктивним уявленням людини про добро та зло, то практична її діяльність щодо творення добра, спонукана внутрішніми мотивами («голосом совісті») постає як моральність. Моральність — втілення у практичній діяльності людей моральних переконань, моральних ідеалів, норм, почуттів та принципів.

Моральні переконання — стійкі, свідомі моральні уявлення людини (норми, принципи, ідеали), відповідно до яких вона вважає за потрібне діяти так і не інакше.

Моральні почуття — стійкі переживання у свідомості людини, які є основою її вольових реакцій в різних ситуаціях, її суб'єктивне ставлення до себе, інших людей, окремих явищ суспільного життя, суспільства загалом.

Моральні якості — типові риси поведінки особистості.

Основу морального виховання становить етика (від грец. *ethika* — звичка, звичай) — філософська наука про мораль, її природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємовідносин між людьми. Вона досліджує моральні категорії, в яких втілені моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки. Сукупність етичних проблем охоплюють питання про те, як має чинити людина (нормативна етика), а також теоретичні питання про походження і сутність моралі.

Характерною особливістю морального становлення особистості є врахування її менталітету (ментальності) специфічного світосприймання, світовідчуття, світогляду, бачення світу і себе у світі, національного характеру, вдачі, які виробляються під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних чинників.

Дисциплінованість, організованість — суттєві ознаки моральної вихованості та культури людини. Основою дисципліни є поєднання методів переконання з метою формування свідомості і розумної вимогливості. Це суттєва передумова для опанування вміннями і звичками моральної поведінки.

Основні якості моральності формуються в ранньому дитинстві на основі так званого «соціального успадкування». Вирішальною у цьому є роль батьків: їх поведінка, цілеспрямований вплив на особистість дитини. Особливо важливо задіяти в моральному вихованні можливості усіх соціальних інституцій:

- о сім'ї, цілеспрямований вплив її на формування моральних цінностей дитини;

- о педагогічну діяльність дошкільних виховних закладів;

- о освітньо-виховну діяльність загальноосвітніх навчально-виховних закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій);

- о діяльність професійних навчально-виховних закладів (професійно-технічних училищ, вищих навчальних закладів);

- засобів масової інформації (радіо, телебачення, кіно, газет та ін.);

- діяльність мистецьких закладів (театрів, музеїв, консерваторій, клубів, будинків культури тощо);

- соціально-виробничу діяльність громадян на підприємствах, в організаціях.

У моральному, як і будь-якому іншому, вихованні не можна абсолютизувати або недооцінювати жодного із засобів. Тільки оптимальне їх поєднання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів забезпечить очікуваний результат. Головне — забезпечити цілеспрямованість, єдність й узгодженість дій усіх соціальних інституцій, які мають вплив на особистість. Свідома дисципліна виявляється в суворому, неухильному виконанні суспільних принципів і норм поведінки, ґрунтується на почутті обов'язку та відповідальності.

Обов'язок — усвідомлення особистістю громадських і моральних вимог.

Відповідальність — якість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з точки зору користі або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з суспільними нормами, законами.

У вихованні свідомої дисципліни, почуття обов'язку і відповідальності важливою є спільна робота вчителів і вихователів, спрямована на засвоєння учнями правил поведінки в навчальному закладі, їх прав та обов'язків,

формування в них потреби постійно дотримуватися їх, створення оптимальних умов для свідомої діяльності, а головне — постійний тактовний контроль за поведінкою учнів, чіткі та безкомпромісні вимоги.

Вимогливість і суворість учителя мають бути доброзичливі. Він повинен розуміти, що учень може робити помилки через брак життєвого досвіду або з інших причин. Тому педагог має вміти прощати помилки, допомагати учням знаходити оптимальні рішення у складних життєвих ситуаціях.

Екологічне виховання — систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури, взаємодії з природою. Завдання екологічного виховання полягає в нагромадженні, систематизації, використанні екологічних знань, вихованні любові до природи, бажання берегти і примножувати її, у формуванні вмінь і навичок діяльності в природі. Зміст його полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Екологічне виховання неможливе без уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Ці уміння учні набувають на уроках та в позаурочній діяльності. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, запобігання нанесенню збитків природі. Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення. Передумова для цього — екологічні знання, наслідок — екологічний світогляд. Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства.

На основі екологічного мислення і свідомості формується екологічна культура яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне), екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Система екологічного виховання передбачає врахування основних її аспектів:

- національного та регіонального підходів до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування;
- гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства (раціонального використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, захисту середовища від забруднення промисловими та побутовими відходами);
 - збереження фізичного і духовного здоров'я людини;
 - об'єктивності у розкритті основних екологічних законів та понять, що дають підстави вважати екологію наукою, яка розвивається, намагаючись вирішувати проблеми довкілля;
 - зв'язку між набутими екологічними знаннями і життям, розкриття їх цінності не лише у виробництві, а й у повсякденному житті людини.

Статеве виховання — процес засвоєння підростаючим поколінням знань про взаємини статей, формування культури поведінки і потреб керуватися у стосунках з особами протилежної статі нормами моралі. Воно полягає у формуванні духовності, високих моральних якостей в юнаків і дівчат, норм поведінки, відповідальності за свої вчинки, культури дружби, кохання, інтимних почуттів. Статеве виховання слід гармонійно пов'язувати із загальним психологічним розвитком дитини з раннього віку. Однак більшість батьків, вихователів або ігнорують цей аспект виховання, або навмисне намагаються уникати розмов на інтимні теми з дітьми.

Особливо інтенсивно виховну роботу потрібно проводити в підлітковому віці, коли дівчата статево дозрівають скоріше, що породжує розрив у взаєминах хлопців і дівчат, який може позначитись на їх подальшому ставленні до Протилежної статі. Акселерація прискорила психосоціальний розвиток, а раннє формування статевої зрілості означає і раннє пробудження сексуальних інтересів, еротичних переживань. Підліткова сексуальність має свої особливості: інтенсивність статевого потягу; ранній початок статевого життя; сексуальна активність має характер експериментування, відрізняється ігноруванням небезпеки; невідповідність необмеженої еротичної фантазії та

обмежених можливостей її реалізації; сексуальність ізольована від почуття любові.

Великий вплив на статево поведінку підлітків здійснюють соціокультурні чинники. Переорієнтація в останні роки громадської думки щодо норм сексуальної поведінки свідчить про лібералізацію статевої моралі, певною мірою моральну легалізацію невідповідних статево зв'язків, проституції (звичайними і доступними стали еротичні шоу, порнографія, еротичні фільми тощо). За низької статевої культури, сексуальної грамотності це призводить до духовної деградації молоді, поширення венеричних захворювань, ВІЛ-інфекції, зростання кількості абортів, що загрожує здоров'ю, а іноді життю людини.

Запобігти цьому може формування наукових знань про біологічні та соціальні проблеми розвитку хлопчиків і дівчаток; ознайомлення з особливостями їх конституції та анатомо-фізіологічного розвитку, питаннями продовження роду; формування моральності та почуття дружби, поваги у стосунках між чоловіком і жінкою, ідеалу кохання, моральних «галім», які сприяли б попередженню статевої розпусти; виховання відповідальності за створення сім'ї, продовження роду.

У процесі статево виховання педагоги повинні цілеспрямовано впливати на виховання в учнів поваги до себе, чоловічої та жіночої гідності, формування правильних взаємовідносин між статями. Суттєве значення має формування таких почуттів, як сором, совість, скромність, відповідальність за свої дії у статево стосунках, усвідомлення того, що вони без справжнього почуття позбавляють людину можливості відчувати високе і прекрасне, зіштовхують зі шляху нормального розвитку.

Маючи за мету підготовку учнівської молоді до майбутнього сімейного життя, у неї виховують уміння обирати собі друга (супутника) життя, налагоджувати взаємні стосунки у подружньому житті, уникати конфліктів, вести домашнє господарство, розподіляти між собою обов'язки і розпоряджатися бюджетом, виховувати дітей тощо. Статеве виховання передбачає вивчення етики і психології сімейного життя, використання різноманітних форм і методів позакласної роботи. Його слід розпочинати

якомога раніше, коли в дітей пробуджується інтерес до цих питань. З надто делікатних тем доцільно проводити розмови, бесіди (статева гігієна, профілактика венеричних захворювань, запобігання вагітності). Важливо налагодити в групі здорові стосунки між дівчатами і хлопцями.

Правове виховання — виховна діяльність сім'ї, навчального закладу, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки учнів. Потреба широкого правового виховання молоді зумовлена зростанням творчої, організуючої, координуючої ролі права в соціальному, політичному й економічному розвитку суспільства.

Правове виховання покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх. Висока правова культура громадян є однією з базових засад утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод. Ще римський політичний діяч Марк Тулій Ціцерон (106—43 рр. до н.е.) стверджував: «Треба бути рабом закону, аби залишитися вільним».

Правове виховання має свої завдання:

- надання учням знань про закони держави, підвищення їх юридичної обізнаності, інформування з актуальних питань права;
- виховання поваги до держави і права;
- вироблення умінь і навичок правової поведінки;
- виховання нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, спонукання до посильної участі в боротьбі з негативними явищами в житті;
- подолання в правовій свідомості хибних уявлень, негативних навичок і звичок поведінки.

У процесі правового виховання учнів знайомлять з окремими положеннями державного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального, сімейного права. Важливими також є знання основних положень Конвенції про права дитини.

Правове виховання в школі здійснюють у навчально-виховному процесі (під час уроків правознавства, історії, літератури, географії та ін.), позакласній та позашкільній виховній роботі (бесіди, лекції, диспути на правову тематику, зустрічі з представниками правоохоронних органів, перегляд та обговорення кінофільмів, організація клубів на зразок «Підліток і закон»).

Критеріями ефективності правового виховання є глибина та міцність правових знань, повага до права визнання його верховенства, переконаність та впевненість у значущості й справедливості норм права, інтерес до їх вивчення, непримиренність до правопорушень, свідоме дотримання законів держави і норм співжиття.

Трудове виховання — виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності. Праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості. «Праця, як ми її розуміємо, є така вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети в житті, — писав видатний російський педагог Костянтин Ушинський (1823-1871), — Саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя». Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

- психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);

- підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань; загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії). Трудове виховання ґрунтується на принципах: — єдності трудового виховання і загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного);

- виявлення і розвитку індивідуальності в праці; високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;
- залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці;
- постійності, безперервності, посиленості праці;
- наявності елементів продуктивної діяльності дорослих у дитячій праці;
- творчого характеру праці;
- єдності праці та багатогранності життя.

У трудовому навчанні учні одержують загальнотрудову (оволодіння знаннями, уміннями і навичками з планування, організації своєї праці), загальновиробничу (освоєння науково-технічного потенціалу основних галузей виробництва, основ економіки та організації праці, природи й навколишнього середовища), загальнотехнічну (оволодіння знаннями з урахуванням специфіки галузі, в яку входить обраний профіль трудової підготовки) й спеціальну підготовку (передбачає формування початкових умінь і навичок праці з обраної спеціальності).

Вступаючи до професійного навчального закладу для опанування певною професією, в свідомості учня повинні бути сформовані основні поняття трудового виховання, а саме «трудова свідомість», «досвід трудової діяльності», «активна трудова позиція».

Трудова свідомість особистості містить уявлення про ставлення до праці, участі у суспільно корисній праці, усвідомлення необхідності трудового самовдосконалення, систему знань, трудових умінь і навичок, з'ясування ролі праці у виборі майбутньої професії.

Досвід трудової діяльності означає систему загальних умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті, праці, об'єктивного оцінювання результатів своєї праці та самооцінювання, вмінь і навичок систематичної, організованої, посиленої суспільно корисної праці, узагальнення набутого досвіду.

Активна трудова позиція зумовлюється системою трудових потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій, уподобань, прагненням до обдуманого вибору професії, продовження освіти у відповідному навчальному закладі.

Формування готовності до праці поділяють на етапи — своєрідні ступені трудового становлення особистості.

Дошкільний період. На цьому етапі відбувається залучення дітей до побутової праці, догляду за тваринами і рослинами, виготовлення іграшок, ознайомлення з працею дорослих, формування переконань щодо необхідності праці, бережливого ставлення до її результатів.

Початкова школа. Головне для неї — вироблення елементарних прийомів, умінь і навичок ручної обробки різних матеріалів, вирощування «сільськогосподарських культур» ремонту навчально-наочного приладдя, виготовлення іграшок, різних предметів для школи. Учні знайомлять з деякими професіями.

Основна школа. Навчання і виховання у ній зосереджується на оволодінні знаннями і практичними вміннями обробки металу та дерева, основами електроніки, металознавства, графічної грамоти. Формування уявлень про головні галузі народного господарства, умінь і навичок виготовлення нескладних виробів. Починаючи з 8-го класу, учні працюють у навчально-виробничих бригадах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, навчальних цехах.

Старша школа. Вона ставить за мету оволодіння вміннями і навичками з наймасовіших професій, які здобувають безпосередньо на виробництві, з урахуванням потреб регіону, наявної навчально-технічної та виробничої бази. На цьому етапі важливо знайомити учнів з основами економічної теорії, підприємницької діяльності, законодавства з питань підприємництва, фінансово-кредитних операцій, психолого-педагогічними засадами управління.

На всіх етапах трудового виховання учнів необхідно формувати потребу в праці, творче ставлення до неї, залучати до реальних виробничих відносин і формувати розвинуте, зорієнтоване на особливості ринкового господарювання, економічне мислення, розвивати загальні (інтелектуальні, психофізіологічні, фізичні та ін.) і спеціальні (художні, технічні, математичні тощо) здібності, відроджувати національні традиції, народні промисли та ремесла, виховувати культуру особистості в усіх її проявах.

Вибір професії — один з головних у житті людини. Це, по суті, вибір життєвого шляху, вибір долі. Від нього багато залежить, наскільки людина зможе реалізувати себе в різних сферах життєдіяльності, якими будуть її власні набутки та віддача від неї суспільству. Тому вибір професії — точка, в якій схрещуються інтереси особистості та суспільства. Зважаючи на це, профорієнтаційна робота в школі має враховувати, з одного боку, схильності людини, з іншого — тенденції розвитку суспільства, господарсько-економічної системи, які потребують професійно мобільних кадрів, здатних організувати і розвивати свою справу, до конкурентної боротьби за робоче місце, до розвитку своєї кваліфікації, а за потреби і до перекваліфікації.

Свідомий вибір професії передбачає якомога ширшу обізнаність учня про професії, їх особливості, здатність співставити свої можливості з професійними вимогами, врахувати потреби суспільства в кадрах певних спеціальностей. Профорієнтаційна робота в школі є тривалим, з кожним роком все складнішим процесом, що передбачає такі головні аспекти (етапи):

Професійне інформування — психолого-педагогічна система формування обізнаності щодо особливостей професій, потреби суспільства в них, а також профорієнтаційної позиції, зорієнтованості особистості на вільне та свідоме своє професійне самовизначення.

Професійна діагностика — система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей.

Професійна консультація — надання особистості на основі вивчення її професійно значущих властивостей і якостей, допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямів професійного самовизначення.

Професійний відбір — допомога учневі у виборі конкретної професії на основі його загальних і спеціальних здібностей, інтересів, перспективних умов професійної підготовки і працевлаштування.

Професійна адаптація — допомога молодій людині всебічно пізнати майбутнє, його професійне середовище. Актуальна вона на стадії освоєння професії. Профорієнтаційна робота потребує творчого підходу, врахування індивідуальних особливостей, потреб учнів, які свій професійний вибір

здійснюють самостійно, під впливом батьків, друзів, знайомих, завдяки цілеспрямованій роботі школи, спеціалізованих закладів, установ та організацій, зацікавлених у нових працівниках.

Естетичне виховання — педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. Гармонійний, всебічний розвиток особистості неможливий без її естетичної вихованості. «Краса, — могутній засіб виховання чутливості душі, — писав видатний український педагог Василь Сухомлинський (1918—1970). — Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса — це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиренним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі, вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса — це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе». Метою естетичного виховання є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Естетична культура — сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу. Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

Естетична свідомість — форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та мистецькій творчості.

Структуру естетичної свідомості складають:

Естетичні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого, відкритого.

Естетичні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

Естетичні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування учням вчителем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати їм виявляти самостійність при з'ясуванні естетичної вартості предметів.

Естетичні смаки. Постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного. Мають вибірковий, суб'єктивний характер. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям.

Естетичний ідеал. Це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії.

Найважливішим завданням естетичного виховання є формування і розвиток естетичного сприйняття, яке складає основу естетичного почуття.

Зміст естетичного виховання конкретизується у програмах з літератури, музики, образотворчого мистецтва, основ наук, у різних самодіяльних об'єднаннях учнів (хори, оркестри, ансамблі, літературні, драматичні, хореографічні гуртки, кіно- і фотогуртки), у роботі студій (художніх, спортивних тощо), під час факультативних занять з етики, естетики, різних видів художньої творчості, історії мистецтва тощо. Джерелами естетичного виховання є художня література, музика, образотворче, театральне мистецтво, кіно, природа, естетика шкільних приміщень, зовнішній вигляд учителів та учнів, взаємини між учнями і вчителями та ін.

В естетичному вихованні учнів величезне значення має особистість педагога. Його поведінка, одяг, осанка, рухи, міміка, голос, тон — все це має бути взірцем для учнів. Показники естетичної вихованості учнів — це і їх зовнішній вигляд, манера поводитися, розмовляти, вигляд їхніх підручників, зошитів тощо.

Фізичне виховання — система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь. Його завданням є створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процесів ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання і розвиток його потенціальних можливостей. Загалом реалізація комплексу виховних завдань зводиться до використання таких головних чинників:

- вивчення навчальних дисциплін (виявлення потенційних виховних можливостей предмета, включення їх у зміст уроку, реалізація під час його проведення, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів);
- позакласна та позашкільна виховна робота)(підби-рають загальні методи, форми виховної роботи, які краще підходять для певного напрямку виховання та віку дітей);
- залучення учнів до різних видів практичної діяльності (сприяє формуванню навичок і звичок відповідної поведінки);
- залучення сім'ї і громадськості до реалізації виховної роботи.

3. Закономірності і принципи виховного процесу.

Закономірності процесу виховання — це стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі суттєві зв'язки у ньому, реалізація яких сприяє забезпеченню ефективності розвитку особистості школяра.

Перша закономірність полягає в органічному зв'язку виховання із суспільними потребами і умовами виховання. Значні зміни в житті народу ведуть за собою і зміни в його виховній системі. У зв'язку з розбудовою незалежної держави України настала потреба формування в підрастаючого покоління української національної свідомості, любові до України, української мови, свого народу, його традицій, історії, культури.

Друга закономірність виявляється в тому, що людина виховується під впливом різноманітних факторів. Не дарма говорять, що виховує все: і люди, і

речі, і явища. Серед цих факторів насамперед і найбільше виховують люди. І в першу чергу — батьки і педагоги. Це накладає на них особливу відповідальність.

Третя закономірність полягає в тому, що найбільш успішно проходить процес виховання в природньому для нього національному руслі врахуванням національного менталітету вихованця. З огляду на це дитину» має оточувати рідна мова, природа, національна культура, звичаї, традиції тощо.

Четверта закономірність виявляється в тому, що результати виховання є залежними від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну сферу, зокрема на формування її думок, поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційну сферу. Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

П'ята закономірність полягає у визначальній ролі діяльності спілкування у вихованні. Діяльність виступає як головний фактор єдності свідомості і поведінки, коли учнем здійснюється певна система виді діяльності (навчальна, трудова, ігрова, спортивна і ін.). За таких умов можливий всебічний розвиток особистості.

Закономірні зв'язки проявляються у вихованні в усьому розмаїтті взаємозв'язків і взаємоперетворень. Під час організації будь-якої виховної ситуації їх необхідно враховувати. Усвідомлення закономірних зв'язків дозволяє педагогу не просто механічно, а свідомо відпрацювати задану схему дій, щоб прийти до поставленої мети.

Принципи виховання — це керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховного процесу. Основними принципами виховання є:

Цілеспрямованість (підпорядкованість всієї виховної роботи загальній меті, знання цієї мети вихователями і вихованцями, нетерпимість стихійності у вихованні, наявність перспективи, проектування рівня вихованості особистості відповідно до запланованої мети).

Зв'язок з життям (використання у виховній роботі краєзнавчого матеріалу, систематичне ознайомлення учнів із суспільно-політичними подіями в країні, залучення їх до посильної участі в громадсько-корисній роботі).

Єдність свідомості і поведінки (правильне співвідношення методів формування свідомості і суспільної поведінки, попередження відхилень у свідомості та поведінці учнів, вироблення несприйнятливості до будь-яких негативних впливів, готовності вести проти них боротьбу).

Виховання в праці (праця — єдине джерело задоволення матеріальних і духовних потреб людей, праця як фактор всебічного розвитку особистості, сумлінне ставлення до праці — важлива риса людини, терпимість до порушень трудової дисципліни, розкрадання народного добра і т.д.).

Комплексний підхід (єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів навчального закладу, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у вихованні; єдність виховання та самовиховання; постійне вивчення рівня вихованості учня і внесення корективів у виховну роботу).

Виховання особистості в колективі (колектив — могутній засіб виховання, певні риси особистості формуються тільки в колективі, значення згуртованості колективу і його громадської думки для виховання учнів дуже важливе, залучення учнів до роботи у самоврядуванні сприяє розвитку самостійності, ініціативи і т.д.).

Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів (педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю життєвого досвіду учнів; виховання творчої особистості можливе, якщо створюються умови для прояву їх самостійності і творчості, схвалюються прояви ініціативи і самодіяльності). Повага до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього (єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за поведінкою учнів, гуманне ставлення до учнів, повага до їхньої думки і т.д.).

Індивідуальний підхід (індивідуальні відмінності у учнів, знання психіки кожного учня і врахування їх особливостей у виховній роботі).

Наступність (молодші школярі — підлітки — юнаки, переведення із класу в клас чи в іншу школу, вступ до професійного навчального закладу, зміна класних керівників, поєднання виховання на уроці і в позаурочній виховній роботі).

Єдність педагогічних вимог навчального закладу, сім'ї і громадськості (взаємна інформація між учасниками виховного процесу про результати виховних впливів).

Концепція національного виховання розглядає такі принципи виховання:

Народність — єдність загальнолюдського і національного. Національна спрямованість виховання, оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості усіх народів, що населяють Україну.

Природовідповідність — врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, учнівської молоді, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних та регіональних особливостей.

Культуровідповідність — органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, забезпечення духовної єдності поколінь.

Гуманізація — створення умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил; гуманізація взаємин між вихователями та вихованцями, постановка виховання в центр навчально-виховного процесу, повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіри до неї; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливо, милосердної.

Демократизація — усунення авторитарного стилю виховання.

Сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визначення його права на свободу, на розвиток здібностей і виявлення індивідуальності. Формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеалами свободи, правами людини і громадською відповідальністю.

Етнізація — наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Принцип етнізації однаково стосується всіх народів України. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну гідність, національну свідомість, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків.

4. Виховання учнів в урочній та позаурочній діяльності.

Виховання учнів в навчальних закладах здійснюється як в урочній так і в позаурочній діяльності.

Безпосередньо виховання в урочній діяльності - поєднання освітньої і виховної роботи під час навчального процесу, створення ситуацій на уроках, вирішення яких сприяло б різнобічному вихованню учнів. Частіше всього такі ситуації виникають мимоволі і вчителю не доводиться їх створювати штучно.

Позаурочною називається різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, й організовується з учнями після уроків педагогічним колективом навчального закладу.

Завдання позаурочної роботи:

- 1) закріплення, збагачення і поглиблення знань, набутих у процесі навчання, застосування їх на практиці;
- 2) розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування у них наукового світогляду, вироблення умінь і навичок самоосвіти;
- 3) формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва спорту. Виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів;
- 4) організація дозвілля учнів, культурного відпочинку та розумних розваг;
- 5) поширення виховного впливу на учнів у різних напрямках виховання.

Принципи організації позаурочної роботи: добровільна участь учнів в ній, суспільна спрямованість, ініціатива та самодіяльність учнів, розвиток

винахідливості, технічної, художньої творчості, взаємодія різних форм і видів виховної роботи.

Висновки

Таким чином виховання є системою виховних заходів, спрямованих на формування всебічно розвиненої особистості. Структурними елементами процесу виховання є мета, зміст, завдання, форми, методи і засоби виховання. Керівними положеннями, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації і методів виховного процесу є принципи: цілеспрямованості, народності, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, демократизації, цілеспрямованості, зв'язку з життям, наступності, поваги до особистості вихованця, єдності свідомості і поведінки, етнізації, виховання особистості в колективі. Важливу роль у виховному процесі відіграє урочна та позаурочна діяльність, так як містить великий потенціал у вихованні гармонійно розвиненої особистості.

Література

1. Веретенко Г.Г. Загальна педагогіка. Навч. посіб. / Г.Г.Веретенко. - К.: «Професіонал», 2004. - 128с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
4. Закон України «Про освіту» / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
5. Закон України «Про загальну середню освіту» / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
7. Закон України «Про позашкільну освіту» / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
8. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч. посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк., 1997. - 260 с.
9. Концепція загальної середньої освіти (12-школа) // Педагогічна газета. – 2002. - №1.
10. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
11. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.

12. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003. – 328 с.
13. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К., 2001. - 268 с.
14. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2006. – 700с.
15. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання тельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.
16. Фіцула М.М. Педагогіка. Навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001.
17. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. /В.В.Ягупов. - К.:Либідь, 2002. - 560 с.

Питання

1. Що включає поняття «виховання»?
2. Сформулюйте мету виховання в сучасних умовах?
3. Які основні завдання середніх закладів освіти Ви можете назвати?
4. Що називають принципами виховного процесу? Розкрийте сутність вимог 2-3 принципів.
5. Які Ви знаєте закономірності виховного процесу? Розкрийте сутність одного-двох (за вибором).
6. Що Ви розумієте під позаурочною діяльністю?

Тема 2. Виховна робота класного керівника.

Мета: Основна мета лекції полягає у формуванні в студентів знань, умінь і навичок виховної роботи, а також у забезпеченні їхнього особистісного розвитку як майбутніх класних керівників, суб'єктів виховної діяльності. Це передбачає ознайомлення студентів із основними напрямками діяльності класного керівника, методами виховання, плануванням роботи та розвиток у студентів необхідних особистісних якостей, таких як педагогічна емпатія, перцепція, креативність, особиста відповідальність за свої вчинки тощо.

План лекції

Вступ

1. Мета процесу виховання

2. Основні напрями діяльності класного керівника

3. Основні складові роботи класного керівника щодо реалізації мети виховного процесу

4. Методи виховання у роботі класного керівника

5. Планування роботи класного керівника. Орієнтовні вимоги до плану виховної роботи

Висновки

Література

Питання

Вступ

У "Положенні про середню загальноосвітню школу України" зазначено, що повсякденне керівництво навчально-виховною роботою в класі здійснює класний керівник, призначений адміністрацією школи з числа вчителів, що викладають у цьому класі. Першочерговим завданням класного керівника є виховання в учнів культури поведінки, формування в них високих моральних якостей; забезпечення єдності педагогічних вимог з боку сім'ї і школи; організація в разі потреби допомоги учням (навчальної, матеріальної, моральної); проведення заходів, які передбачають зміцнення здоров'я учнів; організація суспільно корисної праці учнів, ведення документації класу; будівництва взаємин з учнями та їхніми батьками на демократичних засадах, співробітництві, сприяння розвитку самоврядування учнів. Класний керівник виконує діагностичну, організаторську, виховну, координаційну, стимулюючу функції. У своїй роботі класний керівник використовує комплекс методів пояснення, розповідь, бесіди, лекція, диспут, приклад, громадська думка, привчання, звичка, вправлення, доручення. Науково обґрунтованим проектуванням становлення і розвитку колективу учнів класу і кожного вихованця зокрема є план роботи класного керівника. Успішна діяльність класного керівника можлива лише за умови чіткого планування виховної роботи в класі, яке допомагає визначити цілісну виховну систему, проектувати розвиток усього колективу класу і окремих його членів.

1. Мета процесу виховання

На сьогодні питанням виховання підростаючого приділяється особлива увага, тому що формується людина нової України. **Виховання** — це цілеспрямоване керування процесом розвитку особистості (Л. І. Новикова, В. А. Караковський). *Виховання* в освітньому змісті — це соціально організована цілеспрямована діяльність з формування й розвитку свідомості і самосвідомості дитини, формування моральної позиції та її закріплення в поведженні (К. Д. Ушинський, Н. П. Дубінін). Зміст виховання вибудовується на основі базових духовних цінностей моралі (етики), що включає в себе чесність, справедливість, людяність. Особистість учня формується і розвивається під впливом багатьох факторів: об'єктивних і суб'єктивних, природних і суспільних, внутрішніх і зовнішніх, незалежних і залежних від волі і свідомості людей, які діють стихійно або на науковій основі відповідно до поставленої мети виховання:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розвитку держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного краю; формування високої культури, оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну;
- виховання духовної культури особистості, створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, виховання цивілізованого господаря;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей та молоді, охорона та зміцнення їх здоров'я;
- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю; формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою;

- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов її самореалізації;
- формування у дітей та молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовки їх до життя в умовах ринкових відносин.

Головна мета національного виховання в Україні — "набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, національної належності особистих рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури".

Сьогодні саме в школі має бути створена така модель людських відносин, така атмосфера духовності, емоційності людської особистості, якої так не вистачає в навколишній дійсності.

Звідси, *процес виховання* — це динамічне складне явище, яке здійснюється на основі цілеспрямованого й організованого формування особистості громадянина незалежної держави.

Структура виховного процесу базується на конкретних завданнях що стоять перед класним керівником у процесі формування особистості:

- виховувати учня активним свідомим громадянином незалежної держави;
- розвивати в учня позитивні загальнолюдські цінності;
- привчати учня до співжиття й адаптації в суспільному житті, розвивати його творчі здібності.

2. Основні напрями діяльності класного керівника

У "Положенні про середню загальноосвітню школу України" зазначено, що повсякденне керівництво навчально-виховною роботою в класі здійснює класний керівник, призначений адміністрацією школи з числа вчителів, що викладають у цьому класі.

Завдання класного керівника: виховання в учнів культури поведінки, формування в них високих моральних якостей; забезпечення єдності педагогічних вимог з боку сім'ї і школи; організація в разі потреби допомоги учням (навчальної, матеріальної, моральної); проведення заходів, які

передбачають зміцнення здоров'я учнів; організація суспільно корисної праці учнів, ведення документації класу; будування взаємин з учнями та їхніми батьками на демократичних засадах, співробітництві, сприяння розвитку самоврядування учнів.

Класний керівник виконує діагностичну, організаторську, виховну, координаційну, стимулюючу функції.

Система виховної роботи класного керівника сучасної школи базується на ідеї гуманізму, оновлення демократії і спрямована на реалізацію:

а) ідеї реалістичних цілей виховання (різнобічний розвиток особистості учня);

б) ідеї спільної життєдіяльності дітей та дорослих (зміна авторитарності впливу вчителя на безпосереднє співробітництво з учнями, яке базується на національній самовизначеності особистості);

в) ідеї самовизначеності учня (процес інтеграції окремих позитивних якостей в єдине ціле);

г) ідеї спрямування особистості (центр всієї виховної роботи повинен бути спрямованим на учня, а не на програми виховання);

д) ідеї добровільності (класний керівник повинен домагатися формування в учнів інтересу, прагнення до саморегуляції своїх природних сил, власної ініціативи і творчості у виконанні дій).

В процесі роботи з учнівським колективом класний керівник використовує такі технології, що сприяють розвитку основних форм суспільної та індивідуальної свідомості з метою допомогти дитині зробити вибір поведінки на основі свідомої дії і відповідно до загальнолюдських цінностей позитивно сприймати духовно-моральні цінності суспільства, у якому живе учень. Такими основними відносинами є: ставлення до знань, суспільства, праці, природи, до прекрасного, до себе. Якщо вважати, що виховання в освітньому змісті розуміється як цілеспрямований процес формування й розвитку свідомості і самосвідомості дитини, то головне завдання виховання — розвиток моральної свідомості, і моральних мотивів поведінки.

Моральна свідомість — це свідомість, що допомагає людині (дитині) вибудувати свої відносини з навколишнім середовищем у творчому плані, що несе в собі добро, чесність, справедливість, людяність, творення, а не зло і руйнування.

Якщо ми говоримо, що виховна робота проводиться в школі, зокрема в класному колективі, то виводимо два показники: моральна позиція і моральна поведінка. Моральна позиція — це вираження поглядів, переконань, світогляду людини шляхом якої-небудь зовнішньої знакової системи (мови, жестів, міміки, музики, письмової мови і т. д.), через яку виражається готовність, прагнення людини додержуватися моральних принципів і норм. Моральна поведінка є результатом конкретної діяльності людини, спрямованої на зміну ситуації відповідно до мотивів і цілей, що підпорядковуються моральним принципам. Моральна поведінка — це вираження моральної позиції із реальних взаєминах людини з навколишнім світом.

3. Основні складові роботи класного керівника щодо реалізації мети виховного процесу

1. Оволодіння нормами і правилами поведінки. Перш ніж діяти, класний керівник повинен ознайомити учнів з тими нормами і правилами поведінки, згідно з якими вони повинні жити. (Загальні правила поведінки подаються в науковій літературі, конкретні правила деталізовані у розпорядку дня учнів, правилами для учнів).

2. Формування переконань. У процесі формування переконань класний керівник повинен застосувати різні методи і прийоми, які дозволяють домогтися глибокого розуміння суспільних норм і правил поведінки. **Переконання** — це тверді погляди стосовно певної проблеми, які базується на певних положеннях, думках, що у свідомості учня пов'язані з глибокими і щирими знаннями і переживаннями їх істинності, беззаперечної переконаності. Переконання формуються через досвід учня під впливом оточуючої дійсності в процесі навчально-виховної роботи та повсякденного життя.

3. Формування почуттів учня. Це невід'ємна і складова частина виховного процесу. Необхідно, щоб виховний вплив на вихованців мав безпосередньо емоційне забарвлення, сприяв переживанню істинності тих чи інших положень, правил та норм поведінки.

Почуття - це особлива форма ставлення учня до явищ дійсності, що зумовлює їх відповідність чи невідповідність потребам особистості.

Формування почуттів полягає в тому, що замість байдужого ставлення до важливих явищ життя виникає адекватне позитивне емоційне ставлення. Процес формування почуттів в учнів є досить складним явищем і здійснюється протягом всього життя особистості.

У виховній роботі з учнями процес формування почуттів повинен бути адекватним їх віковим особливостям психологічного розвитку.

4. Вироблення вмінь і навичок у поведінці. Цей етап передбачає озброєння учнів вміннями і навичками діяти в процесі суспільних відносин відповідно до норм і правил поведінки у здійсненні пізнавальної та фізичної діяльності.

Переконання в даному випадку виступають керівництвом до дій, бо на цій основі треба виробити необхідні вміння та навички поведінки учнів.

5. Самовиховання особистості учня. Самовиховання передбачає опору на розвиток творчих здібностей та власних інтересів учнів. Кожен із названих вище етапів процесу виховання діє в тісному взаємозв'язку і є діалектично взаємообумовленим, бо в цілому впливає на формування особистості свідомого громадянина України.

6. Рушійні сили процесу виховання. Основною рушійною силою процесу виховання особистості учня є протиріччя, що виникають між набутим досвідом поведінки та можливостями і способами їх задоволення. Ці протиріччя є рушійною силою, яка виступає діалектично організуючим началом у виховному процесі особистості школяра.

4. Методи виховання у роботі класного керівника

Пояснення. Його мета — розкрити соціальний, моральний, естетичний зміст тих чи інших вимог до дитини, вчинків, подій, явищ, допомогти їй зробити правильні оцінки людських відносин.

Розповідь. Вибір теми визначається її актуальністю. Ефективність досягається тоді, коли є впевненість в тому, що розповідь викличе в учнів моральне довір'я, готовність співпереживати, позитивну відповідну реакцію.

Бесіди. Етичні — про норми поведінки людини в суспільстві; естетичні — про красу навколишніх явищ, людських стосунків і вчинків; політичні — про життя нашої держави; пізнавальні — про космос, природу тощо. Тема повинна бути актуальною.

Лекція — це розгорнутий і організований в доступній формі системний виклад тієї чи іншої проблеми соціально-політичного, морального, ідейно-естетичного змісту. Логічним центром лекції є якість узагальнення, а конкретні факти служать ілюстрацією.

Диспут — це метод формування суджень, оцінок, переконань, що ґрунтуються на закономірності: знання, одержані в ході зіткнень думок, різних точок зору, завжди відрізняються високою мірою узагальнення, стійкості, гнучкості.

Приклад. Оскільки школярі дуже схильні до наслідування у зв'язку з невеликим життєвим досвідом, їх приваблюють окремі риси характеру іншої людини.

Громадська думка. Класний керівник намагається, щоб його вимога стала вимогою колективу. Відображення колективної вимоги є громадською думкою, що синтезує в собі оцінки, судження, волю колективу.

Привчання — являє собою організацію планомірного й регулярного виконання дітьми певних дій з метою перетворення їх у звичні форми громадської поведінки.

Звичка — це той процес, при якому думка переходить у справу.

Вправлення (вправа). Вправління включає в себе багаторазове повторення певних дій, вчинків, але це не механічне повторення, а свідомий творчий

процес. У процесі виконання вправ формуються вміння, навички, звички, нові знання, розвиваються розумові здібності.

Доручення сприяє формуванню громадської активності. Класним керівником застосовується система доручень, яка привчає учня жити й працювати з колективом, відчувати свою причетність до конкретних справ у класі, школі, суспільстві. Щоб доручення мало виховну функцію, необхідно, щоб:

- 1) учні знали про суспільну значущість доручень, розуміли важливість і необхідність тих справ, які доручає їм колектив;
- 2) доручення давали відповідно до інтересів, здібностей і можливостей кожного учня.

Вимоги до класного керівника

(за П.М.Щербанем)

1. Педагогічна майстерність;
2. Педагогічний такт;
3. Педагогічний оптимізм;
4. Організаторські вміння;
5. Ерудиція і культурний кругозір;
6. Моральний авторитет;
7. Любов і повага до дітей;
8. Творчий підхід до виховання;
9. Постійне підвищення кваліфікації.

Права класного керівника

(за П.М.Щербанем)

1. Відвідувати уроки вчителів та позакласні заняття у своєму класі;
2. Проводити батьківські збори; відвідувати учнів за місцем проживання;
3. Представляти та захищати інтереси учня як представник закладу освіти в державних органах та організаціях;
4. Відповідно до мети вибирати зміст, методи і форми організації навчально-виховного процесу в класному колективі;

5. Висувати на педагогічній раді пропозиції щодо морального та матеріального заохочення учнів;
6. Визначати виховну(педагогічну) проблему, мету та конкретні завдання навчання, виховання в розвитку класного колективу;
7. Реалізовувати у навчально-виховному процесі різноманітні види діяльності: пізнавальну, трудову та інші;
8. Робити пропозиції на батьківських зборах класу щодо матеріального забезпечення, організації та проведення позаурочних заходів;
9. Вибирати форму підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання.

Обов'язки класного керівника

(за П.М.Щербанем)

1. Забезпечувати контроль щодо додержання учнями моральних та етичних норм, статуту навчального закладу, внутрішнього розпорядку закладу освіти;
2. Сприяти розвитку здібностей учнів, формуванню високих моральних якостей на національній самосвідомості вихованців;
3. Дбати про здоров'я учнів, їх інтереси; пропагувати здоровий спосіб життя;
4. Вести необхідну документацію відповідно до функціональних обов'язків, затверджених адміністрацією закладу;
5. Створювати в учнівському колективі умови для засвоєння учнями навчальних програм;
6. Дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність дитини, захищати від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;
7. Складати план своєї роботи з класним колективом у формі, визначеній методичними об'єднаннями або адміністрацією закладу;
8. Постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Проектування виховного процесу

Виховний процес починається зі всебічного й глибокого аналізу виховної роботи і визначення актуальних завдань школи, педагогічного колективу на певний період з урахуванням можливостей їх виконання.

План повинен бути моделлю майбутньої діяльності колективу. У ньому формулюються головні найбільш важливі завдання класу й визначаються основні шляхи і засоби їх реалізації: доцільне закріплення учнів, розподіл їх обов'язків та організація діяльності, координація дій членів колективу, засоби їх стимулювання.

Педагогічне проектування виховного процесу повинно здійснюватись на основі педагогічної діагностики. Суть її полягає у вивченні результативності навчально-виховного процесу в школі, класі на основі змін, що спостерігаються в рівні вихованості школярів, і зростанні майстерності педагогів.

При складанні плану виховної роботи класному керівнику важливо провести діагностику діяльності учнівського колективу і самоврядування, рівня вихованості школярів, стану сімейного виховання.

Завдання комплексного аналізу полягає в тому, щоб, розглядаючи основні напрямки діяльності класного колективу, встановити взаємозв'язок різних ланок школи, з батьками дітей розкрити причини успіхів та недоліків, визначити шляхи, засоби, методи та прийоми, які забезпечили б високий рівень виховання школярів.

Для того, щоб комплексний аналіз мав об'єктивний характер, відповідав сучасним вимогам, **необхідно:**

- вивчити нормативні документи про освіту, школу, плани роботи школи, класного колективу за попередні навчальні роки, акти інспекторських перевірок, в яких розкриті критерії оцінки роботи школи, іноді класу;

- дати педагогічну характеристику мікрорайону школи;

- визначити різні сторони життя класного колективу, діяльність загалом всіх підрозділів школи, її громадських організацій з використанням матеріалів, які характеризують рівень виховної роботи школи в цілому та у класі зокрема, ступінь її ефективності, використання вікових можливостей педагогічного колективу, громадськості, закладів культури, спорту тощо;

- визначити характер зв'язку школи, класу із сім'єю і громадськістю щодо виховання школярів.

Виконати цю роботу неможливо без опори на педагогічний колектив школи. Для розробки **розділу річного плану з проблем організації виховної діяльності** необхідно створити робочу групу (творчу).

Члени групи повинні отримати конкретні установки щодо того, як вести збір інформації, проводити анкетування вчителів та учнів, їх батьків, щоб мати достатньо даних для майбутнього планування.

Для управління процесом планування виховної роботи в школі потрібно:

- визначити можливі нововведення у технологію планування, створити в колективі творчу атмосферу;

- скласти й довести до відома робочої групи список нових досліджень з питань планування;

- організувати розробку змісту анкет для вчителів, учнів, батьків щодо збору критичних зауважень з приводу поточного плану і внесення пропозицій у план на новий навчальний рік, й обробку інформації;

- обробити всю зібрану інформацію до терміну, встановленого директором;

- забезпечити до встановленого терміну розробку розділу річного плану роботи.

Перед плануванням виховної роботи проводиться вивчення громадської думки.

5. Планування роботи класного керівника. Орієнтовні вимоги до плану виховної роботи

План роботи класного керівника — це науково обґрунтоване проектування становлення і розвитку колективу учнів класу і кожного вихованця зокрема. Успішна діяльність класного керівника можлива лише за умови чіткого планування виховної роботи в класі, яке допомагає визначити цілісну виховну систему, проектувати розвиток усього колективу класу і окремих його членів.

1. Стисле відображення у вступі аналізу виховної роботи за минулий рік, оцінка її ефективності, рівня вихованості учнів, їх знань та організаторських умінь. Розкриття недоліків у виховній роботі, їх причин. Аналіз соціально-психологічних умов виховання в сучасний період. Визначення виховної проблеми, основних напрямків виховання на певний відрізок часу.

2. Обґрунтування мети стрижневих практичних завдань на рік, навчальну чверть, їх конкретизація в кожному розділі.

3. Свідомий відбір форм і методів роботи з учнями, вчителями, батьками згідно із завданнями, особливостями навчального закладу, традиціями, соціально-педагогічними умовами виховання у мікрорайоні, у сім'ї тощо. Національне спрямування змісту виховання.

4. Визначення структури плану. Організація діяльності учнів. Соціально-педагогічна допомога учням, які потребують особливої уваги. Профілактика правопорушень учнів. Антинаркотична, антиалкогольна, антитютюнова пропаганда та інша робота з батьками. Координація діяльності з позашкільними закладами та іншими соціальними інституціями.

5. Врахування інтересів, потреб учнів, побажань і порад педагогів, батьків, представників громадських та державних організацій, умов навчально-виховної роботи у закладі та ін. Залучення психологів до планування.

6. Реалізація принципів національного виховання. Планування колективних творчих справ, спрямованих на формування соціально активної позиції учнів, їх організаторських умінь, пізнавальної, практично-трудової, економічної, екологічної, правової, художньо-естетичної, комунікативної та іншої культур, на зміцнення емоційно-вольової сфери та ін.

7. Узгодження з планами всіх виховних центрів (клуби, гуртки, бібліотека тощо).

8. Відображення логіки виховного процесу, зворотного зв'язку, що дозволяє встановити, наскільки ефективно запланована діяльність, чи забезпечено розвиток учнів.

9. Реальність виконання. Можливість коригування, зміни відповідно до безперервно поновлюваної інформації про учнів та ін. Ст. 17 Закону України

“Про освіту“ передбачає право закладів освіти на самостійне планування роботи. **Планування позаурочної виховної роботи** — це власна творчість педагогічного та учнівського колективів.

При його розробці враховується:

- стан розвитку учнівського колективу;
- конкретизована мета, над реалізацією якої працюватиме весь педагогічний колектив спільно з іншими джерелами організованого впливу;
- інтереси та запити учнівського колективу, батьків;
- можливості педагогічного колективу;
- можливості регіону, району, міста, спонсорів.

Сьогодні використовують різні за структурою плани позаурочної виховної роботи, зокрема:

- за пріоритетними напрямками виховної роботи;
- за тематичними періодами;
- за шкільним та народним календарем; за тематичними місячниками;
- за шкільною програмою “Освіта (Україна ХХІ ст.)“ тощо.

Проте, попри всі форми викладу плану, важливо зміст плану підпорядковувати здійсненню конкретизованої виховної мети, над реалізацією якої працює весь педагогічний колектив школи.

Основні показники ефективності виховної роботи класного керівника

- оптимальна реалізація завдань, які випливають з аналізу рівня вихованості учнів при мінімумі затрат часу;
- доцільність суспільно-корисної діяльності учнів;
- науково обґрунтована система підготовки до свідомого вибору професії;
- актуальність та зміст виховних заходів;
- високий рівень самостійності та активності школярів в підготовці та проведенні виховних заходів;
- педагогічно-доцільна організація життя класного колективу;
- високий рівень розвитку учнівського самоврядування;
- включення всіх учнів у різноманітні види розвиваючої діяльності ;

- раціональне поєднання словесно-інформаційних і практичних методів виховання;
- забезпечення індивідуального підходу до учнів;
- створення високоморальних і гуманістичних відносин в учнівському колективі;
- педагогічно виправдана система стимулювання учнів;
- розумна організація дозвілля, яка забезпечує врахування інтересів і потреб учнів;
- використання у виховній роботі громадськості, трудових колективів, позашкільних закладів, осередків культури.

Орієнтовні структури плану:

Можна запропонувати такий зразок плану позакласної виховної роботи з учнівським колективом:

1. Аналіз виховної роботи школи за минулий навчальний рік, в якому доцільно відбити такі аспекти: а) результати виховної роботи (рівень вихованості, соціальності учнів, їхньої професійної орієнтованості, конкурентоспроможності);

б) характеристика змін, що відбулися в загальношкільному колективі (розвиток стосунків між учасниками педагогічного процесу, зміцнення зв'язків і традицій);

в) реалізація поставлених виховних задач (які задачі вирішено і як, що і як вплинуло на їх вирішення, причини невиконання наміченого);

г) аналіз проведеної роботи на пріоритетних напрямках роботи школи, результати й організація діяльності, досягнення, недоліки та їх причини.

2. Задачі виховної роботи на новий навчальний рік, до визначення, формулювання яких висуваються такі вимоги:

- вони впливають з аналізу роботи;
- задачі на новий навчальний рік відрізняються від задач попереднього року, вони конкретні й реальні для виконання;

- задачі охоплюють всю сплановану роботу з учнями, вони враховуються при плануванні методичної роботи, контролі за виховною роботою та складанні всіх інших планів і первинних документів.

3. Зміст і форми роботи з учнівським колективом. Цей розділ може мати різну структуру. Ми пропонуємо план-циклограму роботи школи за періодами.

Періодом називається визначений проміжок часу (місяць, чверть, семестр і т. д.), в якому робота спланована навколо провідної ідеї періоду, що містить у собі роботу дорослих та дітей з урахуванням основних напрямів виховної діяльності. Такими напрямками за періодами можуть бути: “Пізнай себе“, “Я та колектив“, “Наші джерела“, “Джерело знань“, “Дорослі та діти“, “Світ захоплень“ тощо. Кульмінацією періоду є ключова комплексна справа (наприклад, “Фестиваль талантів“), у якій беруть участь всі учні. Потягом кожного періоду плануються як традиційні справи, так і колективні творчі справи класу.

Кожен період обов'язково закінчується колективним аналізом діяльності у вигляді барвограм “Дерево“, “Світлофор“, “Веселка“, “Пролісок“ тощо.

Структура і форма плану класного керівника можуть бути різноманітними, головне, щоб вони були зручними для роботи й оперативного коригування.

Може бути запропонована така структура плану(А):

1. Аналіз виховної роботи в класі за минулий період.
2. Задачі виховної роботи на новий навчальний рік.
3. Робота з колективом учнів.
4. Взаємодія з педагогічним колективом.
5. Робота з родиною, громадськістю.

Структура плану виховної роботи класного керівника (Б)

Психолого-педагогічна характеристика класу.

Організація колективу:

а) самоврядування;

б) традиції.

Розвиток особистості:

- а) вивчення учнів;
- б) робота з батьками;
- в) індивідуальний вплив.

Організація виховної діяльності:

- а) пізнавальна;
- б) трудова;
- в) художня;
- г) громадська;
- д) спортивно-оздоровча;
- е) свобода спілкування;
- є) ціннісно-орієнтована.

Загальноприйнятої форми і структури плану виховної роботи класного керівника не може бути. Педагогу необхідно творчо підійти до складання плану з огляду на особливості класного колективу, умови школи, а також досвід своєї роботи.

Модель плану виховної роботи (В)

Напрями роботи класного керівника	Робота з учнівським колективом	Робота з батьками	Робота з педагогами, громадськістю
Спілкування			
Здоров'я			
Навчання			
Дозвілля			
Спосіб життя			

Модель плану виховної роботи за вузловими справами (Г)

Місяць	Вузлова справа місяця та підготовка до неї	Відповідальна рада справи
Вересень		
Жовтень		

Листопа

д

Грудень

Січень

Лютий

Березень

Квітень

Травень

Висновки

Таким чином повсякденне керівництво навчально-виховною роботою в класі здійснює класний керівник, завданням якого є моральне, трудове, фізичне, естетичне, правове, екологічне виховання учнів. Класний керівник виконує діагностичну, організаторську, виховну, координаційну, стимулюючу функції. У своїй роботі класний керівник використовує комплекс методів пояснення, розповідь, бесіди, лекція, диспут, приклад, громадська думка, привчання, звичка, вправлення, доручення. Ефективність роботи класного керівника залежить від чіткого планування виховної роботи.

Література

1. Веретенко Г.Г. Загальна педагогіка. Навч.посіб. / Г.Г.Веретенко. - К.: «Професіонал», 2004. - 128с.
2. Виноградова Т. Книга класного керівника / Т.Виноградова. - Харків: Основа, 2006. – 128 с.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
4. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
6. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
8. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К., 2001.

10. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.
11. Попова С. І. Педагогічна підтримка в роботі вчителя і класного керівника/ С. І. Попова. – М. : Центр «Педагогічний пошук», 2005.– 176 с.
12. Середюк Г. Педагогічний пошук класного керівника / Г.Середюк. - Тернопіль: Богдан, 2003.
13. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання стельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.
14. Фіцула М.М. Педагогіка. Навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.

Питання

1. Які основні напрями діяльності класного керівника?
2. Які Ви знаєте складові роботи класного керівника щодо реалізації мети виховного процесу?
3. Які основні методи виховання у роботі класного керівника?
4. Які вимоги ставляться до години класного керівника?
5. Які вимогам повинен відповідати план виховної роботи класного керівника?

Тема 3. Вивчення класним керівником особистості учня та учнівського колективу

Мета: Ознайомлення студентів із діагностуванням вихованості як вивченням істотних ознак вихованості, їх комбінацій, форм вираження реалізованих цілей виховання; теоретично розробленими показниками рівня сформованості різних якостей особистості (колективу); методами діагностики вихованості тощо.

План лекції

Вступ

1. Критерії вихованості.
2. Ступені вихованості.
3. Методи діагностики вихованості.
4. Етапи виховання.

5.Орієнтовна схема вивчення особистості учня та написання психолого-педагогічної характеристики на нього.

6.Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики класного колективу.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Важливим в роботі класного керівника є виявлення рівня сформованості тих чи інших якостей школяра, тобто діагностика. Вона спрямована в першу чергу на вивчення учнів і педагогів, що організують виховну діяльність учнів. Така робота потрібна для того, щоб внести необхідні корекції у розвитку школяра.

1. Критерії вихованості.

Під вихованістю у педагогіці розуміють комплексну властивість особистості, яка характеризується наявністю і ступенем сформованості соціально цінних якостей і властивостей, що відображають усебічність її розвитку.

Діагностування вихованості — це розпізнання і вивчення істотних ознак вихованості, їх комбінацій, форм вираження як реалізованих цілей виховання. Діагноз встановлюється тоді, коли педагог ще не володіє повною інформацією про вихованість учня, а робить висновок на основі її суттєвих проявів з метою встановлення причин, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку якостей і властивостей особистості; визначення факторів, які сприяють успішній реалізації цілей виховання.

Діагностика спрямована на вивчення учнів, які удосконалюють своє самоусвідомлення і педагогів, що організують пізнавальну, трудову, художньо-естетичну та ін. діяльність вихованців, створюють умови для зміни позиції особистості у системі відносин, її всебічного формування.

У діагностиці оцінка вихованості є причиною вивчення протікання виховного процесу, визначення шляхів його удосконалення на основі знання про способи й умови взаємодії його компонентів. Прогноз висновків потрібний для того, щоб внести необхідні корекції розвитку школяра: підсилити бажані і нейтралізувати небажані тенденції.

Критерій (від гр. *kriterion* — ознака, на основі якої здійснюється оцінка, мірило). Критерії вихованості — це теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості (колективу).

За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи:

1) пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі — судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості (провідні якості особистості, основні відношення особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації та ін.);

2) пов'язані з явищами, прихованими від очей вихователя — мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями. Під результатами виховання розуміють досягнутий особистістю рівень розвитку мотиваційно-ціннісної сфери - вихованість.

Отже рівень вихованості визначають за показниками, які умовно поділяють на зовнішні, пов'язані з вчинками, діями і судженнями особистості, та внутрішні, пов'язані з її мотивами, переконаннями, ідеалами та ціннісними орієнтаціями. Внутрішні показники характеризують розвиток моральної свідомості особистості, знання соціальних норм і ставлення до них.

В інтегрованому вигляді вихованість особистості постає у сформованості моральних ставлень, які можна об'єднати в такі групи:

- ставлення до людей: совість, чуйність, почуття емпатії, чесність, тактовність, відповідальність, справедливість, вдячність, толерантність;

- ставлення до себе: почуття власної гідності, адекватність самооцінки, вимогливість до себе, самокритичність, самоконтроль, скромність;

- ставлення до праці: працелюбність, ініціативність і творчість;

- ставлення до суспільства: патріотизм, громадянськість, національна самосвідомість, інтернаціоналізм;

- морально-вольові якості: принциповість, цілеспрямованість, наполегливість, дисциплінованість, витримка, рішучість і сміливість.

Важливим критерієм вихованості особистості є рівень моральної свідомості. Американський психолог Л.Кольберг виділив шість стадій розвитку моральної свідомості

На 1 стадії діти дотримуються моральних норм, щоб уникнути покарань. Правильно поводитися для них означає підкорятися владі й уникати покарань.

На 2 стадії діти починають розуміти, що правила поведінки відносні: кожен може дбати про власні інтереси, хоч часто буває вигідно домовлятися і обмінюватися послугами з іншими людьми ("ти мені, я тобі").

На 3 стадії поведінка особистості мотивується бажанням підтримувати добрі стосунки з оточенням, справляти на нього позитивне враження: важливо бути хорошою людиною, ставитись до інших з повагою, співчувати та допомагати їм.

На 4 стадії люди вважають, що потрібно дотримуватися встановлених правил і виконувати свої обов'язки заради збереження порядку в суспільстві.

На 5 стадії людей турбує не стільки підтримання соціального порядку, скільки цінності, на яких ґрунтується суспільство. Йдеться про захист базових прав особистості, таких, як право на свободу і життя. Оскільки закони та моральні принципи прийняті у суспільстві на основі спільної домовленості, індивід, піклуючись про загальне благо, також прагне їх виконувати. Але при цьому він розуміє, що чинні закони можуть бути несправедливими.

На 6 стадії перебувають люди, які ґрунтують свою поведінку на свідомо прийнятих універсальних моральних принципах, що стали їх внутрішніми переконаннями - справедливості, рівності прав і поваги до гідності кожної людини. Вони вважають за можливе порушувати несправедливі закони, які суперечать зазначеним принципам.

Суттєвою ознакою вихованості учня є ступінь співвідношення регуляції і саморегуляції. Саме це співвідношення показує, які мотиви є домінуючими, як

конкретизуються суб'єктивні цілі, як поєднуються знання, уміння, переконання, дії.

2. Ступені вихованості.

Інтегральне оцінювання позиції вихованця дозволяє виділити чотири ступені вихованості школярів, серед яких два ступені для учнів, вихованість яких задовольняє педагога, а два — для тих, у кого позитивний ступінь вихованості ще не досягнутий (Б.П. Бітінас).

Активна позиція. Вона характеризується позитивними оцінками всіх інтегральних проявів, їх взаємозв'язками, саморегуляцією. До цієї групи належать вихованці, які сприйняли ідеали суспільства, будують свою поведінку відповідно до норм, визначених суспільством, намагаються самостійно і творчо реалізувати ці ідеали і норми у відповідній діяльності, поведінці.

Пасивна позитивна позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів, сталість поведінки і діяльності також оцінюється позитивно. Проте активність вихованця не можна визнати достатньою. У зв'язку з цим нижчим є рівень їх самоорганізації і самоконтролю. До цієї групи належать учні, які постійно дотримуються норм суспільної поведінки, добросовісно виконують завдання педагогів, включаються у суспільно цінну діяльність, але спонукають їх до цього мотиви одного плану діяльності (частіше результативного). Однобічність мотивації недостатньо активізує сам процес діяльності, обмежує можливості прояву ініціативи, творчості. Завданням класного керівника є актуалізація позиції цих школярів у системі колективних відносин, розвиток мотивів процесуального і результативного плану діяльності в єдності.

Нестійка позиція. Спрямованість змісту інтегральних проявів вихованості позитивна, проте сталість поведінки оцінюється негативно. Ознаки активності, самоорганізації, саморегуляції відсутні. У вихованців цієї групи соціальні ідеї не набули статусу особистісних спонукальних сил поведінки і діяльності. Тому поведінка ситуативна, залежить від випадкових обставин. Правильна поведінка, діяльність вихованців можуть спонукатися соціально малоцінними мотивами, завдяки чому вони легко потрапляють під негативні впливи. Учні цієї групи — основний об'єкт і суб'єкт виховних дій.

Негативна позиція. Вона характеризується негативною спрямованістю змісту позиції особистості; при цьому активність, самоорганізованість і саморегуляція лише ускладнюють негативну оцінку ступеня вихованості. Порушення суспільних норм поведінки для учнів цієї групи є нормою. Мотиви їх поведінки і діяльності асоціальні. Вихованці цієї групи є об'єктом перевиховання. Це передбачає руйнування їх актуальної позиції.

Загальна характеристика позиції вихованця є універсальною, тобто такою, яка може бути використана у характеристиці будь-якої окремої його позиції — громадянської, патріотичної, екологічної, естетичної, ділової тощо.

3.Методи діагностики вихованості.

Уяву про ступінь сформованості у школяра необхідних якостей може скласти лише комплекс діагностичних методів.

Джерела інформації про дітей мають бути різнобічними. Найбільш достовірним є безпосереднє **спостереження** на уроках, у процесі трудової діяльності, на перервах, позакласних заняттях, під час екскурсій, прогулянок, відвідування сім'ї учня і т.д.

Метод створення виховних ситуацій дозволяє в єдності вирішувати два завдання: 1) діагностувати рівень розвитку необхідних якостей і 2) виховувати ці якості. Виховна ситуація - це природні або навмисно створені обставини, в яких вихованець діє за власними переконаннями і якостями. **Природні ситуації** повсякчас виникають на уроках, у шкільному коридорі, громадському транспорті і т.д. Навмисно створені ситуації - це, наприклад, розподіл обов'язків, доручень, подарунків і нагород, вибір між особистим і громадським тощо. Ці ситуації можуть призводити до конфліктів, тому потребують дуже тонкого педагогічного керівництва.

Цікаву інформацію щодо моральної вихованості учнів дозволяє отримати **метод** ранжування. Його використовують для того, щоб детально ознайомитися з думкою класного колективу про кожного учня. Кожному в класі пропонують скласти список учнів за певною ознакою (наприклад, за працьовитістю, товариськістю, відповідальністю тощо): від того, кому ця риса

найбільш притаманна, до того, кому вона зовсім не властива. Потім оцінки кожному учневі підсумовують і виводять середнє арифметичне.

Метод компетентних оцінок рівня вихованості. Суть його полягає в тому, що оцінку вихованості школярів дають компетентні особи (вчителі, інші класні керівники, адміністрація школи). На основі цієї оцінки класний керівник робить відповідні висновки. Близьким до методу компетентних оцінок є **рейтинг** — метод діагностики, коли до аналізу складних явищ виховання залучаються різні педагоги. На основі одержаних даних поглиблюються знання класного керівника про учнів, що допомагає краще їх вивчити й осмислити суть своєї педагогічної діяльності.

Окремим випадком рейтингу є **метод самооцінки**. Оцінка людиною власних якостей особистості відіграє суттєву роль у її розвитку. Усвідомлення вихованцем зв'язків між власними вчинками і якостями особистості сприяє осмисленню цих якостей як причини здійснених вчинків.

Аналіз вихованості проводиться і за допомогою **методу незалежних характеристик**. Здебільшого ним користуються з метою зібрати якомога більше інформації про ті чи інші якості учня з різних джерел: від однокласників, учителів, батьків. Отриману інформацію вчитель аналізує, і, співставляючи із власною оцінкою якостей учня, робить відповідні висновки щодо рівня його вихованості. Більш оперативно цю інформацію можна одержати і проаналізувати за допомогою педагогічного консилиуму.

Для оцінки проявів вихованості використовуються й інші практичні методи діагностики: прямі питання типу "Що таке милосердя?", "Для чого людям моральність?" тощо. Відповіді на них допомагають вихователю і самому вихованцю краще розібратись у різних якостях особистості, осмислити їх. Для визначення ставлень учнів до тих чи інших фактів, вчинків, дій, подій, використовуються спеціальні питання в усній чи письмовій формі: "Яких людей ти вважаєш порядними?" тощо. Вони можуть бути відкритими, що вимагають вільної аргументованої відповіді, або закритими, що передбачають вибір однієї з альтернативних відповідей.

Для діагностики оцінних суджень широко практикуються твори на завдану тему: "Толерантність — як я її розумію", "Яким би я хотів бути", "Мій ідеал сучасника", "Милосердя - як я це розумію?" тощо. Цінність творів у тому, що вони виражають внутрішні позиції школярів, їх сумніви, роздуми, прагнення, допомагають краще зрозуміти внутрішній світ дітей.

Діагностичне значення має і **позиція "промовчання"**, яка характеризує намагання частини учнів залишитись у тіні, відхилитися від прямих відповідей на поставлені питання, зайняти нейтральну чи примиренську позицію.

Одержані відомості розширюють і поглиблюють знання класних керівників про вихованців, показують можливі причини, які сприяють закріпленню і розвитку позитивних проявів особистості чи, навпаки, живлять негативні прояви.

4.Етапи виховання.

Виховання особистості - процес надзвичайно складний і тривалий. Дещо умовно в ньому можна виділити ряд етапів. Так, Т.А.Ільїна виділяє чотири етапи.

Першим етапом виховання є ознайомлення дітей із загальними нормами та суспільними правилами поведінки.

Школярам необхідно пояснити або показати на практиці значення окремих рис та якостей, пояснити, в чому саме вони виявляються. Джерелом цих знань має бути не тільки слово вихователя, а й його особистий приклад або приклад людей, яких учні хотіли б наслідувати.

Другим етапом виховання є формування ставлень. Засвоєння знань у виховному процесі передбачає позитивне ставлення вихованців до запропонованих їм норм і правил поведінки, повне опанування яких можливе тільки в тому випадку, коли дитина готова їх сприйняти як значущі для себе. Зіставляючи й оцінюючи їх, вона вирішує, справедлива чи несправедлива, корисна чи ні та чи інша вимога. Це й є основою формування мотивів поведінки.

Третій етап - формування в учнів поглядів і переконань. Формування поглядів характеризує етап сприйняття і перетворення норм в особисте

надбання. Переконання - це стійкі, засновані на певних принципах і світобаченні погляди, які, спонукаючи до дії, служать орієнтирами в житті. Найдоцільніший шлях формування й закріплення переконань - організація поведінки, створення ситуацій, що вимагають визначення позиції в діях.

Четвертий етап виховання передбачає формування спрямованості особистості. Вправи у діяльності, неодноразові повторення дій, які отримують схвальну оцінку з боку оточення (вихователя, ровесників, батьків), зумовлюють формування звичок культурної поведінки, яка стає для людини нормою, потребою. Система звичних дій, вчинків, які здійснюються у відповідності з виробленими переконаннями, переходить у рису характеру людини, стає властивістю її особистості. В результаті формується спрямованість особистості як система узгоджених взаємопов'язаних переконань і потреб.

5.Орієнтовна схема вивчення особистості учня та написання

психолого-педагогічної характеристики на нього.

Методичні рекомендації

Для одержання достовірної інформації студенти можуть використовувати такі методи дослідження, як:

1. Психолого-педагогічне спостереження.
2. Бесіди з учнем, учителями, батьками, класним керівником, друзями.
3. Вивчення шкільної документації.
4. Вивчення продуктів діяльності (контрольні роботи, малюнки, твори тощо).
5. Елементи природного експерименту.
6. Анкети, тести.
7. Експертні оцінки.

I. Загальні відомості

1. Біографічні відомості. Прізвище та ім'я учня (з етичних міркувань у психологічних дослідженнях додержуються конфіденційності, тому можна позначати ініціалами), його вік, в якому класі навчається. Стан здоров'я та загальний фізичний розвиток.

2. Умови життя в сім'ї (її склад, соціальне та матеріальне становище, ідеали, цінності, професія та освітній рівень батьків, житлові умови. Вплив батьків на учня, ставлення до нього, становище у родині).

II. Взаємини з однокласниками та вчителями

1. Загальна характеристика класного колективу, місце учня у колективі, усвідомлення свого статусу

2. Характер відносин з однокласниками: з ким дружні відносини, чому; з яких причин і чому конфліктує.

3. Стан взаємин з хлопчиками, з дівчатками.

4. Особливості позитивної та негативної поведінки учня та форми їх прояву.

5. Ставлення учня до вживання психотропних речовин та визначення ступеня ризику щодо залучення до вживання психотропних речовин (анкетування, співбесіда).

III. Особливості характеру і темпераменту

1. Тип і особливості темпераменту. Прояв темпераменту в поведінці: стриманість, спокій, рухливість, агресивність та інше.

2. Особливості характеру: цільний, суперечливий у ставленні до себе (самооцінка, вираженість вимогливості до себе та ін): Ставлення до батьків, членів родини, вчителів, класного колективу, друзів, склад референтної групи (референтометрія). Як виконує обов'язки в родині, школі? Ставлення до праці, розуміння її необхідності; ставлення до навчання та речей. 3. Характеристика акцентуації характеру.

IV. Особливості емоційно-вольової сфери

1. Вольові риси характеру: самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, рішучість, витримка (наявність та вираженість).

2. Емоційні особливості характеру: зміст і спрямованість почуттів, переживань, стійкість емоцій, які емоції переважають, глибина переживань невдач та успіхів, схильність до стресів, культура емоцій

V. Навчальна діяльність

1. Мотиваційна сфера особистості: мотиви й інтереси, їх ієрархія, спрямованість, провідні інтереси.

2. Рівень розвитку здібностей особистості: виражені здібності, рівень, характер їх розвитку; властивості інтелекту особистості (глибина, самостійність суджень, та інше); обсяг і глибина знань, умінь, навичок (методика "Прості аналогії").

3. Особливості уваги, характер розвитку мимовільного та довільного запам'ятовування - заучує механічно або осмислено, чи володіє раціональними прийомами запам'ятовування, яка його швидкість та міцність, легкість відтворення, індивідуальні особливості пам'яті (можна використовувати методики вивчення оперативної пам'яті "Заучування 10 слів" та ін.).

4. Уміння вчитися (дотримання режиму дня і здатність планувати використання часу, вміння самостійно працювати, контролювати себе та інше).

5. Розвиток мовлення, рівень культури мовленнєвої діяльності: словниковий запас, його якість, побудова речень, відповідність віковим нормам, наявність інвективної лексики, вираженість сленгу тощо. (Див. додаток до теми II).

VI. Ставлення до праці. Професійна орієнтація

1. Які види праці приваблюють (удома, у школі)?

2. Ставлення до домашньої праці, доручень у школі.

3. Наявність хоббі і досягнення у ньому.

4. Професійні інтереси, здібності. Спрямованість на майбутні професійні інтереси, їхня визначеність, адекватність мрій наявним здібностям.

VII. Спрямованість особистості

1. Домінуючі потреби, переважаючі мотиви діяльності, інтереси.

2. Система цінностей.

VIII. Загальні психолого-педагогічні висновки та рекомендації

Визначення головних психолого-педагогічних завдань, які стоять перед учителем у його роботі з учнем; на які сторони виховання слід звернути увагу; що враховувати при індивідуальному підході до учня, як проводити психолого-педагогічну профілактику та інше.

Психолого-педагогічна характеристика підписується класним керівником, оцінюється викладачем кафедри педагогіки чи психології і захищається не пізніше, ніж за 3 дні до закінчення педагогічної практики.

6.Орієнтовна схема психолого-педагогічної характеристики класного колективу.

До першої (констатуючої) частини входить декілька розділів:

загальні відомості про клас;

- психологічна структура класу;

- характеристика поглядів, інтересів, переконань школярів;

- характеристика рівня розвитку класу як малої соціальної групи.

1. Загальні відомості про клас

Загальні відомості повинні бути викладені коротко і конкретно. Більшу частину цієї інформації можна знайти в офіційних шкільних документах. До цих відомостей відносяться:

- назва класу, школи;

- кількість учнів;

- тривалість існування (чи змінювався склад, як давно і яким чином);

- віковий і статевий склад;

- наявність учнів, що мають проблеми з навчанням;

- особливості класного керівництва (тривалість роботи класного керівника з колективом, дисципліна, яку викладає класний керівник). Дана інформація допоможе зрозуміти особливості спільної діяльності класу, ставлення до неї дітей, виявити наявність традицій та їх роль у розвитку класу, виявити ступінь, силу впливу класного керівника на формування і розвиток класу як колективу та ін.

2. Психологічна структура класу

Відображає, перш за все, характер взаємин між членами класу. В цьому розділі дається характеристика:

- офіційного активу класу;

- неофіційних лідерів;

- взаємовідносин лідерів;
- пасивних членів класного колективу;
- угруповань що мають місце в класі.

Даючи характеристику офіційно обраного активу класу, необхідно відзначити, чи дійсно актив класу здійснює керівництво класом, чи ні, в обох випадках необхідно вказати причини ситуації, що склалася в класі.

Для виявлення неофіційного активу класу поряд з використанням традиційного методу спостереження і бесіди можна застосувати соціометрію.

Слід зауважити, який вплив на клас має лідер (позитивний чи негативний, відкритий чи прихований, в яких ситуаціях та видах діяльності; зовнішнього представництва, вирішення конфліктів; роль емоційної "душі" класу та ін.).

Особливо необхідно зупинитися на взаєминах офіційних і неофіційних лідерів (співпадають, активно взаємодіють, протидіють один одному) і спробувати виявити причини такого становища.

Характеризуючи решту учнів класу, особливу увагу слід приділити пасивним школярам, тим, яких уникають або ізолюють. При цьому слід з'ясувати, чи у всіх ситуаціях ці діти проявляють пасивність, які причини такої поведінки в класі.

Для того, щоб виявити наявність неформальних угруповань у класі можна використати соціометрію. Необхідно при цьому зупинитися на причинах виникнення цих угруповань, характеристиці взаємодії (суперечність, протидія, взаємодопомога, співіснування без встановлення емоційних контактів та ін.).

Загалом, ця частина характеристики класу повинна дати інформацію про характер спільної діяльності, причини, що її ускладнюють, шляхи її оптимізації.

3. Характеристика лідерів класу.

Основною метою складання цього розділу є виявлення причин, завдяки яким той чи інший учень стає лідером класу. Тому в розділі повинні бути такі відомості:

- наявність яких особистісних якостей (характер, темперамент, соціальна
- позиція, рівень домагань, самооцінка, критичність, комунікативні, організаторські здібності та схильності, активність, принциповість, особистісна

привабливість, доброта, щирість та ін.), сприяла виділенню даної особи в якості лідера;

- які зобов'язання сприяли або гальмували висунення даного учня в лідери;

- чи є даний учень виразником думок, поглядів, інтересів усього класу, його більшості чи лише окремого угруповання учнів.

У процесі пошуку цієї інформації використовують спеціальні методики, за допомогою яких можна діагностувати рівень розвитку різних психічних якостей у лідерів.

4. Характеристика поглядів, інтересів, переконань школярів.

У цьому розділі необхідно вказати:

- наявність спільних інтересів;
- домінуючі мотиви спільної діяльності;
- наявність сформованих переконань і поглядів;
- наявність громадської думки;
- сформованість професійних інтересів;
- домінуючі мотиви вибору професії.

Кожний висновок необхідно підтверджувати конкретними прикладами з життя класу: участь у загальношкільних та класних справах, реакція на події в класі, школі, країні, за кордоном.

Висновки

Таким чином під вихованістю у педагогіці розуміють комплексну властивість особистості, яка характеризується наявністю і ступенем сформованості соціально цінних якостей і властивостей, що відображають усебічність її розвитку. Вивченням істотних ознак вихованості займається діагностика. Теоретично розробленими показниками рівня сформованості різних якостей особистості (колективу) є критерії 2 групи критеріїв вихованості. Рівень вихованості визначають за показниками, які умовно поділяють на зовнішні та внутрішні.

Важливим критерієм вихованості особистості є рівень моральної свідомості. Вчені виділяють чотири ступені вихованості школярів. Комплекс

діагностичних методів допомагає скласти уяву про ступінь сформованості у школяра необхідних якостей: спостереження, метод створення виховних ситуацій, метод ранжування, метод компетентних оцінок рівня вихованості, самооцінка.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
2. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті / Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. - К., 2005.
4. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
6. Державні стандарти базової і повної середньої освіти Освіта України, 2004. - №1-2.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
8. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К., 2001. – 286 с.
- 10.Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.
- 11.Фіцула М.М. Педагогіка. Навч.посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.

Питання

1. Що розуміють під вихованістю в педагогіці?
2. На що спрямована діагностика?
3. На які групи поділяються критерії вихованості?
4. Які є критерії вихованості особистості?
5. Які уміння належить внести у діяльність класного керівника щодо організації навчальної. Трудової діяльності та громадського життя класу?
6. Які перспективи розвитку класу як колективу і в чому полягає роль класного керівника в управлінні цим процесом? Які конкретні шляхи і засоби управління можна рекомендувати?

Тема 4. Методика реалізації індивідуального підходу у виховному процесі

Мета: Ознайомити студентів із видами виховного середовища, ранніми ознаками обдарованості, специфікою роботи вчителя із обдарованими дітьми.

План лекції

1. Виховне середовище, його види.
2. Поняття про обдарованість дітей, види обдарованості.
3. Проблеми роботи з обдарованими дітьми на сучасному етапі.

Висновки

Література

Питання

1. Виховне середовище, його види.

На сучасному етапі розвитку й становлення держави України, системи освіти перед школою стоять складні і відповідальні завдання — формування людини нового типу, людини інтелектуальної, творчої, ініціативної і самостійної, з почуттям національної гідності. Як зазначала відомий український педагог Софія Русова, "нова школа кладе собі за головну мету збудити, дати виявитися самостійним творчим силам дитини... Задля того, щоб зуміти викликати в Учня духовну діяльність, треба зрозуміти душевний склад дитини... Виховання мусить мати за мету виробити людину з широким розумінням своїх громадянських обов'язків, з незалежним високорозвинутим розумом братерським почуттям до всіх людей, людину, здатну до роботи, таку людину, яка ніде, ні за яких обставин не загине морально і фізично й проведе життя свою незалежну думку".

Становлення людини — постійна праця душі. Філософи й педагоги, письменники й поети, говорячи про це, мають на увазі цілком визначений вид праці: самосвідомість, самоактуалізацію, самореалізацію. У сучасній школі відроджується поняття "душі" як атрибут духовності, цілісності суб'єкта.

Неорганізоване середовище може перекреслити усі педагогічні впливи на дітей. Тому складовою виховної системи школи є такий компонент, як виховне або освітнє середовище. Науковці розглядають три варіанти визначення виховного середовища.

Так, Л.І. Новікова вважає, що це педагогічне цілеспрямоване організоване середовище, яке оточує дитину, клас, школу, дім, мікрорайон, село або селище, яке супроводжує людину вдома, у школі, на вулиці і постійно впливає на неї.

Ю.С. Мануйлов відзначає, що виховне середовище — це частина оточуючого середовища, в якому існує педагогічно сформований спосіб життя. Такий підхід недооцінює суб'єктивну роль дитини.

Д.В.Григор'єв стверджує, що це динамічна мережа взаємопов'язаних педагогічних подій, які створюються соціальними суб'єктами різного рівня (колективні та індивідуальні), що є умовою особистісного розвитку і дорослого, і дитини.

Як критеріальний показник розглядається наявність чи відсутність у тому чи іншому освітньому середовищі умов і можливостей для розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної волі (чи залежності).

Освітнє (виховне) середовище може бути віднесено до одного з чотирьох основних типів, виділених Я. Корчаком:

- догматичне освітнє середовище, що сприяє розвитку пасивності й залежності дитини;
- кар'єрне освітнє середовище, що сприяє розвитку активності, але й водночас залежності дитини;
- безтурботне освітнє середовище, що сприяє вільному розвитку, але й одночасно зумовлює формування пасивності дитини;
- творче освітнє середовище, що сприяє вільному розвитку активної дитини.

Догматичне виховне середовище

Середовище цього типу характеризується Корчаком у такий спосіб: "Традиція, авторитет, обряд, веління як абсолютний закон, необхідність як життєвий імператив, Дисципліна, порядок і сумління. Серйозність,

щиросердна рівновага та ясність, що випливає з твердості, відчуття міцності й стійкості, впевненості в собі, у своїй правоті. Самообмеження, самовизначення, праця як закон, висока моральність як навичка. Розсудливість, що доходить до пасивності, однобічної непомітності прав і правд, яких не передала традиція, не освятив авторитет, не закріпив механічно шаблон вчинків... Догматом можуть бути земля, костюл, вітчизна, добродесність і гріх; наука, суспільно-політична робота, багатство, боротьба, а також Бог — Бог як герой, божок чи лялька. Не в що, а як віриш".

Як приклад організації догматичного середовища в найбільш яскраво вираженій формі можна навести монастир та армію. Безумовно, родина з міцними релігійними традиціями також формує насамперед середовище догматичного типу. Саме таке середовище є основою психологічної "обробки" adeptів різних сектантських течій та угруповань.

Характеризуючи догматичне середовище, Корчак надзвичайно точно передбачив два основних витoki армійської "дідівщини", що стала проблемою вітчизняних збройних сил: впевненість у собі, що переходить у свавілля, і простоту, яка переходить у брутальність. Корчак підкреслював, що в цьому випадку дане середовище перестає виконувати свою виховну функцію, перетворюючись в інструмент, що просто руйнує особистість.

Особистість дитини, що виховується в догматичному середовищі, на думку Корчака, характеризується насамперед високим ступенем пасивності, коли спокій трансформується у відчуженість та апатію. Якщо ж у такому середовищі опиняється вже сформована сильна особистість, то вона, як правило, оздоблюється у своєму прагненні встояти проти натиску чужої злої волі, зокрема, спрямовуючи свою енергію на яку-небудь трудову діяльність.

Догматичне освітнє середовище характеризується тим, що формує пасивну й залежну особистість.

Показово, що саме догматичний тип освітнього середовища виявився найбільш розповсюдженим у навчальних закладах різних країн і в різні часи, включаючи і сьогодні. Такий тип освітнього середовища формує людей, що опинилися у своєрідній психологічній в'язниці, адже саме в'язниця є місцем,

спеціально винайденим людством для створення умов абсолютної залежності й абсолютної пасивності. З погляду будь-якої недемократичної влади догматичне освітнє середовище є геніальним соціальним винаходом, що гарантує відтворення слухняного й смиренного народу, який є ідеальним об'єктом для демократичного управління.

Сьогодні, у XXI столітті, стає очевидним, що суспільне замовлення на тип особистості, який формується масовою школою, вступає "У разюче протиріччя з постсередньовічною концепцією освіти як процесу трансляції знань, якихось істин. Основні принципи новоєвропейської школи — це принципи, що зародилися в надрах середньовічної школи. І великі педагогічні реформатори Нового часу — Коменський, Песталоцці та інші — так і не зуміли вийти за межі середньовічної освітньої парадигми як парадигми трансляції істин від учителя до учня. І це стало основою культурно-освітньої кризи сучасної цивілізації" (А. М. Лобок).

Безтурботне виховне середовище

Середовище безтурботного споживання: "Щиросердний спокій, безтурботність, чутливість, привітність, доброта, тверезості скільки треба, самосвідомість, яка досягається без праці. Немає завзятості ні в бажанні зберегти, протриматися, ні у прагненні досягти, знайти. Дитина живе в атмосфері внутрішнього благополуччя і ледачої, консервативної звички, поблажливості до сучасних течій серед привабливої простоти. Тут вона може бути усім, ким вона хоче, з книжок, бесід, зустрічей і життєвих вражень тче собі основу світогляду, сама вибирає шлях".

Корчак підкреслював, що в середовищі заклопотаного споживання робота ніколи не служить якій-небудь ідеї та розглядається як місце в житті, є не самоціллю, а лише засобом для забезпечення собі зручностей, бажаних умов.

Як характерний приклад середовища безтурботного споживання може служити спосіб життя значної частини провінційного дворянства XIX ст., описаний класиками російської літератури у поняттях: "обломовщина", "маніловщина" та інше. На думку Корчака, у подібному виховному середовищі формується особистість, що в принципі завжди задоволена тим, що в неї є.

Основною рисою такої особистості є життєва пасивність, нездатність до напруги й боротьби. Стикаючись із труднощами і перешкодами, така людина воліє самоусунутися від їхнього розв'язання, продовжуючи ховатися у своєму ілюзорному світі, як равлик ховається у своїй раковині.

Безтурботне освітнє середовище характеризується тим, що формує відносно незалежну, але пасивну особистість.

Безтурботний тип виховного середовища складається в таких школах (чи в окремих учителів), коли доброзичливе, щиросердне ставлення до учнів не підкріплюється відповідною вимогливістю; коли перед школярами не ставляться важкі задачі і вимальовуються нові перспективи, не стимулюється необхідна для їх особистісного розвитку акумуляція духовних, інтелектуальних і фізичних сил.

Тип школи, у якій культивується безтурботне виховне середовище, влучно описується А. С. Макаренком: "Інша школа схожа на волелюбну мамашу, виховний метод якої визначається формулою "щоб дитя було сито і щоб дитя не застудилося". Вона обгородовує дітей показною "стовідсотковою" успішністю і стежить, щоб дитя не застудилося мужністю, чи, припустімо, цілеспрямованістю. І так само, як цій самій мамаші, їй ніколи подумати, скільки ми втрачаємо і на успішності, і на здоров'ї дітей через короткозору дбайливість. Зате спокійно живеться".

Кар'єрне виховне середовище

Середовище зовнішнього лиску і кар'єри: "Знову виступає завзятість, але її поява зумовлена холодним розрахунком, а не духовними потребами. Тому що немає тут місця для повноти змісту, є одна лукава форма — митецька експлуатація чужих цінностей, прикрашання сяючої порожнини. Лозунги, на яких можна заробити. Етикет, якому треба підкорятися. Не гідність, а вдала самореклама. Життя є не лише як праця і відпочинок, а й як виховування та піклування. Ненаситне марнословство, хижість, незадоволення, пихатість і раболіпство, заздрість, злість, злорадість. Тут дітей не люблять і не виховують, тут їх тільки оцінюють, купляють чи продають".

Основними рисами особистості, що формується в такому середовищі, є фальш і лицемірство — "мистецька гра" і "точно підігнана маска, прагнення до кар'єри за рахунок хитрості, підкупу, високих зв'язків" та інше.

У кар'єрному виховному середовищі формується хоча й активна, але залежна особистість. Отже, у кар'єрному освітньому середовищі на першому плані проблема розвитку активності особистості — проблема, що виявилася нерозв'язною в умовах безтурботного освітнього середовища.

Творче виховне середовище

Це ідейне (творче) середовище. "Сила його не у твердості духу, а в польоті, пориві, русі. Тут не працюєш, а радісно вершиш. Дієш сам, не чекаючи. Немає веління — є добра воля. Немає догм — є проблеми. Немає розсудливості — є жар душі, ентузіазм. Стримуюче начало тут — відраза до бруду, моральний естетизм. Трапляється, тут часом ненавидять, але ніколи не нехтують. Терпимість тут не половинчастість переконань, а повага до людської думки, радість від того, що вільна думка ширяє на різних рівнях і в різних напрямках,— зіштовхуючись, знижуючи політ і здимаючись,— наповнює собою простори. Відважний сам, ти жадібно ловиш відзвуки чужих молотів і з цікавістю чекаєш завтрашнього дня його нових захватів, здивувань, знань, помилок, боротьби, сумнівів, тверджень і заперечень".

У творчому середовищі формується особистість, що характеризується активністю освоєння й перетворення навколишнього світу, високою самооцінкою, відкритістю й волею своїх суджень і вчинків.

Творче виховне середовище характеризується тим, що в ньому відбувається саморозвиток вільної й активної особистості. Тільки таке освітнє середовище може функціонувати як середовище розвитку обдарованості. Це середовище формується, наприклад, у різних творчих групах, особливо на стадії їх первісного становлення і розвитку. Це може бути і музичний ансамбль, і конструкторське бюро, і команда КВК. Найважливішою умовою формування саме творчого середовища є відсутність у групі авторитарного лідера, що нав'язує іншим свою точку зору чи, ігноруючи, жорстко придушує думки інших. Проте, коли з'являється така людина чи хтось із членів групи починає

виявляти нетерпимість до позицій своїх соратників, творче середовище перестає існувати, трансформуючись у який-небудь інший тип освітнього середовища. Творче середовище є найбільш тендітним і хистким, про що свідчать, зокрема, нерідкі розпади різних творчих колективів, що так успішно починали свою діяльність.

Модальність виховного середовища визначається також її формально-інституціональною приналежністю: сімейна, шкільна, дошкільна, "двірська", клубна і т. д. Саме тому ми можемо говорити про "сімейне догматичне освітнє середовище", "шкільне безтурботне освітнє середовище" чи "дворове кар'єрне освітнє середовище" та інше.

2. Поняття про обдарованість дітей, види обдарованості.

На рубежі ХХ ст. окреслилися принципово нові риси світової цивілізації, пов'язані з особливостями функціонування постіндустріальних суспільств, інформаційних технологій, процесів глобалізації, що дає підстави стверджувати про формування нової цивілізації. Найбільшого успіху досягатимуть держави, які мають високо кваліфіковані кадри у різних галузях виробництва. Тому проблема обдарованості, творчості, інтелекту виходить на передній план у державній політиці, визначаючи пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів.

Закон України "Про освіту" передбачає з метою розвитку здібностей, обдарувань і таланту дітей створення профільних класів (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізованих шкіл, гімназій, колегіумів, навчально-виховних колективів, об'єднань. Найбільш обдарованим дітям держава надає підтримку і заохочує їх (виділяє стипендії, направляє на навчання і стажування до провідних вітчизняних і зарубіжних освітніх центрів).

У педагогіці виділяють кілька видів обдарованості: раціонально-мислительний (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (необхідний історикам, філософам, вчителям); емоційно-почутєвий (необхідний режисерам, літератором).

Психологи і педагоги, які займаються питаннями дитячої обдарованості в основному притримуються визначення обдарованості, яке було запропоновано Комітетом по освіті США. Суть його в тому, що обдарованість дитини може бути встановлена професійно підготовленими людьми, які розглядають такі параметри:

- видатні здібності;
- потенційні можливості в досягненні високих результатів і уже продемонстровані досягнення в одній або більше областях (інтелектуальні здібності), специфічні здібності до навчання, творче або продуктивне мислення, здібності до зображувального і виконавського мистецтва (психомоторні здібності).

В США психомоторні здібності - єдина сфера виявлення обдарованості. Американці люблять похвалитися спортивними досягненнями своїх дітей, в той же час, як про інтелектуальні здібності не дуже поширюються. Музей футбольної слави - національна святиня, тоді як „Межа” - майже таємне товариство. /„Межа” - асоціація людей з високим коефіцієнтом інтелекту/.

Педагог Ю. Гільбух виділяє загальну (розумову) і спеціальну (художню, соціальну, спортивну) обдарованість. Кожен з типів охоплює по кілька видів обдарованості, а кожен вид тлумачиться як спеціальні здібності.

Задатки - це не готові здібності, і тим більше не обдарованість, а тільки вроджена передумова для розвитку здібностей. Ці можливості можуть проявитися тільки при відповідних умовах.

Під здібностями треба розуміти індивідуально-психічні особливості людини, що є необхідною передумовою її успішної діяльності.

Загальні здібності - властивості індивідуальності, що зумовлюють діапазон можливостей людини: її здатність до освоєння культури, навчання, різних видів діяльності. Саме загальні здібності демонструє школяр у процесі вивчення таких далеких один від предметів, як мова, математика, історія. В цьому разі говорять про "здібності до навчання", складниками якої можуть бути увага, сприймання, пам'ять, мислення, уява.

Спеціальні здібності - властиві індивідуальності, які забезпечують успішність виконання певної діяльності. Вони також мають багаторівневу природу, а тому ґрунтуються на відповідних задатках, потребують систематичних і наполегливих вправ, що зумовлюють їх розвиток, передбачають ставлення індивіда до них, як до засобу розв'язання життєво-важливих завдань .

Коли рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей високий, говорять про загальну або ж спеціальну обдарованість, передумову творчих досягнень. При цьому, як правило, мають на увазі, інтелектуальну обдарованість, часто її виявляють обдаровані діти - діти, в яких рано виявляються здібності і які набагато випереджають своїх однолітків.

Обдарованою дитиною був В.А. Моцарт, який у 4 роки почав писати музику. У 8, створив перші сонати і симфонії, а в 11 - оперу. І.Ю. Репін вже в три роки вирізував з паперу коників, а в 6 малював фарбами. Досить рано прокинувся поетичний і малярський геній Т.Г. Шевченка, Х.Р. Капабланка в 13 років став чемпіоном Куби, а свою першу шахову перемогу здобув у 4 роки, через кілька годин після того, як побачив гру батька з сусідом.

В 12 років В. Гамільтон володів 20 мовами.

Обдарованість - індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

Талант - це сукупність здібностей, така обдарованість, яка дає змогу людині на високому рівні виконувати діяльність, отримувати суспільно значущі результати, успішно розв'язувати найскладніші завдання, відкривати і ставити нові проблеми, нові цілі.

Обдаровані діти - діти, в яких у ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності

Обдаровані діти - це діти, які мають загальну або ту чи іншу спеціальну обдарованість. І життєва практика і наукові дослідження засвідчують певну вікову послідовність у проявах різних видів спеціальної обдарованості. Так, досить рано спостерігається вона щодо музики, потім щодо малювання.

Загалом же обдарованість до мистецтва виявляється раніше, ніж до науки, а в галузі науки раніше за інших розвивається математична обдарованість.

Найчастіше виявлення обдарованості - це рання мова і великий словниковий запас. Поряд з цим помітна надзвичайна уважність: "Вона все помічає"; ненаситна цікавість: "Куди він тільки не залізе"; чудова пам'ять: "Після другого разу всі казки слово в слово повторює".

Хоча такі ранні прояви обдарованості переважно означають видатні інтелектуальні здібності, однак не всі обдаровані і талановиті діти з раннього дитинства вражають батьків своїми талантами.

Обдаровані діти вирізняються серед однолітків яскраво вираженими можливостями в досягненні результатів на якісно вищому рівні, який перевищує певний умовний "середній" рівень, їхні успіхи не є випадковими, а виявляються постійно.

Тому учні повинні мати сприятливі морально-психологічні умови для активної навчальної діяльності, виконуючи роботу більшу за обсягом та інтенсивністю.

Ознаки обдарованості.

Обдарованість виявляється в перші 10-15 років життя, її можна визначити лише за реальними результатами життєдіяльності особистості. Обдарованість є результатом внутрішнього саморозвитку особистості і реалізується незалежно від впливу оточення — обдарованість це лише потенційна можливість, її реалізація прямо залежить від суспільної стимуляції.

Ранні ознаки обдарованості:

1. Підвищена пізнавальна активність .
2. Здатність тривалий час концентрувати увагу на проблемі та пошуках її розв'язання.

3. Підвищений рівень розумового розвитку. Обдарованих дітей в ранньому віці відрізняє здатність простежувати причинно-наслідкові зв'язки і робити відповідні висновки. Вони особливо захоплюються будовою альтернативних моделей і систем.

4. Підвищена потреба в розумових навантаженнях, здатність отримувати задоволення від процесу пошуку розв'язання завдань.

5. Раннє усвідомлення мети і цілей своєї діяльності.

6. Раннє оволодіння знаннями у вибраній спеціальності. Великий словниковий запас, супроводжується складними конструкціями, уміння ставити питання, частіше всього привертають увагу навколишніх до обдарованої дитини.

7. Виявлення високого інтелекту, здатності мислити, хороша пам'ять уже в ранньому дитинстві. Обдаровані діти переважно володіють надзвичайною пам'яттю, яка будується на ранній мові і абстрактному мисленню. Їх відрізняє здатність класифікувати і категоризувати інформацію і досвід, уміння широко користуватись набутими знаннями, їх нахил до класифікації і категоризації ілюструється і любим захопленням, властивим обдарованим дітям - колекціонування.

8. Яскраво виражена незалежність, надання переваги індивідуальній роботі перед груповою, індивідуалізм.

9. Почуття самоповаги, самоусвідомлення, творчої сили та вміння контролювати себе.

10. Уже в ранньому дитинстві намагання дружити та контактувати з дорослими та дітьми значно старшими за себе.

11. Емпатія, здатність розуміти почуття та потреби інших людей.

12. Висока сензетивність до новизни стимулу. Маленькі "вундеркінди" з великим задоволенням читають словники і енциклопедії, придумують слова, які їхнє розуміння виражає власні поняття і придумані події, надають перевагу грі, що вимагає розумових здібностей.

13. Здатність до передбачення, глибинного прогнозування, розвинуті фантазія, інтуїція, бажання побачити проблему під незвичним кутом зору.

14. Здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

15. Здатність вийти за рамки завдання. Талановиті діти легко справляються з пізнавальною невизначеністю. При цьому труднощі не

змушують їх відступитися. Вони з великим задоволенням сприймають складні довгострокові завдання і терпіти не можуть, коли їм нав'язують готову відповідь.

16. Добре розвинене почуття гумору. Гумор може бути рятівним і здоровим щитом для їх тонкої психіки.

В 1972 році Комітет по освіті США оголосив наступні визначення: обдарованими і талановитими дітьми можна назвати тих, які за оцінкою відомих спеціалістів, демонструють високі досягнення. Вони потребують спеціалізованих навчальних програм. Перспективи таких дітей визначаються рівнем їх досягнень і потенціальними можливостями в одній або декількох сферах:

1. Інтелектуальна сфера.
2. Сфера академічних досягнень.
3. Сфера творчого або продуктивного мислення.
4. Спілкування та лідерство.
5. Художня діяльність.
6. Рухова сфера.

1. Інтелектуальна сфера.

Дитина відзначається гостротою мислення, спостережливістю і виключною пам'яттю, проявляє виражену і різносторонню зацікавленість, часто з головою занурюється в те чи інше заняття, залюбки і легко вчиться, виділяється умінням добре висловлювати свої думки, знає багато, про що його ровесники і не підозрюють, проявляє виключні здібності до розв'язання задач.

2. Сфера академічних досягнень.

Читання: дитина часто вибирає своїм заняттям читання, використовує багатий словниковий запас і складні синтаксичні структури; довго зберігає увагу, коли їй читають; розуміє і добре запам'ятовує те, що читають, здатна довго утримувати в пам'яті символи до написання імен, букв і слів; демонструє уміння читати.

Математика: дитина виявляє великий інтерес до обчислень, вимірювань, демонструє легкість в сприйнятті і запам'ятовуванні математичних символів, розбирається у вимірюванні часу.

3. Творчість.

Дитина надзвичайно цікава, може з головою занурюватися в заняття, яке її цікавить, демонструє високий енергетичний рівень, часто робить все по своєму, вміє винайти щось нове в зображувальній діяльності, в іграх, в використанні матеріалів і ідей.

4. Спілкування і лідерство.

Дитина легко пристосовується до нових ситуацій, другі діти бажають вибрати її в якості партнера по іграх і заняттях; в колі сторонніх людей зберігає довіру до себе; має тенденцію керувати іграми або заняттями других дітей; з легкістю спілкується з іншими дітьми і з дорослими.

В спілкуванні з ровесниками проявляє ініціативу; решта дітей часто звертаються до неї за порадою і допомогою.

5. Сфера художньої діяльності.

Зображувальне мистецтво: дитина проявляє дуже великий інтерес до візуальної інформації, в найменших деталях запам'ятовує побачене; проводить багато часу за малюванням або ліпкою; серйозно ставиться до своїх художніх занять і отримує від них велике задоволення; обдуманно будує композицію картин або малюнків; її роботи відрізняє композиція конструкція і колір, роботи оригінальні і відзначені печаткою індивідуальності.

Музика: дитина проявляє надзвичайний інтерес до музичних занять; з почуттям реагує на характер музики; легко повторює короткі ритмічні фрагменти; впізнає знайомі мелодії по перших звуках; з задоволенням підспівує; визначає, яка із двох нот звучить вище.

6. Рухова сфера.

Дитина проявляє великий інтерес до діяльності, яка вимагає тонкої і точної моторики; любить досягнення (біг, стрибки, повзання) прекрасно утримує рівновагу, прекрасно володіє тілом при маневруванні.

3. Проблеми роботи з обдарованими дітьми на сучасному етапі.

В умовах загальноосвітньої школи важливо правильно організувати роботу учителя з обдарованими дітьми, не тільки створюючи необхідні умови для їх розвитку, а й психологічно готуючи їх до наполегливої праці, самовиховання.

Педагог повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним;
2. Знати особливості психології обдарованих дітей, відчувати їх вимоги і інтереси;
3. Мати досвід роботи в закладах для дітей молодшого і дошкільного віку/ в тому числі і з своїми власними дітьми/;
4. Мати високий рівень інтелектуального розвитку;
5. Мати широке поле інтересів і умінь;
6. Мати крім педагогічної ще будь-яку освіту;
7. Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, які пов'язані з навчанням обдарованих дітей;
8. Мати жвавий і активний характер ;
9. Володіти почуттям гумору;
10. Проявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення;
11. Мати творчий нестандартний особистий світогляд;
12. Бути здоровим і життєрадісним;
13. Мати спеціальну післявузівську підготовку щодо роботи з обдарованими дітьми і бути готовим до подальшого набуття спеціальних знань;
14. Вміти захистити обдаровану дитину.

В сучасній Україні дуже важливо не загубити обдарованих, талановитих дітей. Адже талант треба охороняти. Явище обдарованості потребує особливої уваги з боку суспільства, яке дбає про своє майбутнє. У всіх цивілізованих країнах є державні програми роботи з обдарованими дітьми. Є "Комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді" і в Україні.

Сьогодні, коли основним завданням педагога стало не спрощене виконання програми з обов'язковим дотриманням усіх її режимних вимог, а виховання особистості, створення таких умов за яких найкращим чином могли б реалізуватися потенційні можливості кожної дитини, необхідно:

1 Компетентно, на професійному рівні оволодіти науковими положеннями про сутність обдарованості і здібностей, проаналізувати досягнення і прорахунки педагогічної практики.

2. Визначити конкретні можливості і шляхи перебудови виховного процесу в кожному дитячому садку для створення належних умов для виховання творчої обдарованості з ранніх років життя дитини, з перших сходенок у розвитку її особистості.

3. У вихованні обдарованих дітей принципово важливі спільна позиція, взаємна довіра, підтримка і допомога педагогів і батьків.

Обов'язково в навчальних закладах повинен бути психолог, який буде опікувати обдаровану дитину.

Надзвичайно важливий обов'язок батьків подбати про те, щоб розум обдарованої дитини завжди мав досить різноманітний пожиток для своєї роботи.

Можна навести ряд порад для батьків.

1. Проаналізуйте вашу власну систему цінностей в ставленні до виховання дітей.

2. Будьте чесними. Всі діти чутливі до брехні, а надто обдаровані діти.

3. Оцінюйте рівень розвитку дитини.

4. Уникайте довгих пояснень або розмов.

5. Намагайтесь своєчасно уловити, помітити зміни в своїй дитині.

6. Поважайте в дитині індивідуальність.

Головний принцип, яким треба керуватися в розумовому вихованні обдарованої дитини, можна висловити формулою: необмежене задоволення запитів. Старайтесь відповідати на всі її запитання, вислуховуйте всі її розповіді, виявляйте інтерес до продуктів її творчості та уважно їх оцінюйте, висловлюючи при цьому як своє захоплення, так і критичні зауваження. Батьки

повинні заохочувати дитину до подальшої розумової активності власними епізодичними запитаннями й порадами. Практикувати і такий вид партнерства, коли батьки сідають з власною роботою поблизу дитини з тим, щоб вона могла час від часу звернутися до батьків за порадою або з проханням поглянути на продукт своїх занять. Отже на батьках лежить особлива відповідальність за виявлення і цілеспрямоване вирощування перших паростків обдарованості.

Появу нових моментів у фізичному і психічному розвитку дитини рекомендується фіксувати за допомогою батьківського щоденника. Американські психологи І.Г. Холл і Н. Скіннер розробили нормативну шкалу для діагностики обдарованості. Шкала систематизована за трьома відносно самостійними рубриками:

1. Зональні рухові здібності.
2. Рухові здібності більш спеціального характеру.
3. Пізнавальна мова.

Поряд з назвою кожної здібності зазначена вікова норма в місяцях. У межах кожної рубрики перелік здібностей дається в порядку збільшення вікової норми.

Вважається, що коли дитина в своєму розвитку випередила норму більш, як на 30% то цей факт може говорити на користь того, що ця дитина є обдарованою. Автори не пояснюють чому за критерій береться 30% випередження.

Наприклад, вікова норма впізнавання матері - 2 місяці. Якщо розвиток дитини щодо цього відповідає критерію 30% випередження, то це означає, що дитина фактично засвоює цю здібність на 0,6 міс. раніше, тобто у віці 1,4 місяця.

Проблеми обдарованих дітей

Існує проблема адаптації інтелектуально обдарованих дітей в колективі.

Вихователям, батькам, вчителям необхідно враховувати ці проблеми при складанні програм для обдарованих дітей.

1. Неприязнь до школи. Таке ставлення часто появляється від того, що навчальна програма нудна і нецікава для обдарованої дитини. Порушення в

поведінці обдарованих дітей можуть появлятися тому, що навчальний план не співпадає з їх здібностями.

2. Ігрові інтереси. Обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікаві ті, якими захоплюються їх ровесники середніх здібностей.

Внаслідок того обдарована дитина знаходиться в ізоляції, входить в саму себе (замикається).

3. Конформність. Обдаровані діти, відкидають стандартні вимоги, не схильні, таким чином до конформізму, особливо коли ці стандарти ідуть в розріз з їх інтересами, або здаються беззмістовними.

4. Проникнення у філософські проблеми. Для обдарованих дітей характерно задумуватись над такими явищами, як смерть, загробне життя релігійне вірування і філософські проблеми, в більшій мірі, як для середньої дитини.

5. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком.

Гільбух Ю.З. вивчаючи причини найболючіших місць обдарованих дітей, навів такі фактори:

1. Прагнення до завершення /перфекціонізм/. Для обдарованих дітей характерна внутрішня необхідність завершення, вони не заспокоюються не досягнувши вищого рівня. Властивість ця проявляється дуже рано.

2. Відчуття невдоволеності.

Вони дуже критично ставляться до власних досягнень, часто не задоволені.

3. Нереальна мета. Обдаровані діти часто ставлять перед собою підвищену мету. Не маючи змоги досягнути її вони починають переживати. З другої сторони прагнення до завершення і є та сила яка приводить до високих досягнень.

4. Надчуттєвість. Оскільки обдаровані діти більше сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відношення і зв'язки, вони мають нахил до критичного ставлення не тільки до себе, а й до навколишніх.

Обдарована дитина більш нав'язлива, вона часто приймає слова або невербальні сигнали, як виявлення неприйняття його навколишніми.

5. Потреба в увазі дорослих.

В силу природної зацікавленості і бажання до пізнання обдаровані діти нерідко монополізують увагу вихователів, вчителів, батьків і інших дорослих. Це викликає тріт у стосунках з дітьми, яких дратує бажання такої уваги,

6. Нетерпимість. Обдаровані діти нерідко з недостатньою терпимістю ставляться до дітей, які стоять нижче їх в інтелектуальному розвитку. Вони можуть відштовхувати навколишніх зауваженнями, які виражають ненависть або нетерпимість.

Одна із найбільш часто визначених неприємних рис обдарованих дітей :

1. Бажання перервати співрозмовника. Чому? Дитина швидко аналізує, а може знає те, що йому хочуть повідомити. У нього дуже швидко працює думка. Вихователям, батькам треба вчити дитину культури спілкування. Дитина ж не розуміє, що не всі мислять так швидко. Можна зауважити, що не кожному подобається коли хтось підказує відповідь. Вчити дитину терпінню, якого обдарованій дитині часто не вистачає.

2. Друга неприємна риса обдарованих дітей - поведінка дитини на уроці, занятті. Обдарована дитина завжди перша тягне руку у відповідь на запитання, яке задає вихователь, чи вчитель. Дитина дуже ображається коли їй кажуть "Опусти руку", і т.д.

В такій ситуації батьки повинні запропонувати дитині ряд питань; Щоб:
а/ оцінити альтернативи.

1. " Учитель задає питання, знаючи, що ти відповідатимеш добре"

2. "Чи не думаєш ти, що питання задаються вчителем для того, щоб дати шанс всім подумати, а не відповідати відразу?"

3. "Чи даєш ти другим дітям можливість іноді першими підняти руку?"

б/ Зробити правильний вибір

1. "Що для тебе більш важливе - мати друзів у школі чи показати вчителю, що ти знаєш відповідь?"

2. "Подивися на друзів, порахуй до 10 і коли, ніхто в групі чи класі не підніме руки, може бути, це той випадок, коли краще не виділятися."

В такій ситуації і вихователь, чи учитель може допомогти дитині.

Вчителі домовляються з виключно здібними учнями, щоб вони свої блискавичні відповіді записували на листочку і віддавали їх учителеві в кінці уроку.

3. Третя форма - невміння слухати:

Наприклад, коли хтось розповідає гумореску, а обдарована дитина не дочекавшись поки той, хто розповідає, закінчить, раптом видає всю сіль, не тому, що гумореску цю вже чув, а тому, що зрозумів гумореску і вона йому здається смішною.

Ще одна властивість обдарованих дітей, яку повинні знати батьки, вихователі, вчителі - це звичка виправляти інших.

Одна з негативних рис обдарованої дитини бути завжди правою. Її хвалять і нагороджують за те, що вона права. Їй подобається бути правою, як і всім нам хочеться. Для більшості обдарованих дітей помилятися - болісно. Тут дорослі повинні роз'яснити, що не всі люди бояться визнати свої помилки, людина більше почуває себе незручно, коли її виправляють прилюдно.

Батьки і педагоги повинні бути дуже пильними, чесними, бо обдаровані діти болісно реагують на неправду. Уникати довгих бесід, пояснень, поважати в дитині треба особистість.

Тому робота з обдарованими дітьми повинна бути тільки разом з батьками.

Взаємодія учителя з обдарованими дітьми повинна базуватися з урахуванням таких психолого-педагогічних принципів:

- формування взаємин на основі творчої співпраці;
- організація навчання на основі особистісної зацікавленості учня, його індивідуальних інтересів і здібностей (сприяє формуванню пізнавальної суб'єктивної активності дитини на основі його внутрішніх уподобань);

- превалювання ідеї подолання труднощів, досягнення мети в спільній діяльності педагога та учнів, самостійній роботі учнів (сприяє вихованню сильних натур, здатних виявити наполегливість, дисциплінованість);

- вільний вибір форм, напрямів, методів діяльності (сприяє розвитку творчого мислення, вміння критично оцінювати свої можливості й прагнення самостійно вирішувати складніші завдання);

- розвиток систематичного інтуїтивного мислення, вміння "згортати" і деталізувати інформацію (дисциплінує розум учня, формує творче, нешаблонне мислення);

- гуманістичний суб'єктивний підхід до виховання (передбачає абсолютне визнання гідності особистості, її право на вибір, власну думку, самостійний вчинок);

- створення нового педагогічного середовища будується на основі співдружності педагогів, колег, однодумців у творчому вихованні дітей.

Втілення цих принципів у життя потребує творчого підходу до організації навчання як інтегрованого процесу, який сприяє формуванню цілісної картини світу, дає змогу учням самостійно обирати "опорні" знання з різних наук при максимальній орієнтації на власний досвід.

Висновки

Таким чином в умовах загальноосвітньої школи важливо правильно організувати роботу учителя з обдарованими дітьми, не тільки створюючи необхідні умови для їх розвитку, а й психологічно готуючи їх до наполегливої праці, самовиховання. Для вчителя є надзвичайно важливим побачити в учневі ознаки обдарованості, які проявляються в перші 10-15 років життя. Адже обдарованість - це лише потенційна можливість, її реалізація прямо залежить від суспільної стимуляції.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
2. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.

3. Гнутель Я.В. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я.В.Гнутель. - Тернопіль, 1998.
4. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К.,2001.
9. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.
- 10.Попова С. І. Педагогічна підтримка в роботі вчителя і класного керівника/ С. І. Попова. – М. : Центр «Педагогічний пошук», 2005.– 176 с/
- 11.Середюк Г. Педагогічний пошук класного керівника / Г.Середюк. - Тернопіль: Богдан, 2003.
- 12.Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання тельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.
- 13.Фіцула М.М. Педагогіка. Навч.посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.

Питання

1. Який тип середовища є найбільш розповсюдженим є найбільш розповсюдженим у навчальних закладах різних країн і в різні часи?
2. Чим характеризується творче виховне середовище?
3. Чим визначається модальність виховного середовища?
4. Що таке «здібності», «задатки»?
5. Які Ви знаєте види обдарованості?
6. Які ранні ознаки обдарованості?

Тема 5. Організація індивідуальної превентивної роботи з особами, які допускають асоціальні прояви поведінки

Мета: Ознайомити студентів із типами важковиховуваних дітей, основними причинами девіантної поведінки неповнолітніх, етапами корекційної діяльності вчителя.

План лекції

Вступ

1. Поняття про важковиховуваність дітей та підлітків, типи важковиховуваних дітей та основні причини девіантної поведінки неповнолітніх.

2. Профілактика та корекція важковиховуваності.

3. Превенція аморальності серед підростаючого покоління.

4. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними дітьми.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Вступна частина

1. Поняття про важковиховуваність дітей та підлітків, типи важковиховуваних дітей та основні причини девіантної поведінки неповнолітніх.

Успішність виховання залежить не тільки від вихователя, його особистих якостей, педагогічної майстерності, але й від самих вихованців, їх готовності сприймати виховні впливи. Готовність дітей адекватно реагувати на виховні впливи називають виховуваністю. Нерідко вчителів доводиться спілкуватися з дітьми, які не сприймають його слів, не зважають на поради і зауваження, а то й відверто виявляють антипатію і ворожість. Таких дітей називають «важкими», «важковиховуваними», «дітьми з асоціальною поведінкою», «педагогічно занедбанними», «соціально дезадаптованими» тощо. їм властиві дві характерні ознаки:

- 1) порушення норм і правил суспільної поведінки;
- 2) несприйнятливість або активна протидія виховним впливам учителів і батьків.

До типових відхилень у поведінці школяра належать лінощі, агресивність, недисциплінованість, упертість. Виявляються вони у формі негідних вчинків, конфліктів з іншими учнями, вчителями і батьками, безвідповідальному ставленні до навчання, ігноруванні вимог дорослих, пропусках уроків, а в серйозніших випадках - у втечах із дому, крадіжках, хуліганстві, вживанні наркотиків тощо. Однак:

- далеко не всі діти, які порушують норми поведінки, є важковиховуваними;

- безвідповідальне ставлення до навчання, пропуски уроків, неприязнь до школи взагалі далеко не завжди пов'язані з важковиховуваністю;

- ступінь важковиховуваності учня не завжди визначається тим, як часто він порушує норми поведінки та наскільки серйозні ці порушення.

Залежно від причин дезадаптації можна визначити такі типи важких підлітків.

1. Педагогічно занедбані підлітки, в яких опір педагогічним впливам зумовлений неінформованістю особистості, низьким рівнем морального розвитку.

Соціальна дезадаптація таких дітей починається з неспіху в навчанні. Оскільки в родині уваги їм приділяли мало, готовність до школи в них не сформувалася. Вміння долати труднощі, довільна саморегуляція, навички спілкування, моральні норми та установки, властиві їхнім ровесникам, також відсутні або нерозвинуті, викривлені. Тому вже перші невдачі, викликаючи негативні переживання, виливаються в агресію, фіксуються як образа, несправедливість. Погані оцінки ведуть до порушення стосунків з учителем. До підліткового віку такий тип взаємодії поширюється на всіх учителів, на школу в цілому. Постійні невдачі у навчанні формують невпевненість у собі, низький рівень самоповаги. З однокласниками така дитина найчастіше також не знаходить контакту. Засвоївши негативні стереотипи стосунків у сім'ї (відсутність емпатії, довіри, взаємоповаги, емоційної підтримки, захищеності тощо), учень несвідомо переносить їх на спілкування з ровесниками, а ті не

розуміють, бояться й цураються його або перетворюють на об'єкт нехтування та глузування.

Підлітки, у яких опір педагогічним впливам зумовлений певними особливостями психічного розвитку.

Це передусім діти, яким властиві відхилення в розвитку емоційних і вольових процесів, аномалії в становленні характеру (акцентуації), що зумовлюють труднощі в спілкуванні, навчанні та трудовій діяльності. Першопричина криється в особливостях психіки, притаманних самій дитині від народження або таких, що виникли внаслідок тих чи інших травм. Тут йдеться не про психопатологію, а про дітей з певними яскраво вираженими рисами характеру. Відхилення в їхній поведінці можуть бути тимчасовими, зумовленими фізіологічними змінами підліткового віку або складною психотравмуючою ситуацією. Методи педагогічного впливу на таких дітей слід добирати особливо обережно, враховуючи тип їх акцентуації характеру.

Відхилення в поведінці цієї групи дітей можуть бути пов'язані зі специфічним порушенням психічного розвитку - так званим гіперкінетичним синдромом, що проявляється в підвищеній, невгамовній активності. Вчителі і батьки скаржаться на те, що дитина ні хвилини не сидить спокійно, постійно метушиться, відволікає інших. У таких дітей нестійка увага, вони не можуть довго зосереджуватися на певній діяльності, легко відволікаються, реагують на будь-який звук, рух. Як правило, цей розлад супроводжується затримкою психічного розвитку. Більшість дітей відчуває серйозні труднощі в навчанні, а інтелектуальний розвиток багатьох із них знаходиться на низькому рівні. У деяких випадках підвищена активність може бути крайнім варіантом темпераментних особливостей дитини, в інших випадках вона виникає внаслідок ранніх ушкоджень мозку. Хоча основні проблеми гіперактивних дітей пов'язані з підвищеною руховою активністю і поганою концентрацією уваги, не дивно, що цей синдром часто призводить до серйозних ускладнень в спілкуванні з учителями та іншими дітьми.

Підлітки, опір яких зумовлений невмілими діями вихователя (оманлива або ситуативна важковиховуваність).

Дослідження психологів свідчать, що значну кількість конфліктів та інших форм соціально дезадаптованої поведінки підлітків провокують дорослі, педагоги. Таких учнів ще не можна назвати важковиховуваними, оскільки їхні негативні прояви не пов'язані з відхиленнями в розвитку особистості, а викликані незалежними від них причинами. Для корекції їх поведінки немає потреби застосовувати якісь спеціальні методи впливу, навпаки, переглянути свої погляди і способи спілкування повинен вихователь.

Наприклад, у підлітковому віці опір учня виховним впливам може бути зумовлений тим, що вихователь своєчасно не змінив стилю спілкування, а ставиться до нього як до молодшого школяра. Підліток відкидає "мораль слухняності" й намагається замінити її рівноправними стосунками з дорослими. Прагнення відстояти право на самостійність, ствердити себе як незалежну особистість створює постійну емоційну напругу, загострює почуття власної гідності, чим зумовлюються хворобливі реакції підлітка на нетактовні звертання дорослого.

Якщо старші намагаються жорстко регламентувати поведінку підлітка, продовжуючи вимагати колишнього послуху, якщо стиль спілкування вихователя авторитарний, то конфлікти неминучі. Не знаходячи конструктивного розв'язання, вони призводять до відчуження підлітка, до його впевненості в тому, що вчитель не може й не хоче його зрозуміти. На основі цього виникає вже свідоме неприйняття вимог, оцінок, суджень вихователя, який втрачає можливість впливати на підлітка. Реакції протесту, негативізму закріплюються, нагромаджується досвід негативної поведінки, і це стає звичкою.

Посилують труднощі виховної роботи з підлітками властиві їм протиріччя: недостатня критичність до себе і підвищена до інших, невідповідність високого рівня домагань і малого життєвого досвіду, хворобливе самолюбство і схильність до ризику, прагнення до самостійності і неусвідомлене підпорядкування авторитетам.

Ситуативна важковиховуваність може виникати не лише через ігнорування вікових особливостей учнів, але й внаслідок інших помилок

учителя. Наприклад, через упереджене ставлення до учня як до "важкого", навішування ярликів, що виявляється в тоні, стилі спілкування з ним. Деякі вчителі не приховують негативного ставлення до підлітка, вживаючи такі вирази, як ледар, тупиця, бездарність і т.д. Різкість учителя, окрики, підвищений тон призводять до формування взаємної ворожості. Підліток відповідає негативним ставленням до вчителя, не виконує його вимог, виявляє впертість і неслухняність. Виникає стійкий психологічний бар'єр між учнем і вчителем.

Власне важковиховувані підлітки, у яких опір педагогічним впливам викликаний сформованими захисними механізмами.

У кожної дитини час від часу виникають проблеми в задоволенні потреб у визнанні, самоствердженні, позитивному ставленні оточення. Наприклад, учень відчуває труднощі у навчанні, отримує негативні оцінки, не може знайти спільної мови з однокласниками тощо. Така ситуація закономірно викликає емоційний дискомфорт, тривогу

Більшість дітей справляється з подібними проблемами шляхом мобілізації власних зусиль, розвитку в себе необхідних навичок і умінь, здібностей. Цьому сприяє вчасна допомога дорослих, які розуміють проблеми дитини і користуються її довірою. Велике значення має також рівень особистісної зрілості самого учня.

Якщо підліток через недоліки сімейного і шкільного виховання залишився на низькому рівні особистісного розвитку, то будь-яка більш-менш складна проблема може виявитися для нього непосильною. Можливі два шляхи виходу з такої ситуації.

По-перше, дитина може зневіритися у собі, своїх здібностях, дійти висновку, що вона гірша за інших і нічого не здатна змінити. У цьому випадку в неї формується негативна самооцінка, комплекс неповноцінності. Поведінка таких учнів, як правило, не завдає особливих клопотів учителям. Поводяться вони тихо, намагаються залишатися непоміченими. Водночас вчать погано, відчувають проблеми у спілкуванні з ровесниками.

По-друге, нестерпна ситуація напруженості, психічного дискомфорту може активізувати захисні механізми, які дозволяють позбутися емоційного дискомфорту, тривоги, але водночас перешкоджають соціалізації особистості, оскільки спотворюють сприйняття нею навколишньої дійсності, оточення і себе: учень перестає помічати власні недоліки, некритично ставиться до своєї поведінки, звинувачує у несправедливості вчителя, ровесників, уникає загрозливих ситуацій (пропускає уроки, не спілкується з однокласниками), вдається до неприйнятних способів самоствердження (зухвалі вчинки, порушення дисципліни, конфлікти з учителями і т.д.).

Захисні механізми виключають необхідність діяльності підлітка як у напрямку реальної зміни життєвих умов (подолання перешкод на шляху до мети), так і в напрямку самовдосконалення, оскільки дають можливість позбутися негативних переживань, не змінюючи себе і власної поведінки. Внутрішній спокій забезпечується ціною ігнорування реальних проблем, викривленого сприйняття себе й оточення (учителів, ровесників, батьків).

Слід зазначити, що крім деструктивних, можливі й конструктивні механізми психологічного захисту, які дозволяють учням уникнути катастрофічного зниження самооцінки, наприклад, позитивна компенсація - переорієнтація учня на альтернативні прийнятні шляхи самоствердження (не зміг досягти успіхів у навчанні, зате зміг реалізувати себе у спорті, мистецтві тощо).

Відчуваючи свою неспроможність (через відсутність необхідних знань, умінь, здібностей, якостей) проявити себе у соціально схвалюваних формах діяльності (наприклад, у навчанні, міжособистісному спілкуванні, спорті), учні нерідко вдаються до асоціальних, деструктивних способів самоствердження, прагнуть звернути на себе увагу всіма можливими засобами, наприклад, чудернацьким одягом або зачіскою, агресивною поведінкою, жорстокістю, хуліганськими вчинками, правопорушеннями і т.д.

Складність виховної роботи з такими учнями полягає в тому, що внаслідок сформованих захисних механізмів вони не помічають своїх негативних якостей і тому не приймають вимогу педагога змінити свою

поведінку. Виникає психологічний бар'єр, "непроникність" дитини стосовно виховних впливів, подолання якої можливе лише після корекції дезадаптивних механізмів психологічного захисту.

Причини конфліктів між педагогами й учнями

(за М. М. Рибаквою)

1. Невміння педагога прогнозувати поведінку учнів, його роздратування і прагнення усунути "перешкоду" будь-якими засобами.

2. Прагнення педагога зберегти свій соціальний статус.

3. Оцінка педагогом не окремого вчинку учня, а його особистості загалом.

4. Суб'єктивне сприйняття вчинку учня і недостатня поінформованість про його мотиви, риси особистості, умови життя в сім'ї.

5. Поспішність із покаранням учнів (адже, на думку частини педагогів, певна суворість не завадить).

6. Особистісні риси та нестандартна поведінка окремих учнів у емоційно-особистісних взаєминах із педагогами.

7. Особистісні риси педагога (дратівливість, грубість, мстивість, самовдоволеність, безпорадність та ін.).

8. Відсутність педагогічних здібностей, інтересу до вчительської праці, невдоволення соціально-побутовими умовами життя, несприятливий клімат у педколективі.

9. Факт прямої фізичної дії на учня.

10. "Класичними" завжди є конфлікти з приводу взаємин дівчат із хлопцями, образа вчителем особистості учня, приниження його гідності, що породжує захисну реакцію.

2.Профілактика та корекція важковихованості.

Особистість школяра з девіантною поведінкою, тобто такою, що відхиляється від схвалюваних у суспільстві норм, потребує виправлення або, іншим словом, корекції. Під корекцією розуміють психолого-педагогічні впливи, спрямовані на подолання або послаблення негативних і формування позитивних якостей особистості, корекція неминує пов'язана з викоріненням або перебудовою старих стереотипів поведінки.

Корекція особистості вимагає застосування індивідуалізованих методів виховання, які відповідають психологічним особливостям дитини. Вона ґрунтується на ретельному вивченні особистості учня, діагностиці його сильних і слабких сторін, постійному аналізі результатів корекції.

Ефективність корекції визначається передусім особистістю самого вихователя, його ставленням до учня, зацікавленістю в його долі, стилем спілкування з дітьми.

Іншою умовою успіху є залучення до неї самого вихованця, опора на його самосвідомість. Завдяки цьому забезпечується справжня перебудова його внутрішнього світу, а з ним і його поведінки.

Порівняно з повсякденним вихованням корекція вимагає більш досконалої технології як на етапі формування мети, так і під час її реалізації. Мета корекційної роботи не зводиться до викорінення недоліків у розвитку особистості. В основі її - розвиток позитивних якостей особистості, протилежних тим, які стали причиною відхилень у поведінці учня. Наприклад, за наявності у нього агресивності слід розвивати доброзичливість, якщо учень лінивий - виховувати працелюбність, якщо схильний до самотності - розвивати комунікативність. Викорінення недоліків у поведінці учня вимагає застосування гальмуючих прийомів (попередження, наказ, засудження, покарання тощо). Формування позитивних якостей відбувається за допомогою стимулюючих прийомів, - таких, як організація успіху, прояв уваги, турботи, прохання, заохочення та ін.

Таким чином, у корекційній діяльності вихователя можна виділити кілька етапів.

1. Аналіз причин відхилення в поведінці учня, сильних і слабких сторін його особистості.
2. Визначення мети і способів викорінення недоліків і формування позитивної якості, протилежної тій, що є безпосередньою причиною відхилень у поведінці.
3. Дискредитація, знецінення негативних форм поведінки і розвиток мотивів самовдосконалення.

4. Вибір виду діяльності, в якому найбільш успішно формується необхідна позитивна якість, і включення в нього вихованця. Сприяння поліпшенню становища учня в системі міжособистісних стосунків у класному колективі.

5. Закріплення прищепленої якості за допомогою вправ у природних умовах або спеціально організованого тренінгу і схвалення позитивних змін.

Упродовж корекційної роботи у вихованця слід викликати рефлексивне ставлення до власної поведінки, допомогти усвідомити і позитивні якості, і недоліки, що є істотною передумовою самовиховання. Звичайно, зміст роботи з кожним учнем і способи корекції різноманітні, бо у кожного є багато неповторних особливостей.

Американський педагог і психолог У.Глассер, працюючи в школі для дівчат з відхиленнями у поведінці, розробив методику перевиховання, яка ґрунтується на розвитку в дітей відповідального ставлення до свого життя, здатності до реалістичної оцінки власної поведінки.

Для будь-якої людини, вважає У.Глассер, важливо усвідомлювати себе особистістю, тобто бути впевненою у повазі з боку оточення, а також відчувати власну значущість. Якщо учень не відчуває любові до себе і самоповаги, то в нього залишається два шляхи - конфронтація з оточенням, що проявляється найчастіше в порушеннях дисципліни, або самоізоляція, втеча від дійсності. Останній вибір призводить до формування комплексу неповноцінності: дитина страждає, замикається в собі, відчуває озлобленість і розчарування, звинувачує в усьому тих, хто його оточує. Необхідно допомогти дітям зрозуміти, що існує інша альтернатива - любов і почуття власної гідності, а отже, можливість усвідомити себе повноцінною особистістю, здатною домогтися життєвого успіху.

Початкова поведінка "важкого" учня неадекватна, нераціональна та безвідповідальна. Він намагається задовольнити свою потребу у самоствердженні, але використовує для цього неадекватні способи. Тому важливо забезпечити усвідомлення учнем відповідальності за свою поведінку ("Подумай, що ти робиш, які наслідки матиме твоя поведінка для тебе самого і

для інших, чого ти таким чином насправді досягнеш? "). Отже, головне у роботі з "важким" учнем — допомогти йому стати розсудливим та емоційно врівноваженим, розробити план самовдосконалення.

У.Глассер визначив сім етапів корекційної роботи з "важкими" підлітками, послідовна реалізація яких дозволяє розвинути у них відповідальність, самоконтроль і позитивну поведінку.

1. Спочатку слід налагодити позитивні стосунки з учнем, для чого необхідно поставитися до нього з симпатією і увагою, виявити щире турботу, зацікавлене ставлення. Поведінка учнів відхиляється від норми не тому, що в них порушена психіка, - просто вони зробили неправильний вибір. Але вони не зможуть змінити його або поставитися до нього більш відповідально, якщо не відчуватимуть зацікавленого, доброзичливого ставлення з боку вихователя.

2. Забути про минуле учня й основну увагу зосередити на його теперішній поведінці. Для того щоб налагодити контакт із учнем, учитель повинен зрозуміти, що, незважаючи на минулі невдачі, він може домогтися успіху тепер. Невдаха назавжди залишиться невдахою, якщо вчителі будуть так чи інакше нагадувати йому про минуле. Необхідно зосередити увагу на сьогоднішніх проблемах дитини, звертаючись до минулого тільки в пошуках позитивного. Забувши про минулі невдачі дитини, учитель тим самим заохочує її випробувати свої сили тепер.

3. Спонукає учня до оцінювання власної поведінки, допомогти йому з'ясувати, сприяє чи заважає вона йому. Якщо учень сам не переконується в тому, що причина невдач - його власні дії, і як і раніше буде впевнений у своїй правоті, ніхто не зможе йому допомогти. Тому необхідно домогтися від нього самооцінки власної поведінки з тим, щоб він почав сумніватися в її доцільності.

4. Допомогти учневі у пошукові альтернативних способів поведінки і виробленні конкретного плану самовдосконалення (що, де, коли і як робити). Підлітку пропонують вибрати альтернативну лінію поведінки. Якщо він не може зробити цього сам, йому повинен допомогти вчитель. Наприклад, якщо учень постійно розмовляє на уроці і заважає іншим, учитель може разом із ним подумати, куди його пересадити, щоб він зміг контролювати свою поведінку.

Цей простий вихід, знайдений разом із учнем, допоможе йому зосередитися. Внаслідок самостійного оцінювання своєї поведінки учень приймає рішення й у такий спосіб вчиться відповідальності.

5. Доцільно взяти з учня зобов'язання про виконання розробленого плану самовдосконалення (звичайно, план повинен бути реальним). Після критичного аналізу своїх дій учень має прийняти певні зобов'язання щодо виправлення своєї поведінки.

6. Не пробачати учневі невиконання взятих ним зобов'язань. Після того як учень оцінив свої дії і дав слово поводитися по-іншому, ніщо не може виправдати невиконання взятого на себе зобов'язання. Учитель ні в якому разі не повинен прощати недотримання власного слова. Якщо він прийме виправдання, то втратить довіру, оскільки дитина зрозуміє: насправді учителю всеодно. Довір'я зникає, тому що порушення зобов'язань завдає шкоди самій дитині. А довіряти вона може лише тому, хто не дозволяє їй заподіяти собі шкоди. Вчителі, яким доля дитини справді не байдужа, не приймають виправдань.

7. Бути жорстким, вимогливим, але не вдаватися до покарань. Головне - ні в якому разі не відмахуватися від учня, не втрачати віри в нього. "Важкі" учні, як правило, неадекватно оцінюють свої можливості. Їхня реакція на невдачі має суто емоційний характер і позбавлена логіки. Вони самотні і тому потребують щирої уваги доброзичливих, небайдужих наставників, які б допомогли проаналізувати свої вчинки, вибрати правильну лінію поведінки й обов'язково реалізувати свій вибір. Їм потрібні не проповідники чи диктатори, а вчителі, які терпеливо навчають нести відповідальність за свої вчинки. Лише тоді діти зможуть досягти зрілості, поваги та любові з боку оточення, зможуть усвідомити себе повноцінними особистостями й позбутися самотності.

3. Превенція аморальності серед підростаючого покоління.

На сучасному етапі розбудови національної системи виховання дуже актуальним є питання морального виховання підростаючого покоління, зокрема, такого аспекту як попередження аморальності в поведінці. Слід зазначити, що виконуючи певну соціальну роль, молода людина повинна

дотримуватись вимог, які ставить суспільство. Але останнім часом, на жаль, цього не спостерігається. На процес формування майбутніх членів нового суспільства впливає ціла система об'єктивних і суб'єктивних чинників, які часто не скоординовані між собою, що призводить до зростання аморальних проявів у поведінці неповнолітніх.

Є всі підстави вважати, що деякі аморальні вчинки виконують функцію своєрідного буфера проти зайвих зовнішніх впливів, виступають своєрідним захистом від небажаного. Звичайно, аморальні вчинки у першу чергу проявляються щодо тих, ким вони породжені.

Вказуючи на деформацію особистості при наявності негативних вчинків у її поведінці, не можна говорити про патологічні зміни всієї особистості. Деякі аморальні вчинки діють або синхронно, або підтримують один одного. Такий вибіркового прояв аморальної поведінки особистості в різних соціальних групах може бути зумовлений відмінністю в них пропорцій оцінних впливів.

Найбільш поширені такі групи форм аморальних вчинків.

1. Стійкі форми аморальних вчинків. Аморальні вчинки характеризуються аморальними мотивами. Після скоєного негативного вчинку особа відчуває задоволення собою або зовсім нічого не відчуває.

2. Нестійкі форми. Аморальні вчинки характеризуються компромісними або захисними мотивами. За скоєний негативний вчинок відчуваються докори сумління. Це свідчить про те, що вчинок був мотивований потребою примітивного характеру, яка поборолася своє протистояння.

3. Одиначні форми. Низький рівень прояву аморальних вчинків та їх мотивів. Переживається сором за негативний вчинок, хоча вважається, що у цій ситуації вчинено правильно, якщо це і було всупереч моральним вимогам.

Слід зазначити, що виділені групи форм аморальних вчинків є основними, хоча й може бути велика кількість їх різновидів. В основу цього поділу був покладений принцип співвідношення мотиву вчинку і його конкретної реалізації.

Це дозволяє зробити певні висновки щодо умов, які б сприяли їх попередженню, а саме:

- своєчасну діагностику аморальних проявів у поведінці індивідів;
- формування свідомості та самосвідомості, що обумовлює стале ставлення до моральних форм;
- сприяння розвитку позитивної мотиваційно-потребнісної сфери особистості;
- встановлення авторитетно-довірливих стосунків між вихователем і вихованцем.

Існує два основних напрями роботи з попередження аморальних вчинків: перший – опора переважно на індивідуальну й групову роботу (консультації, тренінги); другий - шляхом втручання в педагогічний процес (індивідуалізація навчання і виховання, корекція виховних впливів, оптимізація взаємодії вчителя та учнів).

Робота першого напрямку ґрунтується на пошуку причин і умов виникнення аморальної поведінки і виборі ефективних засобів її усунення. У реалізації цього напрямку найбільш зарекомендували себе методики, що розроблені на принципах психодинамічного і поведінкового підходів. До нього належить: ігротерапія, арттерапія, створення конфліктних ситуацій та ситуацій морального вибору.

В ігротерапії намагаються не стільки змінити дитину, скільки розвинути в неї почуття особистої цінності, створити власне “Я”. Розігрування таких ситуацій дає змогу побачити дітей не тільки в міжособистісних стосунках, а й в процесі виконання певної соціальної ролі.

Арттерапія дає змогу корегувати прояви особистості за допомогою різних видів мистецтва. Вона спрямована на розвиток самопізнання і самовираження за допомогою творчої діяльності.

Конфліктна ситуація дає змогу виявити приховану в звичайних умовах позицію підлітка, бо відчувається сутічка протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів суб'єктів взаємодії.

Ситуації морального вибору дають змогу не тільки поставити перед неповнолітнім моральну проблему, допомогти усвідомити її, а й формують необхідний досвід поведінки.

Другий напрям роботи з попередження аморальних вчинків характеризується тим, що здійснюється вплив переважно на наслідки, а не на причини, тобто, симптоматична корекція. Вона має велике значення в загальній методиці запобігання аморальної поведінки, тому що не дозволяє вкорінитися в характері особи негативним якостям. Методики подібного типу мають результат за умови дотримання педагогом і батьками певних психолого-педагогічних принципів. До них відносять:

- єдність вимог вихователів;
- адекватність вимог;
- посилення контролю за поведінкою індивіда;
- заохочення активності особи;
- використання похвали та заохочення;
- надання самостійності;
- забезпечення емоційного комфорту;
- уникання наклеювання ярликів;
- визнання педагогом власних помилок та принесення вибачень;
- застосування адекватного покарання.

4. Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними дітьми.

У роботі з важковиховуваними неповнолітніми використовуються загальні методи виховання, які поділяються на три групи:

- методи формування суспільної свідомості;
- методи формування досвіду суспільної поведінки;
- методи заохочення і покарання.

Корекційна індивідуальна робота з важковиховуваними неповнолітніми у соціально-педагогічній діяльності має свої особливості.

1. У процесі перевиховання важковиховуваного неповнолітнього індивідуальна виховна робота займає особливе місце. Для її організації важливо вивчити його особистість, виявити індивідуальні особливості, позитивні і негативні якості, достоїнства і недоліки.

2. А.С.Макаренко вважав, що педагог має мати програму людської особистості, до реалізації якої необхідно прагнути. Враховуючи особливості

особистості кожного вихованця до „стандартної” програми вносять індивідуальний коректив.

3. В індивідуальній виховній роботі, окрім загальних методів, використовуються спеціальні прийоми педагогічного впливу. Ці прийоми будуються на організації певної педагогічної ситуації. Ними виступають: навіювання, прояв доброти і уваги, активізація почуттів, організація успіху в діяльності, залучення до цікавої діяльності, паралельний педагогічний вплив, іронія, довір'я та ін.

4. Цікавим виявилось впровадження нетрадиційного методу, такого як психотерапія. Багато дослідників з різних країн вказують, що психотерапією можуть займатися не лише лікарі, а й представники немедичних спеціальностей – психологи, педагоги. Психотерапія вивчає можливості специфічних впливів на людей і виступає як комплекс заходів, спрямованих на усунення хворобливих порушень в організмі шляхом інформаційного впливу на нього безпосередньо через психіку.

5. Важковиховувані підлітки потребують посиленого виховання правильних етичних уявлень, стійкої соціалізації, вироблення соціально позитивної поведінки, мобілізації своїх особистих ресурсів, уміння контролювати себе, долати байдужість до соціального життя. Тому педагогічна психотерапія може активізувати правильну соціалізацію особистості. Підліткові, старшокласнику педагогічна психотерапія стане в пригоді у самовизначенні, самореалізації, подоланні життєвих труднощів і перешкод, у досягненні поставленої мети.

Висновки

Таким чином проблеми появи та перевиховання педагогічно занедбаних дітей турбували людей упродовж всієї історії. Адже завжди були діти з відхиленнями у поведінці, знедолені, сироти, діти-правопорушники. Проблеми важковиховуваних дітей породжувались і породжуються передусім соціальними чинниками: діяльність неблагополучних і асоціальних сімей, для яких характерні соціальна безвідповідальність за виховання дітей; діяльність зовні «благополучної» сім'ї; діяльність загальноосвітніх навчально-виховних

закладів, які не завжди створює оптимальні умови для розвитку особистості. Тут можуть мати місце негативні чинники впливу на вихованців, які ускладнюють взаємини дитини з батьками, товаришами, інколи разом з іншими чинниками (негативний вплив сім'ї, засобів масової інформації, стихійної вулиці) руйнують особистість. Це перевантаженість змістом навчального матеріалу, яким учень через обмеженість розумових можливостей не може оволодіти, що породжує негативізм, опір, «втечу» від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності, меншовартості порівняно з іншими учнями, відсутність належних умов для задоволення своїх інтересів (спортивна діяльність, конструювання, моделювання та ін.), прояви з боку вчителів-вихователів негативізму до учнів з моральними вадами, недостатній рівень педагогічної культури вихователів (нетактовність, грубощі, авторитаризм тощо); ізоляція, відсторонення учнів з певними недоліками в морально-інтелектуальному розвитку від цікавих колективних справ та ін.

Література

1. Бовть О. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків //Рідна школа, - 1999. - № 2. - С. 17-20.
2. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: Методологічний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів /За заг.ред. О.М.Полякової. - Суми: СумДПУ ім..А.С.Макаренка, 2007. - 344с.
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання О.Вишневський. - Львів, 1996.
4. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
5. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
6. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
7. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
8. Козубовська І. Особливості спілкування з важковиховуваними// Дивослово. - 1998. - №7. - С 31-33.
9. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
10. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К., 2001.

14. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.

15. Профілактика правопорушень серед учнівської молоді //Все для вчителя. - 2000. - №2. - С. 76-78.

16. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання тельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.

17. Туріщева Л.В. 101 схема й таблиця. На допомогу шкільному психологу. - Х.: Вид.група «Основа», 2010. - 94 с. - (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).

18. Шпак В.П., В.М. Шпак В.М. Первинні і вторинні причини порушень поведінки важковиховуваних дітей як проблема реабілітаційної педагогіки/ В.П. Шпак, В.М. Шпак// Рідна школа. - С. 43-48.

1. Фіцула М.М. Педагогіка. Навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.

2. Шестопалова О. Адиктивна поведінка підлітка: сутність та можливості психокорекції //Рідна школа. - 2015. - № 9. - С. 27-30

Питання

1. Які типові відхилення у поведінці дітей Ви знаєте?
2. Які є типи важких підлітків?
3. Що Ви розумієте під ситуативною важковиховуваністю?
4. Які причини конфліктів між педагогами та учнями?
5. Які етапи колекційної діяльності вчителя можна виділити?

Тема 6. Методика підготовки та проведення виховних заходів.

Мета: Ознайомити студентів із дієвими засобами формування у школярів наукового світогляду і моральної поведінки: орієнтовною структурою і змістом години класного керівника; диспутом як одним із методів виховної роботи, бесідою, КТС та методикою їх проведення.

План лекції

Вступ

1. Година класного керівника.
2. Бесіда як метод виховання. Методика підготовки та проведення бесіди.

3. Диспут як один із методів виховної роботи. Методика підготовки та проведення диспуту, вимоги до нього.

4. Значення КТС у формуванні особистості учня. Технологія підготовки КТС.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Дієвий засобом формування у школярів наукового світогляду і моральної поведінки є година класного керівника, яку можна провести у формі етичної бесіди, лекції, диспуту, усного журналу, зустрічі з цікавими людьми, обговорення книг та ін. Наприкінці кожного місяця годину класного керівника доцільно присвятити підведенню підсумків навчально-виховної роботи класу. Чільне місце в системі позакласної виховної роботи загальноосвітніх навчально-виховних закладів посідають колективні творчі справи (КТС). Головним їх організатором є класний керівник.

1. Година класного керівника.

Година класного керівника — дієвий засіб формування у школярів наукового світогляду і моральної поведінки. Тематику таких годин розробляє класний керівник з урахуванням особливостей колективу учнів. Їх проводять у формі етичної бесіди, лекції, диспуту, усного журналу, зустрічі з цікавими людьми, обговорення книг та ін. Годину класного керівника наприкінці кожного місяця доцільно присвятити підведенню підсумків навчально-виховної роботи класу.

Орієнтовна структура і зміст години класного керівника:

1. Підготовчий етап. Передбачає повідомлення учням теми, основних її питань для попереднього обдумування; доручення окремим із них самостійно підібрати матеріал, залучення учнів до читання літературних творів, статей, журналів, газет, перегляду кінофільмів, спектаклів, телепередач, добору ілюстративних матеріалів, репродукцій картин, портретів, плакатів,

виготовлення таблиць, схем; проведення анкетного опитування. Вся ця робота стисло фіксується в конспекті.

2. Зміст години класного керівника:

а) вступна частина — повідомляється тема, мотивується її актуальність і необхідність, вказуються основні питання, визначаються завдання, які треба вирішити, учнів у загальних рисах вводять у суть теми. Вступ розрахований на 3—7 хв.;

б) основна частина — всебічно висвітлюють суть теми, ґрунтовно розкривають головні її питання, пояснюють зміст невідомих понять, наводять приклади, які б спонукали учнів до гуманних вчинків, пробуджували позитивні почуття і викликали осудливе ставлення до негативних дій. На цьому етапі переглядаються і аналізуються кіно-і діафільми, репродукції творів видатних художників, обговорюються прочитані твори, книги, журнальні чи газетні статті, прослуховуються фонозаписи, виступають запрошені, учні класу. Для виступів запрошених осіб, перегляду й аналізу кіно- та діафільмів, картин художників, обговорення книги, статті, дається лише план. Основна частина триває до 35 хв.;

в) підсумкова частина — короткі висновки й узагальнення на основі матеріалу, що розглядався, стислий аналіз виступів, а за потреби - їх доповнення чи уточнення, підсумки сказаного, спонукання учнів до формування в собі позитивних якостей, про які йшлося, завдання для самостійної роботи над собою, рекомендування певної літератури для самостійного читання;

г) підсумкове слово класного керівника (5—7 хв.). Класний керівник має подбати, щоб учні не були пасивними слухачами і спостерігачами, а брали активну участь у проведенні цього заходу.

Темі години класного керівника доцільно дати учням заздалегідь, а також розподілити необхідну літературу, підготувати питання, які їх цікавлять, зібрати місцевий матеріал (цифри, факти, спогади тощо).

2. Бесіда як метод виховання. Методика підготовки та проведення

бесіди.

Бесіда — метод, за допомогою якого здійснюється процес спілкування. В педагогічному спілкуванні бесіда є джерелом взаємовідносин між об'єктом і суб'єктом виховання (педагогом і особистістю школяра) в процесі колективної діяльності чи індивідуального впливу.

У шкільній практиці бесіда є найпопулярнішим багатоваріантним методом, більш гнучким засобом впливу педагога на особистість школяра і доступнішим для сприйняття.

Мета бесіди:

Використовуючи бесіду як метод, педагог повинен розв'язати дуже важливі для сьогодення завдання: привернути учнів до оцінки подій, вчинків, явищ суспільного життя і на цій основі формувати у школярів відповідне ставлення до навколишньої дійсності.

Мета бесіди визначає її основні вимоги до неї.

Основоположними в бесіді мають бути факти, які розкривають соціальний, моральний чи естетичний зміст суспільного життя. В ролі таких фактів можуть бути використані вчинки окремих осіб чи колективні дії, будь-яке явище, моральне правило, узагальнений літературний персонаж і т. п.

Форма подання окремих епізодів, фактів чи явищ може бути різною. Але вона обов'язково повинна підводити особистість школяра до роздумів, пошуку, відповідних висновків і переконань.

Бесіди можна класифікувати на фронтальні, групові, індивідуальні, прогноуючі і непередбачувані (бесіди експромтом).

Групову чи фронтальну бесіду (колективну) найчастіше передбачає і пропонує педагог. Підходи до моделювання бесіди можуть бути різні. Бесіду, яку педагог прогнозує заздалегідь, можна розподілити на **певні етапи**:

I етап: Обґрунтування теми. Актуалізація уваги учнів з метою підготовки їх до передбаченого обговорення життєво важливої події, факту, явища, морального вчинку, ситуації. Цей етап можна назвати підготовчим чи

мотиваційним. Від того, як він буде здійснений, залежить рівень сприйняття учнями проблеми, що обговорюється, їхньої участі у процесі спілкування.

II етап: Педагог пропонує учням першоджерело, матеріал для обговорення. Цей етап є основним у бесіді. В ролі першоджерела може бути розповідь, уривок із художнього твору, кінофільм чи його фрагмент, стаття, конкретна подія будь-якого характеру, ситуація із життя школи, класу, газетна чи журнальна стаття, конкретний факт чи явище. Першоджерело може мати позитивну чи негативну основу.

III етап: Діалог з дітьми. Здійснюватися він може в довільній формі: шляхом запитань і відповідей, тематичних вікторин, у формі заочної подорожі, за допомогою проблемних питань і т. ін.

Досвідчений, творчий педагог з метою активізації школярів використовує елементи дискусії, методи переконання і прикладу, створить умови для розвитку дитячої уяви (намалювати уявну картину, уявити протилежну ситуацію). Щоб сильніше впливати на емоції дітей, можна також використати художні репродукції, фрагменти з музичних творів, відповідні діафільми тощо.

Роль вчителя в процесі здійснення цього етапу — сприяти вільному вираженню учнями своїх думок, підводити їх до самостійних висновків та обґрунтувань.

IV етап: Підведення підсумків. На цьому етапі особливу роль відіграє педагог, його заключне слово. Він узагальнює все висловлене, формулює на цій основі найбільш раціональне, з його точки зору, розв'язання обговорюваної проблеми, передбачає конкретну програму дій для закріплення прийнятої в результаті бесіди норми.

Для дітей дуже важливо, щоб їх відзначили за участь в обговоренні. Це заохочує їх до дальшої роботи, є стимулом для самовираження. Особливий підхід потрібний для оцінки слабо встигаючих малоактивних школярів.

Колективні бесіди можуть використовуватись у процесі організації різних форм діяльності школярів (зборів, екскурсій, походів, зустрічей та ін.). Бесіда може бути використана також як фрагмент у процесі застосування інших методів виховного впливу (диспут з елементами бесіди чи, навпаки, бесіда з

елементами дискусії, використання фрагментів бесіди в процесі лекції, переконання шляхом бесіди та ін.).

Особливу трудність для молодого вчителя становлять індивідуальні бесіди. Дуже часто вони проводяться у зв'язку з екстремальними ситуаціями (виникнення локальних конфліктів, порушення дисциплінарного характеру). В таких випадках педагог діє експромтом.

Більш високого ефекту досягає педагог, якщо індивідуальну бесіду він проводить згідно із накресленим заздалегідь планом, за певною системою. Такі бесіди мають застережливий характер, вносять індивідуальний коректив у загальну програму виховних впливів. Індивідуальні бесіди проектуються, виходячи з потреб особистості школяра. Вони покликані сприяти розвитку особистості, її індивідуальних здібностей, нахилів, таланту.

Правила індивідуальної бесіди: не намагатися говорити лише самому; стримувати себе, коли виникне бажання перервати розповідь учня; врахуйте, що для успішного оволодіння мистецтвом слухати потрібно стежити за тим, як учень висловлює свою думку; виявляйте повну увагу до співбесідника, підкреслюйте свою зацікавленість; спокійно реагуйте на висловлювання учня навіть тоді, коли з ним не погоджуєтесь; стежте за основною думкою співбесідника, намагайтеся зрозуміти хід його думок до кінця.

3. Диспут як один із методів виховної роботи. Методика підготовки та проведення диспуту, вимоги до нього.

Ефективність виховання підвищується в результаті дискусійного підходу до розв'язання різних за характером проблем. Методи дискусійного характеру створюють умови, коли людина може не тільки висловити свої погляди і переконання, а й зіставити їх з позиціями опонентів, відстояти свою точку зору. Народжена в ході гострої дискусії колективна істина стає своєрідним моральним капіталом і перетворюється на переконання.

Основоположним компонентом дискусійного підходу до виховного впливу є суперечка, словесне змагання, в якому кожен відстоює свою точку зору.

Одним з різновидів такої суперечки є дискусія. **Дискусія** — це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми з метою досягнення істини шляхом зіставлення різних думок. Дискусії притаманні чіткість мети, бездоганна компетентність, науковий підхід до проблеми, що обговорюється, повага до аргументів противника, водночас обґрунтована, послідовна критика позицій опонента.

Дискусія має такі переваги: координує думки окремих осіб; стимулює учасників дискусії чітко й точно формулювати свої думки; в процесі дискусії більш помітними стають помилки в мисленні; удосконалюються вдалі прийоми дискутування. Дискусії властивий комплекс функцій, які вона може виконувати; це школа спілкування-діалогу і засіб колективного розв'язання проблем, і метод критичного засвоєння знань. Вона допомагає виявити власну позицію, виявити багатогранність підходів, точок зору з приводу якихось питань і в результаті обміну досягти всебічного об'ємного бачення предмета обговорення.

Організація дискусії передбачає забезпечення деяких зовнішніх умов — передумов. До них можна віднести чисельність учасників— рекомендується не більше 15 осіб, щоб справді всі взяли участь. Отже, коли дискусія проводиться у класі, учнів доцільно розподілити на 2—3 підгрупи. Бажано завчасно встановити (вибрати) час закінчення дискусії. Розміщувати учнів у класі по рядах, як на уроках, не слід — краще розташувати дітей так, щоб вони сиділи обличчям один до одного, наприклад, у вигляді кола чи підкови. Таке просторове розміщення дає змогу всім учасникам добре чути й бачити один одного, надаючи цим самим можливість сприймати і широкий спектр невербальних виявлень (міміку, позу, жести і т. д.).

В організаційному плані **дискусії можна поділити на такі фази:**

- визначення цілей і теми дискусії;
- збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій всіх учасників дискусії) з проблеми, що обговорюється;
- упорядкування, інтерпретація і спільна оцінка одержаної в ході обговорення інформації(можливо, вироблення колективного рішення);

— підведення підсумків дискусії: зіставлення мети дискусії з отриманими результатами.

Дискусія є основою більш складного підходу до розв'язання актуальних для відповідної аудиторії проблем — диспуту, який є більш ефективним засобом у процесі формування особистості старшокласника.

Диспут (від латинського слова "розмірковувати", "дискутувати") передбачає зіткнення різних, інколи прямо протилежних точок зору. Це обговорення будь-якого питання, проблеми з метою правильного розв'язання їх.

Як і в процесі дискусії, за допомогою диспуту здійснюється проблемний підхід до організації різних форм навчально-пізнавальної діяльності школярів, форм, пов'язаних з пошуком методів розв'язання проблем із життя школи, класу, що стосуються ідеалу сучасника, моральних норм особистості відповідно до вимог сьогодення.

Залежно від рівня підготовки аудиторії використовуються такі варіанти диспутів, як диспут-лекція, власне диспут, диспут-конференція, диспут-дискусія.

Теми диспутів випливають з уроків літератури, народознавства, обговорення прочитаних книжок, переглянутих кінофільмів і спектаклів. Відверті бесіди із старшокласниками допомагають відчутти, що саме їх хвилює, обурює, в чому вони сумніваються.

Завжди активно відбуваються диспути на тему: "З чого починається зрілість?", "Про честь і гідність молодої людини", "Що означає бути справжньою людиною?", "Чи є щасливою людиною безсовісна?", "Для чого людиною вчиться?", "Вміти жити. — Що це означає?"

Диспут можна проводити тільки за умови, якщо у дітей є досвід розмови про життя, а також визначено навички спілкування, полеміки, які виключають зневагу до особистості виступаючого (якщо з його думкою не погоджуються), нещирість, відмовчування. Диспути потребують ретельної, глибоко продуманої підготовки і живої, захоплюючої форми проведення їх. Педагог має чітко засвоїти методику підготовки і проведення диспуту згідно з віковими особливостями школярів, їхнім освітньо-виховним рівнем та інтересами.

Процесу організації диспуту властиві три етапи: підготовчий, основний і завершальний.

Особливо важливу роль у процесі організації диспуту відіграє підготовчий етап. Його основні фрагменти — це визначення теми, мети проведення диспуту (тема обов'язково має бути конкретною, чіткою, визначатися на основі інтересу дискутуючих); створення організаційної групи (бажано, щоб до групи входили і дорослі, і школярі; це сприяє передачі досвіду старших молодшим); розподіл обов'язків, вибір ведучого диспуту, анкетування.

В інформаційному центрі відображено весь процес підготовчого періоду до проведення диспуту, різні допоміжні матеріали: оголошення, вікторина, пам'ятка учаснику дискусії, банк літератури. Під час складання оголошення можна використати подібні вислови:

Поміркуй... Обговори з другом!

Готуйся до диспуту. Ідеали юних... Які вони? Згадай вислови видатних людей про ідеали юних...

Готуйся до виступу з будь-якого питання. Який смисл ти вкладаєш у поняття "ідеал", "мрія"? Прочитай уважно (література):

Мова — показник культури людини... Як ви оволодіваєте культурою мови? Чи погоджуєтеся ви з твердженням Ціцерона: "Поетами народжуються, ораторами стають... "

Незабаром диспут "Секрети красномовності... В чому вони полягають? "

Не менш важливим є питання підбору приміщення. Воно, в свою чергу, тісно пов'язане з певною кількістю учасників диспуту. Святковому настрою, створенню атмосфери ширості, доброзичливості значно сприяє уміле оформлення залу, визначеного для проведення диспуту. Гасла і "блискавки", гумористичні листки, фотовиставки, стенди з приказками та прислів'ями, розміщені в залі, створять атмосферу, що сприятиме зацікавленості, відвертій розмові. Приблизна тематика гасел: "Тут немає спостерігаючих", "Кожен, хто в залі,— активний учасник розмови", "Перешіптування на місці, недоречні жарти забороняються. Гостре, влучне слово сприймається", "Говори, що думаєш, думай, що говориш", "Май мужність вислухати правду, не ображаючись".

Основний етап диспуту — це хід дискусії на основі сформульованих питань, що відповідають темі обговорення.

Диспут можна розпочинати як з проблемного запитання до аудиторії чи показу інсценівки окремого епізоду з твору, що створює проблемну ситуацію, так і з пісень чи віршів, що відповідають проблемі, яка обговорюється. Найкращий початок — короткий вступ ведучого, в якому він підкреслює, що диспут — це обмін думками, мета його полягає в пошуку правильних відповідей на запитання, що цікавлять присутніх. Ведучий розповідає про порядок проведення диспуту, розкриває мотив вибору теми, конкретизує предмет обговорення, актуальність, злободенність, вказує на різні думки з приводу того чи іншого питання, уточнює окремі поняття.

У процесі розвитку дискусії слід створювати таку атмосферу, щоб її учасники могли висловити свою думку вільно, відверто, від душі і були переконані, що ніхто не засудить властиву їм логіку мислення. Ведучий повинен уміти говорити з учасниками диспуту просто, невимушено — це значно зближує його з присутніми. Він має бути основним джерелом взаємної доброзичливості.

Педагог — організатор диспуту — повинен чітко засвоїти мету використання диспуту як методу; він не вимагає остаточних висновків; дає школярам можливість аналізувати поняття й аргументи, захищати свої погляди, переконувати в них інших людей.

Одним з ефективних засобів ознайомлення учасників з правилами суперечки і поведінки в процесі диспуту є різні варіанти "Пам'ятки для учасника диспуту". Пропонуємо окремі з них;

Правила дискусії:

Перший варіант

1. Якщо залишаєшся — залишайся добровільно.
2. Якщо залишився — говори.
3. Якщо говориш — говори відверто.
4. Якщо слухаєш — слухай доброзичливо.
5. Якщо сперечаєшся — сперечайся тактовно.

Другий варіант

1. Перш ніж сперечатися, подумайте, про що будете говорити.
2. Сперечайтесь чесно і щиро, не спотворюйте думок і слів товаришів.
3. Починаючи сперечатися, зрозуміло й чітко висловіть положення, які будете захищати, доводити. Ці тези мають залишатися незмінними протягом суперечки.

4. Пам'ятайте, що найкращим доказом чи засобом спростування є точні і беззаперечні факти.

5. Доводячи і спростовуючи, говоріть зрозуміло, просто, чітко, точно. Намагайтеся говорити своїми словами.

6. Якщо доведено помилковість вашої думки, мужньо визнайте правильність думки свого опонента.

7. Закінчуючи виступ, зробіть підсумки, сформулюйте висновки

Ознайомлення учнів з подібними правилами дискутування сприяє підвищенню культури суперечки, дипломатичності в процесі розв'язання гострих злободенних питань.

Складовим елементом дискусії є резюме проблеми, що обговорюється. Воно не є остаточним підсумком дискусії, проте все-таки містить ту істину, до якої вона вела. Це можуть бути погляди на проблему, що обговорюється, видатних людей, ґрунтовні теоретичні положення, типові факти, приклади чи явища, виступи авторитетних для дискутуючих людей.

Останній етап організації диспуту — завершальний (підведення підсумків).

Це короткий аналіз ходу дискусії, позитивних і негативних її сторін, нових підходів до розв'язання проблем, заохочувальна оцінка учасників диспуту, нові дискусійні проблеми.

4. Значення КТС у формуванні особистості учня. Технологія

підготовки КТС.

Важливу роль у формуванні особистості відіграє діяльність.

Діяльність — одна із безперечних умов створення, розвитку і становлення колективу, формування особистості; тільки в колективній

різноплановій діяльності можливе здійснення органічної єдності особистого і суспільного, тільки в процесі суспільно корисної діяльності в шкільному колективі виховуються такі загальнолюдські цінності, як сумлінне ставлення до праці, почуття відповідальності за доручену справу, вміння враховувати спільні інтереси, трудова активність, бажання допомогти товаришам, уміння підкорятися, керувати тощо. Все це зумовлює діяльнісну спрямованість процесу формування особистості як основного фактора розвитку якостей і її різнобічних здібностей.

Основними умовами підвищення виховного впливу на школярів у процесі їхньої колективної діяльності є такі:

- проектування основних напрямів діяльності відповідно до мети виховання особистості;

- здійснення всіх напрямів діяльності як комплексу впливів на особистість в єдиному цілеспрямованому процесі;

- взаємозв'язок навчальної і позашкільної виховної роботи, скоординованість усіх виховних впливів і форм, їхня необхідність і достатність, розумне розміщення в просторі і часі, чіткий ритм і раціональна організація життя колективу;

- емоційна насиченість школи, коли діловитість не пригнічує емоційної сфери колективу. Романтика, мажор, гумор, гра, виховання настроєм, "педагогіка радості" — характерні якості ефективної виховної системи;

- творче співробітництво поколінь, що виражається в гуманному, довірчому стилі відносин дорослих і дітей, у їхньому взаєморозумінні і взаємодії щодо всіх колективних справ. Створюється ситуація, коли діти і дорослі виступають як одnodумці, а інколи і як колеги, виховання перестає бути впливом, спрямованим лише в одному напрямку — від суб'єкта до об'єкта; відбувається процес взаємного збагачення педагогів і школярів;

- орієнтація на загальнолюдські цінності у виховному процесі; наявність відповідних відносин, що забезпечують самопочуття дитини в колективі (статус особистості в міжособистісних відносинах, почуття внутрішньої єдності з товаришами, соціальна захищеність тощо);

- орієнтація на випускника школи як кінцевий результат її виховної діяльності (загальна спрямованість і соціальна активність, готовність до праці, до вибору професії, продовження освіти, до сімейного життя).

Є різні підходи до організації діяльності школярів. Вони виникали, удосконалювалися, взаємозбагачувалися в процесі розвитку науки і педагогічної практики. Тому сьогодні існує кілька варіантів методичних підходів до розв'язання проблем організації діяльності, які являють собою відповідну основу для зіставлення і вибору оптимальних організаційних варіантів.

Польський професор Т. Котарбинський створив окрему науку, що вивчає загальні основи організації успішної діяльності, яка називається праксеологією. Практиологія пропонує схему організованої, раціональної діяльності, що передбачає три основні фази: 1) підготовка; 2) виконання; 3) контроль.

Важливо те, що, ці фази властиві як індивідуальній, так і колективній діяльності. Вони складаються з окремих **компонентів діяльності**

1. Підготовка:

- а) визначення мети
- б) вивчення умов діяльності
- в) планування
- г) підготовка умов діяльності та її організація.

2. Виконання:

- а) виконувати операції;
- б) поточний контроль;
- в) усунення непередбачених перешкод.

3. Підсумковий контроль:

- а) оцінка підсумкового результату;
- б) оцінка перебігу діяльності;
- в) пропозиції на майбутнє.

І. П. Іванов, узявши за основу методику виховання А. С. Макаренка, виробив відповідний підхід до організації колективних справ, діяльності вихованців і вихователів. Він розглядає колективну організаторську діяльність

як участь кожного вихованця (разом із старшими і під їхнім керівництвом); пануванні життя колективу, в організації виконання плану, в підведенні підсумків зробленого

Колективна творча справа — це конкретне втілення багатогранної громадської турботи на рівні синтезу трьох її аспектів — практичного, організаторського, виховного.

Колективну діяльність він проектує на основі конкретної справи з урахуванням творчого підходу до її здійснення. Конкретні види роботи як складові КТС (колективна творча справа) Іванов прогнозує у вигляді відповідних стадій, що відповідають етапам розвитку КТС.

Перша стадія — попередня робота вихователів: заступника директора школи з виховної роботи, класних керівників, педагогів, батьків. Вони визначають виховні цілі КТС, накреслюють висхідні напрями дій, які потрібні для того, щоб скласти спільними зусиллями дорослих і дітей оптимальний проект майбутньої КТС. Виникає бесіда із школярами, яку можна назвати стартовою.

Друга стадія — колективне планування. Важливим компонентом цього етапу є обговорення. Тому його умовно називають збором-стартом.

Третя стадія — підготовка КТС. Спільний проект колективної творчої справи уточнюється, конкретизується спочатку радою справи; потім — у мікроколективах, які планують і починають втілення окремих частин загального замислу, враховуючи пропозиції, висловлені на зборі-старті.

Четверта стадія — підсумок роботи, здійсненої в процесі її підготовки.

П'ята стадія — колективне підведення підсумків: що було вдалим і чому? Що не вдалося здійснити і чому? Що пропонується на майбутнє?

Шоста стадія КТС — стадія найближчого застосування. Підготовлена колективна творча справа використовується у відповідній сфері діяльності школярів.

Із зіставлення різних підходів до організації діяльності школярів випливає, що організаційна модель не може бути визначена як стандарт. Кожен

із запропонованих проектів ґрунтується на організаційній будові конкретної справи, стимулює до активної діяльності і творчості.

У процесі проведення колективних творчих справ слід враховувати вік школярів. Наприклад, форми КТС для молодших школярів повинні вводити їх у світ казки, фантазії, формувати трудові навички, перші уявлення про колективні справи і уміння проектувати їх (трудова десанти, операції "Золота фантазія", "Фабрика", "Птахам нашу турботу", "Святковий сюрприз", "Естафета улюблених занять", казка-естафета, "Весела спартакіада" тощо).

Школярам середнього шкільного віку можна запропонувати КТС, пов'язані із пошуковою роботою (операції типу "Батьківщині— нашу турботу", "Турбота", жива газета, трудові десанти, концерт-блискавка, пошук корисних справ тощо).

КТС — спосіб організації діяльності школярів, властивий і старшому шкільному віку (прес-бій, прес-конференція, збір-диспут, операція "Рідній школі", турнір знавців (науки, професій, природи, спорту, поезії, театру, музики), літературно-художній конкурс тощо). Однак більш ефективно діє КТС у старшокласників, якщо вони мають навчальний організаторський характер цікавих справ для молодших школярів.

Висновки

Таким чином година класного керівника є важливим засобом формування у школярів наукового світогляду і моральної поведінки, яку можна провести у формі етичної бесіди, лекції, диспуту, усного журналу, зустрічі з цікавими людьми, обговорення книг та ін. Важливим фактором розв'язання виховних завдань є колективні творчі справи. Колективними вони є тому, що в їх плануванні, підготовці, проведенні, обговоренні беруть участь усі члени колективу. Це творча справа, оскільки на кожній стадії її здійснення всі вихованці разом із вихователем мають змогу виявити свої творчі можливості у пошуку засобів, методів, прийомів, які б забезпечили успіх. Колективні творчі справи різняться передусім пізнавально-практичною спрямованістю на розвиток кожної особистості зокрема і творчого колективу загалом. Виділяють такі групи КТС: суспільно-політичні, трудові, пізнавальні, художньо-естетичні,

спортивно-оздоровчі. Процес підготовки та проведення колективних творчих справ має кілька етапів.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
2. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
3. Гнутель Я.В. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я.В.Гнутель. - Тернопіль, 1998.
4. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К.,2001.
9. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.
- 10.Середюк Г. Педагогічний пошук класного керівника / Г.Середюк. - Тернопіль: Богдан, 2003.
- 11.Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання тельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.
- 12.Фіцула М.М. Педагогіка. Навч.посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.с.

Питання

1. Які вимоги до підготовки та проведення диспуту?
2. Які Ви знаєте варіанти диспутів?
3. Які етапи процесу організації диспуту Ви можете назвати?
4. Які умови підвищення виховного впливу на школярів у процесі їхньої колективної діяльності?
5. Які стадії проведення КТС?

Тема лекції 7 Методика організації учнівського самоврядування

Мета: Ознайомити студентів із етапами розвитку учнівського самоврядування, принципами організації учнівського колективу, особливостями педагогічної взаємодії з органами учнівського самоврядування, методикою організації учнівського самоврядування.

План лекції

Вступ

1. Тенденції розвитку учнівського самоврядування.
2. Педагогічна взаємодія з органами учнівського самоврядування.
3. Етапи розвитку учнівського самоврядування.
4. Методика організації учнівського самоврядування

Висновки

Література

Питання

Вступ

Одним із основних завдань органів управління системою загальної середньої освіти (ст.36 Закону України „Про загальну середню освіту”) є сприяння розвитку самоврядування у загальноосвітніх навчальних закладах. Актуальність учнівського самоврядування зумовлена необхідністю виховання особистості, яка володіє не тільки певною сумою знань, умінь та навичок, але й має здатність активно включатися у демократичні процеси, що відбуваються в нашій країні. Елементи свідомої активної участі в суспільному житті держави моделюються в загальноосвітньому навчальному закладі засобами учнівського самоврядування, яке має діяти на основі демократичних цінностей. Учнівське самоврядування доцільно розглядати як форму творчої співдружності вчителів і учнів, як спосіб вияву організаторських і виконавських здібностей та можливостей школярів у різних видах діяльності, спілкування та відносин, як засіб вироблення управлінських навичок і вмінь. Організація учнівського самоврядування в загальноосвітньому навчальному закладі є важливою умовою оптимізації управління шкільним життям на основі якнайширшого залучення учнів до цього процесу.

1.Тенденції розвитку учнівського самоврядування.

Невід'ємною складовою частиною системи самоврядування в освіті є учнівське самоврядування, що вважається одним з найважливіших факторів формування в учнів умінь і навичок керівництва демократичним процесами, які відбуваються в державі. Формування ініціативної, здатна приймати нестандартні рішення особистості неможливе без широкого залучення учнів до участі в управлінні шкільними справами через діяльність в органах учнівського самоврядування.

Учнівське самоврядування (УС) — це спосіб, принцип організації учнівського колективу, що забезпечує комплексний виховний вплив на учні шляхом їх залучення до усвідомленої й систематичної участі в справах школи, класу, до вирішення важливих питань життя школи.

Головним завданням учнівського самоврядування є формування і розвиток гуманістично спрямованої особистості з глибоко усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості.

Одним із важливих напрямків у формуванні колективу є **організація учнівського самоврядування**, що сприяє розвитку саморегуляції школярів і налагодженню педагогічно доцільних взаємовідносин між членами колективу. Самоврядування здійснюють органи колективу, у кожному з яких концентрується керівництво певним видом діяльності: освітньої, господарсько-трудової, культури о-масової, фізкультурно-оздоровчої тощо.

У первинному колективі класу головним органом самоврядування є класні збори. Проводити їх доцільно один раз на місяць. Визначають тематику зборів і планують їхнє проведення самі учні. Класні збори обирають актив: старосту, фізорга, редактора стінгазети та ін.

Не існує єдиної обов'язкової для всіх шкіл схеми самоврядування. Її формування залежить від традицій колективу, дитячих інтересів, організаторських умінь учнів.

Самоврядування не означає повного невтручання вчителів у справи учнів. Воно вимагає вмілого керівництва і підтримки: допомоги учням у визначенні

початкової структури самоуправління, тобто органів шкільного і класного колективу та їхніх функцій; розвитку в учнів організаторських умінь (уміння планувати роботу, розподіляти доручення, аналізувати результати своєї діяльності та ін.). З цією метою можна використовувати ділові, імітаційні ігри, аналіз проведених заходів.

Основні правила організації учнівського самоврядування:

- залучати дітей до особистісно і соціально значущої діяльності, в якій вони могли б задовольняти свої особистісні потреби: у спілкуванні, у визнанні, у приналежності, у самоствердженні, самовизначенні;

- наділяти учнів реальними правами і обов'язками, пов'язаними з прийняттям і реалізацією важливих рішень, які впливають на життя всієї школи; самоврядування не повинно перетворюватись у гру, учням треба надати реальні права, вони мають нести відповідальність за наслідки своїх дій;

- не обмежувати самоврядування окремими заходами (наприклад, днем самоврядування), важливо забезпечити реальну участь учнів в управлінні шкільними справами, для чого адміністрація і вчителі повинні передати частину повноважень учням;

- не зводити самоврядування до одного лише самообслуговування: прибирання класів, території, чергування тощо.

Учнівське самоврядування проявляється в таких сферах:

1. Дозвілля: шкільні вечори, дискотеки, свята, колективні творчі справи.
2. Політична діяльність у школі: клуби, прес-конференції, зустрічі з політиками, письменниками, науковцями, представниками інших професій.
3. Діяльність шкільної преси: газети, радіо, шкільне телебачення.
4. Спорт і спортивні заходи.
5. Виробнича діяльність (особливо в сільських школах): праця на землі, у теплицях, на шкільних тваринницьких фермах, пасіках і т.д. Тут досить легко організувати діяльність з реальним контролем за заробленими коштами, прибутком, розподілом, стимулюванням і т.д.

6. Виробничо-комерційна діяльність: у шкільних майстернях, з організацією і виконанням замовлень населення щодо ремонту побутової техніки, виготовлення столярних виробів тощо.

7. Шефська робота з літніми, хворими людьми, ветеранами війни і праці.

8. Ремонт, прибирання шкільних приміщень, території, самообслуговування в їдальні.

9. Реальна участь дітей у роботі педрад, конференцій, батьківських комітетів і т.д. Необхідно лише, щоб діти впевнилися, що їхні думки можуть впливати на управлінські рішення адміністрації та вчителів.

10. Діяльність учнівських органів правопорядку (судів), охорона школи, шкільних заходів.

2. Педагогічна взаємодія з органами учнівського самоврядування.

У практиці роботи навчально-виховних закладів використовують різні структури самоврядування: учнівський комітет, учнівський парламент, шкільна президентська республіка, учнівська рада "Лідер", рада організаторів шкільного життя "Компас", рада шкільних справ, козацька республіка тощо.

Структура самоврядування варіативна, гнучка, залежить від інтересів запитів дітей, традицій школи, можливостей педагогічного та учнівського колективів тощо.

Учнівське представництво як орган самоврядування

На загальношкільній конференції обирається орган учнівського самоврядування — учнівське представництво, яке очолює президент і віцепрезидент.

В учнівському представництві створюються сектори:

Навчальний — здійснює постійний контроль за успішністю учні у разі потреби організовує допомогу учням, які не встигають, спільно з учителями проводить предметні олімпіади.

Соціальний сектор здійснює соціальний захист і організовує допомогу учням з незаможних родин, сиротам, здійснює контроль за діяльністю шкільної їдальні.

Трудовий сектор здійснює керування щоденним прибиранням, а наприкінці тижня проводить генеральне прибирання приміщень та території школи; стежить за санітарним станом приміщення; організовує трудові акції.

Спортивний сектор організовує і проводить спортивно-масову роботу змагання, "козацькі забави", залучає учнів до роботи в спортивних секціях.

Культосвітній сектор — організовує дозвілля, підготовку і проведення вечорів, КВК, екскурсій, походів.

Прес-центр забезпечує художнє оформлення шкільного інтер'єру, видає шкільну газету, надає інформацію з різних питань.

Самоврядування закладів освіти передбачає їх право на самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, науково-дослідницької, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності.

Основні напрями діяльності педагогічних працівників спільно з органами самоврядування:

- методично правильно готувати учнів до самоврядування;
- педагогічно грамотно керувати їх діяльністю;
- поступово розширювати функції самоврядування в різних сферах діяльності;
- рекомендувати органам самоврядування суспільно значущі і цікаві колективні справи;
- чітко визначати обов'язки;
- включати в систему самоврядування якомога більше учнів;
- зміцнювати й розвивати колективні традиції;
- організувати постійний контроль за виконанням єдиних педагогічних вимог до учнів за допомогою самоврядування;
- будувати взаємини між органами самоврядування, колективом учнів і педагогів на засадах ідей педагогіки співробітництва;
- розширювати гласність у роботі органів самоврядування.

3. Етапи розвитку учнівського самоврядування.

Практика роботи педагогічних колективів шкіл показує, що при організації учнівського самоврядування необхідно враховувати три взаємопов'язані етапи його розвитку.

Перший етап — організаційна робота. Його головне завдання полягає в організаторській роботі щодо зосередження уваги педагогічного та учнівського колективів на проблемі учнівського самоврядування. Практична робота на цьому етапі полягає у вивченні науково-педагогічної літератури з цієї проблеми, проведенні педагогічних рад, нарад при директорі, засідань методичних об'єднань класних керівників, учнівських зборів з проблем організації учнівського самоврядування в навчально-виховному закладі.

На цьому етапі педагогічним та учнівським колективами розв'язуються такі питання:

- розробляється оптимальна структура учнівського самоврядування з урахуванням специфіки школи;
- визначається мета та завдання учнівського самоврядування, виходячи з його структури;
- розробляється документація (положення, інструкції, пам'ятки);
- визначаються права та обов'язки органів учнівського самоврядування
- обирається актив.

Другий етап полягає в організації безпосередньої роботи учнівського самоврядування. У ході його реалізації організовується практична діяльність органів учнівського самоврядування, уточнюються функції кожного виконавчого органу, його членів, виходячи із їхніх прав та обов'язків, проводиться систематичне навчання активу з питань планування, проведення засідань, рейдів, чергувань тощо.

Третій етап характеризується постійним удосконаленням організаційної діяльності. На цьому етапі:

- розширюється роль учнівського самоврядування в житті школи у міру накопичення дітьми організаторського досвіду;
- у його структурі створюються нові підструктури (тимчасові формування, об'єднання, клуби за інтересами тощо);

- розширюються права та обов'язки органів УС, вдосконалюється його структура.

Важливою умовою педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням на цьому етапі є постійний пошук нових форм та методів організаційної роботи учнів.

Практична робота організації УС в багатьох школах регіону починається зі створення творчих груп з представників педагогічного та учнівського колективів.

У подальшій роботі це може бути такий орган, який обирається загальношкільними зборами чи конференцією. До його складу входять досвідчені представники педагогічного колективу та найбільш активні учні. Завданнями цього органу є:

- розробка та затвердження на загальношкільних зборах документації по всіх напрямках роботи УС;

- організація дієвого контролю за виконанням рішень загальношкільних зборів з цієї проблеми;

- розробка механізмів підбиття підсумків змагання між класами, нагородження переможців;

- підготовка матеріалів про роботу органів УС для розгляду на педагогічних радах, нарадах при директорі, семінарах, методоб'єднаннях та пропозиції щодо її вдосконалення;

- забезпечення гласності в роботі органів УС;

- участь в атестації педагогічних працівників за результатами роботи УС та їх особистої участі в педагогічному керівництві.

Питання демократизації управління школою практично реалізується через розвиток і вдосконалення різних форм самоврядування як на рівні педагогічного, так і на рівні учнівського колективів.

УС має двоступеневу структуру — загальношкільну та класну. В одних школах форми самоврядування відповідають функціям, які виконують учні в процесі організації основних загальношкільних справ, в інших — організаторські функції належать певним виховним центрам, у третіх — вся

система самоврядування підпорядкована діяльності учкому, різновікових загонів, учнівських об'єднань, штабів.

4. Методика організації учнівського самоврядування

Вищим органом самоврядування є загальношкільні збори, які скликаються не рідше 1 разу на рік і вирішують поточні важливі справи шкільного життя.

Керівництво самоврядування може бути зосереджено в учкомі, який обирається на учнівській конференції відкритим голосуванням.

До складу учкому входять учні, яких вибрали на класних зборах або яких назвали учні в анкетах.

Засідання учкому проводиться щомісячно.

Учком складає план проведення заходів на навчальний рік орієнтовно за такими розділами:

1. Вступ.

2. Організаційна робота (визначення тематики загальношкільних конференцій — дві на рік; тематика класних зборів (теми затверджують класні збори)).

3. Засідання учкому (тематика).

4. Робота комісій:

- навчальна (облік відвідування, організація огляду знань, підготовка до уроків, підготовка і проведення олімпіад, конкурсів, предметних вечорів, контроль за використанням режиму дня); розпорядницька (організація самообслуговування, нагляд за збереженням майна, дрібний і поточний ремонт, благоустрій території); дисципліни і порядку (організація та контроль за чергуванням, додержання правил поведінки, зовнішній вигляд учнів, поведінка учнів У їдальні, бесіди про шкідливість куріння й алкоголізму, проведення загальношкільних лінійок, випуск "блискавок"); цікавих справ (організація дозвілля на перервах та в післяурочний час, проведення вечорів відпочинку, масових заходів, колективних справ).

Рішенням педради за кожною комісією закріплюється вчитель-консультант.

З метою повсякденного практичного керівництва самоврядування проводяться щотижневі оперативні наради з різних напрямків діяльності. На них скликається весь апарат відповідальних за ту чи іншу галузь шкільної діяльності. Аналізується стан різних ділянок діяльності УС, заслуховуються звіти представників класів, визначається завдання на наступну тиждень.

Тривалість оперативки — 15-20 хв., у той же день учні, які беруть участь в «оперативці», інформують класного керівника та актив класу, про що йшла мова на нараді, які завдання належить вирішувати.

На першому засіданні учком кожному члену загальношкільного учкому вручають пам'ятку шкільного організатора, положення про роботу учкому і відповідної комісії, методичні рекомендації щодо самоврядувань в класах (розподіл справ і доручень у класних активах).

Особливе місце у розвитку самоврядування відводиться чергуванню класів по школі. Господарем школи є практично черговий клас, який самостійно забезпечує порядок у школі, накриває столи у їдальні, подає заявки на харчування. Кожен учень у черговому класі має свою ділянку роботи, що планується на даний день чергування активом класу. Старший черговий учень контролює відвідування учнями школи, подає заявку на харчування (класи звітують перед ним на першій перерві за допомогою інформаційної картки), слідкує за чистотою на перервах, разом з комісією перевіряє санітарний стан класів, кабінетів, здає школу в кінці дня черговому вчителю.

У кінці тижня підбиваються підсумки згідно з результатами змагання «Зразковий клас». Визначаються переможці.

У понеділок староста класу і класний керівник інформують дирекцію про результати чергування.

Щовівторка учком проводить загальношкільну лінійку, де підбиваються підсумки чергування класу. Тут же, на лінійці, інформуються присутні про порушників дисципліни, про учнів, що мають низький рівень навчання, оголошуються підсумки загальношкільних заходів, нагороджуються переможці.

Важливим принципом УС є такий: "Самі вирішили, самі зробили, самі відповідаємо".

Цінність УС полягає в тому, що учні глибоко і всебічно проникають у сутність своїх прав та обов'язків. Відповідальні справи щодо керівництва життям школи доручаються спочатку частині активу, а потім, поступово, всьому учнівському колективу. Ось чому із самого початку організації УС необхідно чітко сформулювати права та обов'язки кожного активіста, ради, комісії чи іншого органу. З ними необхідно досконально познайомити весь колектив учнів та затвердити на загальноучнівських зборах чи конференції.

У подальшій практичній роботі права та обов'язки можуть розширятись у міру накопичення учнями досвіду організації роботи, згуртування учнівського колективу школи.

Висновки

Самоврядування у шкільному (класному) колективі – це самостійні чи спільні з дорослими членами шкільного співтовариства (батьками, педагогами) дії дітей з планування, організації та аналізу життєдіяльності у школі (класі), спрямовані на створення сприятливих умов для спілкування і розвитку учнівського загалу, вирішення інших соціально важливих педагогічних завдань. Провідною функцією шкільного колективу має бути створення умов для особистісного зростання його членів. Участь школярів у роботі органів учнівського самоврядування допомагає сформувати такі якості як самостійність, активність, відповідальність, ініціативність, дисциплінованість, організованість. Без самоврядування неможливо налагодити дисципліну та порядок у школі, створити належні умови для професійного та особистісно-громадянського самовизначення учнів. Самоврядування дозволяє дитині розширити простір для виявлення своєї активності. Воно не повинно обмежуватись стінами шкільної будови. Виконання постійного чи тимчасового доручення може відбуватися там, де є можливим та педагогічно доцільним виявлення і розвиток соціально цінних прагнень дітей.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
2. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
3. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. - №6.
4. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
5. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
6. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
7. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К.,2001.
8. Педагогіка: Хрестоматія/Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (уклад.) - К: Знання-Прес, 2003. – 700с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка. Навч.посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.с.

Питання

1. Які завдання учнівського самоврядування?
2. Що є головним органом самоврядування?
3. Які чинники формування самоврядування?
4. Що є вищим органом самоврядування?

Тема 8. Особливості роботи з дітьми в літніх оздоровчих таборах

Мета: Ознайомити студентів із специфікою виховної діяльності дитячих оздоровчих закладах, основними напрямками виховної роботи педагогічних колективів, висвітлити питання проведення туристсько-краєзнавчої роботи в умовах табору.

План лекції

Вступ

1. Особливості роботи в літніх оздоровчих таборах, виховні функції педагогічного колективу.

2. Напрями виховної роботи в оздоровчих закладах.

3. Особливості виховної роботи у тимчасово створеному дитячому колективі, характеристика основних періодів табірної зміни.

4. Гігієна табірної життя. Правила техніки безпеки та їх роль у попередженні дитячого травматизму.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Дитячий оздоровчий табір є позашкільним виховним закладом, що створюється з метою зміцнення здоров'я, організації активного відпочинку, задоволення інтересів і духовних потреб дітей та підлітків. Виховна робота в таборі включає в себе розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, екологічною, оздоровчою діяльністю. Зміст, форми та методи роботи визначаються Статутом, педагогічним колективом і будуються на принципах ініціативи й самодіяльності дітей та учнівської молоді, демократії і гуманізму, розвитку національних і культурно-історичних традицій, пріоритетності загальнолюдських духовних досягнень і цінностей.

1. Особливості роботи в літніх оздоровчих таборах, виховні функції

педагогічного колективу.

Літній оздоровчий табір є позашкільним виховним закладом, що створюється з метою зміцнення здоров'я, організації активного відпочинку, задоволення інтересів і духовних потреб дітей і підлітків віком від 6 до 14 років, який створюється на час літніх і зимових канікул профспілками спільно з підприємствами, освітніми закладами і організаціями. Розміщуються табори, як правило, за містом, маючи у своєму розпорядженні стаціонарну базу або ж у приміщеннях пансіонатів, санаторіїв, туристичних баз, наметових містечках. Терміни перебування дітей в таборах визначаються профспілковими комітетами із врахуванням рекомендацій органів охорони здоров'я, природно-

кліматичних умов і складають в період літніх канікул 21-26 днів, в період осінніх - 7-8 днів, зимових - 8-10 днів, весняних - 10-12 днів.

Засновниками табору можуть бути державні, кооперативні, громадські організації, об'єднання, підприємства, установи, приватні особи. Оздоровчі табори діють на основі власного статуту, затвердженого його засновниками та радою закладу. У Статуті визначаються назва табору, мета і напрями діяльності, органи керівництва і контролю, порядок фінансування та утворення майна, а також інші положення, які не суперечать чинному законодавству.

У таборі з урахуванням вікових особливостей та інтересів дітей і учнівської молоді створюються загони, групи та інші об'єднання, чисельність яких, як правило, не повинна перевищувати 25 чоловік - діти віком 6-9 років, 30 чоловік - діти віком 10-14 років. За побажанням дітей і батьків, рекомендаціями закладу і за згодою засновників у таборі можуть організовуватись профільні загони або зміни для підлітків, яким більше 14 років. Вони об'єднуються в групи чисельністю до 35 чоловік в кожній. При організації профільних туристично-краєзнавчих таборів чисельність дітей у загоні визначається діючими правилами проведення туристичних походів, експедицій з учнівською молоддю.

Виховна робота в ЛОТ включає розумне поєднання відпочинку, праці, спорту з пізнавальною, естетичною, оздоровчою діяльністю. Зміст, форми та методи роботи в ЛОТ визначаються його статутом, педагогічним колективом і ґрунтуються на принципах ініціативи й самодіяльності дітей та учнівської молоді, демократії і гуманізму, розвитку національних і культурно-історичних традицій, пріоритетності загальнолюдських духовних досягнень і цінностей.

Контингент тих, з ким доведеться працювати вожатому у таборі, дуже строкатий за рівнем вихованості, загальним розвитком, інтересами, ідеалами, світоглядом. Звичайно, час перебування дитини в таборі занадто короткий, щоб радикально змінити її. Проте можливості виховного впливу на неї в таборі практично не обмежені: це раціональна організація життя, гурткова робота, зустрічі, активна участь дітей у підготовці і проведенні загонних і загальнотабірних заходів, "вогники", бесіди, повсякденне спілкування з

дитиною в їдальні, спальних приміщеннях, на загонових місцях, під час купання, ігор, прогулянок, вільного часу, коли все має виховне значення: репліка, жарт, приказка, оцінка, судження, реакція, погляд і навіть мовчання.

Літні оздоровчі табори (ЛОТ) займають певне місце у системі безперервного виховання. В окремих таборах формуються профільні зміни (туристичні, юних екологів, прикордонників, журналістів та ін.). Часто до оздоровчих таборів виїждять на відпочинок творчі дитячі колективи (хорові, циркові, танцювальні та ін.), які і в умовах літа продовжують систематичні тренувальні заняття. Але більшість дітей, що приїздить до табору, — це учні загальноосвітніх шкіл. В умовах ЛОТ вирішуються всі ті виховні завдання, що і в сім'ї та школі, однак з урахуванням специфіки літнього виховного закладу.

Особливості виховної роботи в ЛОТ:

1) виховний процес в ЛОТ планується і здійснюється з урахуванням того, що діти повністю відірвані від сім'ї і батьківського піклування. Тому на педагогічний колектив табору покладається завдання забезпечити повноцінне життя і виховання дітей.

2) всі види виховної діяльності здійснюються в тимчасових різновікових дитячих колективах, з різним соціальним досвідом дітей, із різних умов життя і виховання, із сільської або міської місцевості; діти проживають у колективах, створених в умовах літа, з певним оздоровчим режимом дня.

3) вихована робота будується на принципах добровільної участі дітей у різних справах, у вільному виборі ними занять. Це передбачає створення вихователями варіативних програм діяльності.

4) короткотривалий період існування табірної колективу вимагає чіткого початку і завершення табірної зміни, обов'язкової оцінки діяльності кожної дитини, надання дітям можливості бачити і розуміти результати своєї праці.

5) значні виховні можливості має і сам тимчасовий дитячий колектив табору. У новому оточенні, під час активного спілкування інтенсивніше, повніше розкривається особистість дитини, інколи в таких умовах скоріше можна помітити те, що в школі залишається прихованим, тобто краще вивчити і зрозуміти дитячу психологію.

Моральна атмосфера ЛОТ, доброзичливе ставлення однолітків і вихователів до кожної дитини сприяють самоствердженню тих дітей, які у шкільному житті вважалися "важкими",

У таборі діти більш самостійні, ніж удома. Тут значно менше регламентацій, менше людей, що стримують прагнення до самостійності, і більше умов, що стимулюють творчий розвиток, ініціативу, кмітливість, активність дитини.

6) у виховному процесі ЛОТ беруть участь як професійні педагоги, так і представники інтелігенції, робітники, студенти, які часто будують свої стосунки з дітьми на основі педагогічної інтуїції.

7) виховний процес у ЛОТ здійснюється у сприятливих умовах природного середовища і соціального оточення. Усе, що є навколо, може стати зоною дитячої турботи, загонової дії. Водночас необхідно постійно дбати про безпеку життя дитини у природному й соціальному мікро- та макросередовищі.

8) виховна робота з дітьми має забезпечити дотримання ними режиму дня, порядку і чистоти спальних приміщень, чистоту білизни, виконання санітарно-гігієнічних вимог. Особливо уважно слід організовувати виховну роботу із збереження стану здоров'я дітей, профілактики захворювань, створення порядку та затишку у спальних приміщеннях, ігрових кімнатах, кінозалах, місцях відпочинку. Значне місце у виховній роботі з дітьми відводиться культурі харчування.

9) особливістю виховної роботи в ЛОТ є оздоровлення дітей з використанням річок, озер, моря, лісу, транспортних екскурсій. Саме тут має бути чітка виховна робота із самозбереження життя дітей і вихователів, попередження можливого травматизму і захворювань.

10) велика кількість виховних завдань, що їх необхідно вирішувати протягом зміни, створюють напружений ритм роботи всього педагогічного колективу, мобілізують його творчі сили і допомагають у досягненні головної мети:

а) оздоровлення дітей, створення у них доброго емоційного настрою, привнесення почуття гри, романтики в їхнє повсякденне життя;

б) виявлення інтересів, захоплення дітей, розвиток бажання дістати нові знання, вміння, навички;

в) навчання дітей діяти в колективі;

г) залучення до трудових справ на користь і радість оточуючих..

Урахування педагогічним колективом зазначених особливостей виховної роботи в ЛОТ є передумовою для створення у таборі життєрадісної атмосфери і забезпечення повноцінного відпочинку і розвитку дітей.

Підбір кадрів працівників табору здійснюється засновником спільно з керівником оздоровчого закладу, органами освіти, охорони здоров'я, профспілок, іншими державними і громадськими організаціями. З працівниками оздоровчого табору, згідно з чинним законодавством, укладається строковий трудовий договір, в якому обумовлюються їх права і обов'язки, зобов'язання засновників і адміністрації щодо їх матеріального і соціального забезпечення.

Штатний розклад оздоровчого табору затверджується засновником за згодою профспілкового комітету відповідно з типовими штатами персоналу дитячих оздоровчих закладів. На штатні посади в оздоровчий табір приймаються особи віком від 18 років і старші.

Склад педагогів, що працює в дитячих оздоровчих закладах, на відміну від шкільного педколективу, дещо специфічний. Це люди різноманітних професій; досвідчені педагоги, студенти, виробничники, спортсмени, діячі науки і культури. Успішна діяльність всього педагогічного колективу залежить і від індивідуальної роботи кожного педагога, його майстерності, вміння спілкуватися з дитиною.

Головними особами в дитячих оздоровчих таборах є вихователі. їх кількість встановлюється з такого розрахунку: дві посади вихователя на кожен групу дітей. Крім того, на два-три загони є посада змінного вихователя.

Число керівників гуртків табору визначається таким чином: на чотири групи дітей (20 чоловік) - один керівник, кількість музичних керівників залежить від кількості музичних, хорових і танцювальних гуртків. При наявності басейну чи водоймища в таборі встановлено посаду спортивного

інструктора, а для організації туристичної роботи -інструктора-методиста з туризму.

Залежно від контингенту дітей (більше 380 дітей) і наявності клубу встановлено посаду завідуючого клубом.

Керівником великого об'єднання дітей і дорослих є директор оздоровчого закладу. В коло його функціональних обов'язків входить не лише загальне керівництво життєдіяльністю табору - але й створення необхідних умов для проведення педагогічним колективом оздоровчої і виховної роботи.

Для надання допомоги вихователям в організації різноманітних видів діяльності, проведенні педагогічних експериментів, узагальненні і поширенні дієвих форм і методів виховання, у таборі створюється педагогічна рада, до складу якої входять педагогічні працівники, медичний персонал та представники інших служб.

2. Напрями виховної роботи в оздоровчих закладах.

Виділяють такі основні напрями виховного процесу:

- 1) гігієнічно-оздоровчий аспект;
- 2) фізичне виховання;
- 3) формування морально-етичних установок;
- 4) естетичне виховання;
- 5) розвиток пізнавальних інтересів;
- 6) практична екологічна діяльність;
- 7) трудова діяльність.

Збільшені інтелектуальні навантаження протягом навчального року, пов'язані з темпом життя сучасного міста, потребують, щоб у літній період проходило зняття набутої фізичної і розумової втоми, зміцнення нервової і м'язової системи школярів. Тому педагогічним працівникам табору доцільно посилити оздоровчий характер виховної роботи, чітко виконувати режим дня, як важливого чинника організації життєдіяльності дітей.

Обов'язковим принципом літньої виховної роботи з дітьми є поєднання відпочинку з посиленою виробничою і суспільно-корисною працею. Суспільно корисна праця розвиває працелюбність, потребу трудитися. Найбільш

поширеною і масовою формою участі школярів у суспільно-корисній праці є робота, пов'язана з наведенням порядку і чистоти на території табору (щодобове прибирання території табору, житлових корпусів, спортивних майданчиків, догляд за клумбами, допомога лісництву тощо). Крім того, кожний загін здійснює чергування у таборі.

3. Особливості виховної роботи у тимчасово створеному дитячому колективі, характеристика основних періодів табірної зміни.

Свої особливості має і тимчасовий дитячий колектив, який поряд з загальними ознаками має і свою специфіку: короткочасність існування (від 10 днів до 2-х місяців у таборах санаторного типу); збірність (тимчасове об'єднання членів різних постійних груп); інтернатський характер організації життя, цілодобовий контроль вихователів; різновіковий склад загонів; інтенсивність виховного процесу.

Дослідники тимчасових дитячих об'єднань відзначають швидке наближення груп до колективістських взаємин, їх позитивний вплив на особу школяра. Такий швидкий розвиток групи як колективу забезпечується високою контактністю дітей, інтенсивністю спілкування, різносторонньою взаємною інформацією.

Короткочасний період життєдіяльності дітей у таборі, обмежені рамки їх спільного життя і праці, своєчасна оцінка діяльності всіх груп, і кожної дитини зокрема, - все це сприятливі фактори стимулювання активної діяльності підлітків. Одночасно безліч виховних завдань, які необхідно вирішити за короткий термін табірної зміни, створюють напружений ритм роботи педагогічного колективу, ділову атмосферу і цілеспрямованість.

У новому товариському оточенні дитині хочеться показати всі свої здібності, сили і уміння, проявити кращі якості характеру. Під час тісного активного спілкування повніше розкривається особистість школяра інколи в таких умовах скоріше можна помітити те, що в школі залишається прихованим. Діти приїжджають до табору з різним настроєм. Частина з них позитивно ставиться до нього, знає його традиції, має друзів. Вони, як правило, прагнуть брати участь у всіх справах, із задоволенням виконують доручення вихователів,

проявляють ініціативу. Також є групи дітей, які займають "очікувальну" позицію. Це ті, що приїхали в табір вперше, які з різних причин не мали жодних доручень у своєму постійному колективі. Тому, ввійшовши у життя тимчасового об'єднання, вони готові до будь-якої діяльності, щоб показати себе, заслужити схвалення ровесників, але першими активності не проявляють.

Частина школярів, потрапляючи у нову групу, веде себе зухвало, з викликом (ухиляється від колективних справ, не виконує розпоряджень, щоденно обурюється режимом дня і т.д.).

Одна з характерних рис тимчасового дитячого об'єднання полягає в тому, що кожний день вимагає від кожної дитини зокрема власної самовіддачі. У таборі є можливість знайти улюблену справу на заняттях гуртків, секцій, творчих клубів, майстерень. Важливим є те, щоб кожна дитина відчула себе необхідною для інших. У таборі велика кількість справ, всі працюють не поряд один з одним (як у класі), а спільно. Такий підхід до роботи дозволяє, всім без винятку знайти собі улюблену справу протягом дня. Якщо хтось залишився пасивним в одних справах, то може добитися успіху в інших.

Протягом табірної зміни кожний учень приймає участь у 50-70 виховних заходах. Такий об'єм виховної роботи з класом в умовах школи здійснюється протягом майже цілого навчального року.

Таким чином, знання особливостей тимчасового дитячого об'єднання, вміння його організації повинні допомогти дорослим швидко згуртувати школярів, знайти собі помічників у різних напрямках роботи. Тимчасове об'єднання виступає організатором інтенсивного виховного процесу, якщо педагоги не захоплюються надмірною кількістю масових заходів (у яких діти виступають в ролі пасивних глядачів і спостерігачів), а дають їм можливість для творчого розвитку.

Завдання організаторів роботи вожатих на перші три дні:

- навчити знайомитись та запам'ятовувати багато імен (ігри, виготовлення іменних бейджів);
- познайомити з територією і показати місця, які є найбільш небезпечними для життя та здоров'я дітей;

— навчити створювати затишок, особистий і громадський, користуватись правилами гігієни та вмінню щоденно їх дотримувати: правильно застелені ліжка, складені особисті речі, чиста кімната, чисті, доглянуті діти, інформаційно правильно оформлений хол, радість на обличчях вожатих і дітей, викликана гарним настроєм;

— ознайомити з розпорядком дня і навчити вожатих точно його виконувати, зважаючи на деякі зміни, що можуть виникати протягом дня;

— наказати вожатим точно виконувати свої обов'язки із цілковитим усвідомленням юридичної відповідальності за життя і здоров'я дітей.

Заборонено:

— підвищувати на дітей голос;

— нецензурно лаятись;

— палити в їхній присутності, з ними, а також постачати дітям сигарети;

— розпивати спиртні напої;

— поводитися розбещено;

— відпускати самих на річку (це дозволено тільки в присутності начальника табору, старшого вожатого та інструктора з плавання), дозволяти виходити на балкон, за територію табору;

— залишати дітей самих;

— приймати рішення, не узгодивши їх із керівництвом;

— без дозволу адміністрації пускати батьків до корпусу, особливо під час тихої години;

— дозволяти дітям вести антисанітарний спосіб життя.

День 1 (без дітей):

— одержати вказівки від керівництва щодо підготовки кімнат до прийому дітей;

— одержати під підпис ключі від кімнат і постільну білизну у сестригосподарки;

— заправити ліжка, розкласти туалетний папір і мило по кімнатах;

— переписати усі неполадки (завести картку інвентаризації на кімнату);

— виготовити яскраву емблему кімнати та повісити її на двері;

- прикрасити хол: екран чистоти, настрою, емблема загону;
- підготувати зошит прийому-обліку дітей за запропонованою схемою, аркуші для списків (адміністрації, медперсоналу);
- підготувати варіанти назви загонів, план-сітку запланованих заходів;
- підготувати місце загону. Ознайомитися з територією, закріпленою за загonom для прибирання;
- підготувати бейджі на столи в їдальню;
- одержати розпорядження керівництва щодо прийому дітей.

День 2 (без дітей)

Навчально-ігрова програма табору:

- розучування пісень, "кричалок", ігор;
- проведення психологічних тренінгів;
- аспекти виховного процесу.

День прийому дітей:

- зустріч із дітьми відбувається на вулиці, у разі поганої погоди — у холі першого поверху;
- вожаті вдягнуті суто по-діловому, з краваткою й бейджем, спілкуються з посмішкою і гарним настроєм;
- на столі повинні бути: номер загону, зошит загону, пам'ятка для батьків, пам'ятка з техніки безпеки, заготовлені бейджі для дітей (без імен), 3 файли (для довідок, путівок, грошей за фотографії);
- по загонах дітей розподіляє старший вожатий. Дитина підходить із путівкою до вожатого загону, номер якого зазначений на путівці, так само на путівці вказано номер кімнати, до якої повинна бути поселена дитина (питання, що виникли у вожатого, повинні обов'язково бути узгоджені й вирішені зі старшим вожатим);
- приймаючи дітей, необхідно особливу увагу звернути на: наявність підпису лікаря й запису старшого вожатого, а також правильність заповнення путівки. В іншому разі вожатий сплачує вартість путівки в повному обсязі;
- вожатий записує дані дитини до зошита загону, знайомить із правилами дитину й батьків, перевіряє наявність сигарет, спиртних напоїв,

петард, ліків (дозволяється їх наявність лише у випадку призначення лікаря, і зберігатися вони повинні лише у табірному лікаря), продуктів, що швидко псуються; другий вожатий проводить дитину до її кімнати, потім, зібравши кілька чоловік, відводить їх до їдальні, після чого діти перебувають біля свого вожатого. Далі — за розпорядком дня;

— черговий загін виконує такі дії: слідкує за міграцією дітей по території, накриває столи у їдальні, виконує доручення адміністрації;

друга половина дня — розучування пісень, «кричалок», ігор, придумування назви загону, емблеми, знайомство з приміщенням і територією табору, розпорядком дня, вечір знайомства, дискотека; подальші вказівки — від адміністрації.

Пам'ятка для дорослих

1. Якщо діти разом із тобою працюють, бавляться співають, сміються, ти — переможець.

2. Ніколи не роби в приміщенні того, що можна зробити на вулиці.

3. Знай: нудне життя дітей буває тільки у нудного дорослого.

4. Працюючи з дітьми, частіше згадуй себе в дитинстві, тобі буде легше їх зрозуміти.

5. Не захоплюйся нотаціями, вони не викликають нічого іншого, крім бажання затиснути вуха.

6. Добрий — це не той, хто вміє робити добрі справи, а той, хто не здатний на зло.

7. У нас, дорослих, завжди повинна бути активна позиція добра.

8. Будь із дітьми разом, поряд і трохи попереду.

9. Не можна довіряти дітей тому, хто не вміє посміхатися.

10. Дорослому треба мати нерви не міцні, а оголені.

11. Люби усіх дітей, а найбільше — найнеприємніших для тебе.

12. Справедливість — головна дорога дорослого.

13. Критикуй дітей не із задоволенням, а з болем.

14. Талановитий дорослий завжди шукає, а отже — не може не помилятися.

15. Не сердься довго на дитину — це не професійно.

Як правило, табірна зміна триває 21-26 днів. В такій організації чітко визначаються три періоди: організаційний, основний, підсумковий. Організаційний період зміни розпочинається з "нульової" точки в розвитку колективу — колективу ще немає, є організаційна одиниця — загін, куди призначили дітей виходячи з їхнього віку, враховуючи рівне співвідношення хлопчиків і дівчаток. Діти відчують стан адаптації, загальної емоційної напруженості, спричинений недоліком інформації про закони, норми, вимоги нового колективу, про його членів, вожатих, про своє можливе місце в колективі. Діти намагаються проявити себе перед новими знайомими в найкращому вигляді, а це спричиняє завищену оцінку своїх можливостей. Більшість з них схильні вважати себе готовими до виконання головних ролей громадсько-організаторської діяльності. Дії загону оцінюються некритично. Головним інтересом в ідейний період життя дітей є потреба в пізнанні та орієнтації у новому середовищі, в інформації про норми, вимоги нового колективу, про своє місце в ньому. Потреба в активній діяльності сприяє включенню дітей у роботу, спілкуванню з товаришами.

Основні напрямки інформаційного пошуку в цей період:

- бажання визначити цілі, завдання, зміст діяльності, норми, вимоги нового колективу;
- інтенсивне знайомство з товаришами, вожатими;
- пошук друзів за інтересами.

На основі безпосередньо емоційних контактів починають складатися міжособистісні зв'язки і відношення, що приводять до створення неформальних груп емоційно-психологічного характеру. Групи ці нестійкі і не зв'язані між собою.

Цілі педагогів в організаційний період — згуртувати дитячий колектив, для того щоб зробити його у подальшому інструментом виховання особистості; організувати життя дітей.

Педагогічні завдання

Організація діяльності і спілкування дітей з метою:

- допомогти їм швидше пізнати один одного, познайомитися з вожатим, з довкіллям;

- допомогти розкритись у кращих своїх нахилах, широті інтересів, здібностей, знань і вмінь;

- виробити загальні цілі, завдання, перспективи спільної діяльності;

- виробити норми, вимоги колективу щодо кожного його члена;

- сформувати цілеспрямований інтерес до історії, традицій табору;

- виховувати почуття господаря в таборі, готовність до спільної праці щодо його впорядкування, бережливе ставлення до майна табору;

- забезпечити вікові потреби в самодіяльності, громадській діяльності, сформувати активну позицію кожного члена колективу;

- домагатися, щоб норми, вимоги колективу сприймалися дітьми;

- формувати особисту готовність слідувати цим правилам, нормам, вимогам..

Організація виконання режимних моментів: (ознайомити дітей з режимом дня, правилами особистої гігієни та самообслуговування; виховувати свідоме ставлення до режиму дня, правил особистої гігієни та самообслуговування).

Умови, що забезпечують виховний характер діяльності в організаційний період:

- добір таких форм організації діяльності, що не вимагають від дітей великих відшкодувань сил, черговість фізичних і емоційних навантажень;

- високий темп, чіткий ритм діяльності, її безперервність, черговість видів діяльності;

- суспільно корисна спрямованість, творчий підхід до змісту і організації (діти продумують хід справи, шукають можливості проявити себе);

- колективно-груповий характер виконання (у груповій діяльності кожний має змогу проявити себе, визначити свою позицію в системі ділових і особистих відносин);

- зміна складу груп у різних видах діяльності; аналіз, оцінка результатів діяльності груп з боку всього загону; правильна організація діяльності в групах, спільна постановка завдань діяльності, розподіл доручень-ролей, виконання

діяльності, аналіз результатів сприяють реалізації прагнень підлітків до самостійності;

- товариська, невимушена атмосфера сприяє розкріпаченню дітей, втраті почуття беззахисності, що спричинена відривом від сім'ї;

- емоційний контакт дітей з вожатими;

- правильна позиція вожатого.

Вожатий на перших кроках виступає організатором загону, носієм тих норм і вимог, що мають стати надбанням колективу. Шляхом раціональної організації діяльності та регулювання спілкування, коригування відносин він допомагає дітям визначити й обрати первинний актив, поступово передати частину своїх функцій йому.

Початковий період становлення колективу закінчується, коли діти задовольняють свої потреби в інформації про новий колектив, товаришів, вожатих, коли в основних рисах вони бачать перспективу загальної діяльності, характер моральних вимог, коли в загоні створюється атмосфера зацікавленості, готовності брати участь у спільних справах, коли загін для кожного стає значущим середовищем, набуває привабливості з точки зору очікувань і потреб дітей.

Основний період зміни. Дитячий колектив у цей період відчуває різний психологічний стан. Одразу після організаційного періоду може настати період конфліктів.

Такий стан виникає як наслідок стабілізації неформальних груп, їх намагань утверджувати себе, встановлювати різноманітні норми, мотиви поведінки, як результат протидії обраному активу. Діти в цей період відчувають на собі подвійний вплив цінностей, норм, установок колективу, що формується, і тієї групи, до якої вони належать. Протиріччя переборюються, якщо поставлена захоплююча для всіх груп перспектива, якщо збагачується зміст діяльності. Групи об'єднуються для досягнення цієї перспективи, вони бачать себе частиною цілого колективу — загону. Відбувається переоцінка цінностей, вагомим стає те, що сприяє загальному успіху, надає допомогу оточуючим. Діти проявляють товариськість, взаємодопомогу, вимогливість, підвищується

статус тих дітей, які діють в інтересах колективу. Такий стан колективу називають станом морально-вольової напруженості, зумовленої прагненням його членів до реалізації конкретних завдань.

Мета педагогів в основний період — перетворити колектив загону на інструмент цілеспрямованого формування певних якостей особистості у дітей, що його становлять.

Педагогічні завдання:

- створення умов для організації виховної, розвивальної та оздоровчої діяльності та спілкування дітей, що сприяє формуванню соціально цінних відносин в колективі, позитивного ставлення до всіх дітей, явищ дійсності, людей, один до одного, колективу;

- розвиток і єднання колективу загону, здатного впливати на особистість дитини;

- створення умов для реалізації особистості кожної дитини.

Завдання з оздоровлення, забезпечення охорони життя та здоров'я дітей:

- виховувати свідоме ставлення до зміцнення свого здоров'я;
- продовжувати виховувати свідоме ставлення до режиму дня, виконання правил особистої гігієни, санітарії;

- забезпечити систематичне заняття фізичною культурою і спортом дітей загону;

- забезпечити виконання дітьми заходів з охорони життя та здоров'я;

- забезпечити виконання рекомендацій лікаря дітьми, які потребують лікарської допомоги.

Умови для забезпечення виховного характеру діяльності в основний період:

- суспільно корисна спрямованість справ;

- творчий підхід до змісту й організації справ;

- забезпечення єдності, взаємозв'язку виховних завдань в організації кожної справи;

- різноманітність видів діяльності, добровільність вибору справ, можливість кожного задовольнити свої потреби;

- логічність у послідовності справ залежно від стану сформованості колективу;
- збільшення обсягу й інтенсивності загальних справ наприкінці основного періоду;
- встановлення контактів з колективами інших загонів;
- поєднання колективних і групових форм організації справ;
- наявність улюбленої справи в діяльності загону;
- змагання;
- організація діяльності через актив.

Великого значення в основний період набуває особистість вожатого, його вміння проявляти свої знання, творчі здібності, обрати належний ступінь педагогічного втручання в організацію колективної діяльності. У період прихованих конфліктів у колективних відносинах функція вожатого арбітражна, у період морально-вольової напруженості — помічник дітей. (Див Додаток VI – Б)

Підсумковий період зміни. Колектив перетворюється на інструмент індивідуального розвитку кожного з його членів, коригування його соціального досвіду, розвитку творчої ініціативи. Прагнення до самовиховання, самопізнання, підготовка до майбутньої діяльності у школі стає у дітей домінуючим. Кожен упевнений у своїх силах, вірить в успіх, займає активну позицію. У колективі — взаєморозуміння, однаковість в оцінках, доброзичливість, піклування, водночас високий рівень вимогливості один до одного. Стає більш ефективною діяльність органів самоврядування, зростає самостійність активу з його добровільними помічниками.

Цілі педагогів у підсумковий період:

- надати кожному вихованцю можливість пізнати себе, свої можливості через колектив;
- допомогти осмислити і закріпити навички, набуті в таборі;
- захопити дітей перспективою самовиховання;
- підготувати дітей до від'їзду;
- підготувати табір до наступної зміни;

Діяльність вожатого спрямована на:

- підбиття підсумків перебування дітей у таборі, підсумкові збори в загоні, таборі, де визначається внесок кожного в загальну справу, відбувається нагородження, висловлюється побажання і даються рекомендації щодо виправлення недоліків;

- перевірку і закріплення набутих в таборі моральних якостей, знань, умінь, навичок — огляди знань і умінь, конференції на тему "Чого я навчився в таборі?", готуються накази для дітей наступної зміни;

Підбиття підсумків зміни:

- аналіз проведених справ;
- вогнище, бесіди;
- прибирання території;
- підготовка спальних корпусів;
- від'їзд дітей.

4. Гігієна табірної життя. Правила техніки безпеки та їх роль у попередженні дитячого травматизму.

У таборах є великі можливості для оздоровлення організму шляхом використання усіх природних факторів, а також через заняття ранковою гігієнічною гімнастикою на свіжому повітрі.

Уся робота з фізичного виховання повинна бути спрямована на те, щоб діти повернулись додому бадьорі, загартовані та сильні.

Педагогічні працівники оздоровчих таборів зобов'язані активно використовувати фізичну культуру і спорт для формування розвиненої людини. Відомо, що фізичне виховання тісно пов'язане з трудовим, естетичним, моральним і розумовим.

Всі оздоровчі, фізкультурно-масові та спортивні заходи потрібно проводити з урахуванням віку дітей (7-9 років, 10-13 років, 14-15 років, 16-17 років).

Ранкова гімнастика

Щоденне заняття ранковою гімнастикою на свіжому повітрі має велике значення для зміцнення дитячого організму. Найкраще проводити її під музику.

Комплекси вправ ранкової гімнастики слід скласти завчасно, зважаючи на вік. На одну зміну потрібно мати не менше 3 комплексів.

Ранкову гімнастику слід починати з ходьби на місці, легкого бігу, вправ для рук, плечового пояса, тулуба.

Закінчують комплекс стрибками і ходьбою на місці та вправами на заспокоєння дихання.

Використання природних факторів

Правильне загартовування організму не тільки покращує діяльність різних органів і систем, а й підвищує опірність до різних захворювань.

Найбільш сприятлива пора для загартовування - літо. В цей час слід використовувати всі природні фактори: сонце, повітря, воду. При загартовуванні слід дотримуватися таких принципів:

1. Систематичність і безперервність,
2. Врахування індивідуальних особливостей організму людини.
3. Поступовість.
4. Послідовність.
5. Добровільність, активність і свідомість при загартовуванні.
6. Лікарський контроль.

Загартування сонцем.

Тривалість першої сонячної ванни не повинна перевищувати 4-5 хв. Час перебування під сонячним промінням щоденно збільшується на 1 хв. Приймати сонячні ванни найкраще з 10 до 12 години або після 16 годин.

Загартування повітрям.

Загартування повітрям слід починати при температурі + 18°. Тривалість першої повітряної ванни - 20 хвилин. З кожним днем вона збільшується і врешті доводиться до декількох годин. Найкраще приймати повітряні ванни у ранковий та вечірній час.

Загартування водою.

Загартування водою слід починати з обтирань. Спочатку температура води повинна бути + 25°. Щоденно її знижують на 1° і доводять до + 22° (для дітей молодшого віку), і + 18° (для дітей старшого віку). Обтиратися треба

мокрим рушником, починаючи з рук, шиї, тулуба. Через тиждень можна перейти до обливання водою або душу. Спочатку вода повинна бути не нижча, як $+ 28^{\circ}$, і поступово її знижують до $+ 18^{\circ}$.

Купання в річці починається при температурі води $+ 20^{\circ}$. У перший день слід купатися не більше 5 хв. Поступово час купання збільшується і доводиться до 20 хв. Коли організм звикне до води, можна купатися двічі на день.

Найкраще купання чергувати з повітряними і сонячними ваннами.

Правила проведення купання дітей у відкритій водоймі

З метою профілактики нещасних випадків на воді:

1. Купання проводиться лише із дозволу лікаря, начальника табору у відповідності із графіком купання загонів.

2. Купання проводиться тільки у присутності медиків, керівника з фізичної культури, інструктора з плавання, старшого вожатого, усіх вожатих загонів у спеціально відведеному місці і згідно із графіком.

3. Заходити у воду та виходити з води дозволяється лише після здійснення підрахунку дітей.

4. До відкриття купального сезону слід провести інструктаж в усіх загонах у присутності вожатих та вихователів.

5. Діти, які перебувають на березі, не повинні підходити до води, засмічувати її. Забороняється також кидати сміття на березі, а по закінченні купання залишати неприбраною територію відпочинку.

6. На місце купання загін приходить у повному складі. Кожна дитина із собою повинна мати головний убір від сонця, змінні купальні костюми та підстилку для прийому сонячних ванн.

7. Загін заходить у водойму групами не більш як по 12 чоловік, при цьому один вожатий перебуває на воді із дітьми, а другий — на березі рахує дітей, які купаються.

Перебуваючи на воді, слід дотримувати таких правил поведінки купання у відкритих водоймах:

— не можна користуватися надувними матрацами, камерами та іншими предметами, не призначеними для плавання;

— не запливати за знаки загородження акваторії пляжу;
— забороняється гратися, штовхаючи одне одного, утворюючи небезпечні ситуації для життя; підштовхувати, виснути, бризкатись і криком подавати неправдиві сигнали про порятунок;

— не пірнати.

8. Заходити у воду слід лише з дозволу фізичного керівника або інструктора з плавання. Вожатий не дає дозволу на входження у воду.

9. Вожатий заходить у воду першим і являє собою межу огороження, перебуваючи у воді до тих пір, поки там залишатиметься хоча б одна дитина.

10. На березі має бути обладнаний пункт надання першої медичної допомоги постраждалому на воді та набір медичної аптечки "Швидка допомога".

11. На березі повинні бути наготові: рятувальні плавзасоби, повинен діяти спеціальний пост з числа старших дітей, які вміють плавати й пройшли підготовку з порятунку на воді та надання першої невідкладної допомоги.

12. Рятувальні засоби (круги, жердини, "кінці") слід використовувати лише за призначенням.

13. Купання кожної з груп повинно тривати від 3 до 10 хвилин, збільшуючи час перебування у воді поступово в залежності від температури води та погодних умов, а також — від указівок лікаря.

Рухливі ігри

Важливу роль у всебічному розвитку дітей відіграють рухливі ігри. Вони виховують увагу, пам'ять, свідому дисципліну і витримку, розвивають ініціативу, сміливість, спритність, координацію рухів. Під час гри хлопчики і дівчатка об'єднуються в організований колектив, і це сприяє вихованню товарищескості, взаємної поваги і взаємодопомоги, прищеплює дітям розуміння колективних інтересів у спільній боротьбі за досягнення поставленої мети.

Прогулянки

Велике оздоровче значення для дітей мають прогулянки. Пішохідні прогулянки на свіжому повітрі сприяють загальному фізичному розвитку дітей. Це один із найкращих видів відпочинку.

Для пішохідних прогулянок найкраще обирати шлях до річки, лісу, ставка.

На ефективність ходьби впливають різні фактори: пройдена відстань, час, темп, швидкість, довжина кроку, профіль місцевості. Залежно від самопочуття учасників прогулянки дистанцію можна збільшувати чи зменшувати. Під час прогулянки може відчуватися легка втома, але дихання має бути рівним.

Найбільш сприятливою для прогулянок є ранкова пора. Однак їх можна проводити і перед сном, особливо з тими, хто погано спить. Дітям, схильним до ожиріння, варто здійснювати легку прогулянку також після обіду.

Висновки

Виховна робота має ряд специфічних особливостей у порівнянні з виховним процесом школи. По-перше, виховний процес у літньому оздоровчому таборі планується і здійснюється з урахуванням того, що діти повністю відірвані від сім'ї, батьківського піклування і захисту. Тому на педагогічний колектив табору покладається завдання забезпечити повноцінне життя дітей. По-друге, всі види виховної діяльності здійснюються в тимчасових різновікових дитячих колективах з різним соціальним досвідом дітей, умовами життя і виховання, з сільської або міської місцевості, з певним оздоровчим режимом дня. По-третє, виховна робота будується на принципах добровільної участі дітей в різних справах, у вільному виборі ними занять. Це передбачає створення вихователями варіативних програм діяльності. По-четверте, короткотривалий період існування табірної колективу вимагає чіткого початку і завершення табірної зміни, обов'язкової оцінки діяльності кожної дитини, надання дітям можливості бачити і розуміти результати своєї праці. По-п'яте, значні виховні можливості має й сам тимчасовий дитячий колектив табору. У новому оточенні, під час активного спілкування інтенсивніше, повніше розкривається особистість дитини, інколи в таких умовах швидше можна помітити те, що в школі залишається прихованим, тобто, краще вивчити і зрозуміти дитячу психологію.

Література

Література

1. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
 2. Єгорова І. Методика виховної роботи: методичний посібник/І.Єгорова. – Івано-Франківськ. 2007. – 92 с.
 3. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
 4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
- Літо на здоров'я: фізкультурно-оздоровчі аспекти роботи літніх дитячих таборів // Здоров'я та фізична культура. - 2005. - №7-8, квіт. – 128 с.
 1. •
 2. Методика роботи в дитячому оздоровчому таборі : Методичні рекомендації з методики виховної роботи для студентів III курсу / Укладачі Т.В.Гринько, С.Е.Зябрева. – Горлівка, 2006. – 74 с.
 3. Організація педагогічної практики у літніх дитячих оздоровчих закладах: метод. рекомендації / Л.М.Кириченко, Н.П.Онищенко, Ю.Г. Підборський, О.М. роцеск. – К.: Знання України, 2004.- 60 с.
 4. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : Наказ Міністерства освіти України № 93 від 08.04.93 [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
 5. Родигіна І. Компетентісно спрямований педагогічний процес : [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/1963/>
 6. Соя М.М. Педагогіка дитячого оздоровчого закладу/М.М.Соя.-Івано-Франківськ, 1997. – 62 с.
 - 7. Стражнікова І. Організаційне-методичне забезпечення підготовки студентів до літньої практики:методичний посібник/І.Стражнікова. – Івано-Франківськ. –2008. – 56 с.

Питання

1. Які Ви знаєте форми оздоровлення та відпочинку дітей?
2. Які принципи виховання здійснюють дитячі оздоровчі заклади?
3. Від чого залежить ефективність діяльності дитячих оздоровчих закладів?
4. В чому специфіка складу педагогічного колективу табору?
5. Які періоди табірної зміни?
6. Які методи та форми роботи найбільш ефективні в умовах табору?

Тема 9. Методика організації діяльності та формування досвіду

суспільної поведінки

Мета: Ознайомити студентів із технологією організації діяльності учнів, режимом життя і діяльності учнів, формуванням навичок і звичок поведінкової сфери особистості.

План лекції

Вступ

1. Технологія організації діяльності учнів.
2. Формування навичок і звичок поведінкової сфери особистості.
3. Режим життя і діяльності учнів як умова ефективного формування навичок і звичок поведінки.
4. Методика формування культури поведінки учнів.

Висновки

Література

Питання

Вступ

У формуванні позитивного досвіду поведінки особистості, її переконань, ставлень до навколишньої дійсності вирішальну роль відіграє діяльність. У зв'язку з цим організація діяльності школярів розглядається у педагогіці як серцевина виховного процесу. З метою всебічного і гармонійного розвитку особистості, максимального впливу на розум і емоції, духовність, естетизм, фізичний розвиток і моральність кожного учня на основі знань про сутність, структуру і логіку протікання виховання, методи, виховання, педагог повинен вміти планувати різноманітні за цільовим спрямуванням виховні заходи, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей, їх інтереси і можливості.

1. Технологія організації діяльності учнів.

Поведінковий або дієвий компонент особистості формується в залежності від того, що робить людина, як, навіщо, заради чого вона здійснює цю діяльність, як вона ставиться до діяльності і до людей, з якими вона здійснюється. Учні включені в різноманітні види діяльності: навчально-пізнавальну, громадську, фізично-оздоровчу, професійну та діяльність за інтересами.

Виховна ефективність діяльності залежить від ряду умов:

- визначення конкретної мети і завдань діяльності та усвідомлення їх учнями;

- мотивація участі учнів в діяльності;

- планування діяльності;

- наявність зразку для діяльності (що робити і як робити);

- організація діяльності учнів з урахуванням їх потреб в активності і самостійності;

- контроль за діяльністю учнів;

- аналіз і корегування діяльності;

- підведення підсумків діяльності;

- колективний характер діяльності.

При організації колективної діяльності необхідний особливий підхід.

Добре зарекомендувала себе методика організації колективної діяльності, запропонована І.П. Івановим. Яка отримала назву колективна творча справа (КТС).

У відповідності з КТС діяльність учнів розглядається у вигляді відповідних етапів, кожен з яких відповідає певному етапу КТС. Їх налічується 6.

1. Попередня підготовка КТС: вибір справи, визначення мети і завдань, вибір напрямків діяльності;

2. Збір-старт – вибір ради КТС, колективне планування і утворення творчих груп (3,5,7 чол.), видача завдань на створення проекту проведення колективної творчої справи;

3. Підготовка КТС: кожна творча група пропонує свій проект виконання КТС, відбувається обговорення цих проектів і приймаються рішення;
4. Підготовка до проведення КТС за прийнятим проектом;
5. Проведення КТС;
6. Підведення підсумків.

Прикладом КТС можуть слугувати: КТС «Осінній бал», «Світ твоїх захоплень», «Збережемо місто від екологічного лиха!» тощо.

2. Формування навичок і звичок поведінкової сфери особистості.

Поведінка – це діяльність, яка проявляється у взаємодії з оточуючим середовищем і опосередкована зовнішньою (руховою) та внутрішньою (психічною) активністю.

Поведінка – це надто складний феномен, а тому її формування необхідно здійснювати, виділяючи в ній окремі елементи.

Найменшою одиницею поведінки є вчинок (певна дія чи стан особистості).

Поведінка – це сукупність вчинків, але вчинок може бути моральним і аморальним, тому за одним зовнішнім проявом поведінки не можна судити про рівень соціально-позитивної поведінки людини.

Формування позитивної поведінки потребує формування суспільно-цінної мотивації.

Можливо 3 співвідношення між суспільно-цінною діяльністю та особистісно-значимим мотивом.

1. Суспільно-цінна діяльність = особистісно-значимому мотиву;
2. Суспільно-цінна діяльність \neq особистісно-значимому мотиву, але зовнішня дія буде відповідати соціальним нормам за певних умов;
3. Суспільно-цінна діяльність \neq особистісно-значимому мотиву (аморальна поведінка).

Для того, щоб сформувати соціально-ціннісну поведінку необхідно формувати моральні звички поведінки.

Звичка – це друга натура людини – це стійка форма соціально-цінної (нецінної) поведінки, яка стає життєвою потребою людини.

Формування звичок соціально-цінної поведінки починається з формування навичок – автоматизованих дій.

Формується навичка в результаті неодноразового повторення одних і тих же дій, тому основним методом формування навички є метод навчання – організація планомірного і регулярного виконання певних дій з метою перетворення їх на звичні форми поведінки.

Щоб навичка перетворилася у звичку – необхідне тренування в виконанні навичок.

Сформовані звички надзвичайно стійкі, а тому важко піддаються перевихованню.

Методика ефективного формування звичок потребує виконання ряду вимог:

1. опора на наявний життєвий досвід (рівень) учня;
2. єдність впливу на свідомість, почуття і поведінку;
3. формування позитивної мотивації;
4. створення під час формування навичок і звичок позитивної емоційної, зовнішньої атмосфери;
5. зосередженість на формуванні певної звички (системи подібних звичок та доведення цього процесу формування до її повної сформованості);
6. єдність, послідовність у вихованні звичок з боку всіх, хто виховує особистість.

3. Режим життя і діяльності учнів як умова ефективного формування навичок і звичок поведінки.

Важливою умовою формування навичок та звичок є режим. **Режим** – це засіб зовнішньої організації учнів і учнівського колективу за умови заповнення її внутрішнім змістом. Основними ознаками правильного режиму є:

- доцільність режиму: всі норми режиму повинні мати певний сенс для учня;
- точність правил і режиму – у правилах життя і розпорядку не повинно бути винятків, послаблень;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;

- загальність – це обов’язковість всіх правил і норм режиму.

Моральні звички людини як стійкі форми поведінки позначаються на її культурі поведінки. **Культура поведінки** – це виконання людиною норм, правил співжиття завдяки чому не тільки підтримується загальний порядок, а й відбувається доцільне сприятливе спілкування між людьми, зберігаються і дотримуються нормальні умови праці, відпочинку, творчої діяльності, проявляється турбота, увага людини до людини.

Культура поведінки забезпечується такими основними моральними звичками:

1) *звички до ввічливості* - це звички, які виражають емоційний тон спілкування з людьми:

- привітно вітатися під час зустрічі;
- привітно прощатися;
- ввічливо звертатися до людини під час спілкування;
- рахуватися в процесі спілкування з інтересами інших.

2) *звички виявлення уваги і передбачливості у ставленні до людей, готовності прийти на допомогу;*

3) *звички, пов’язані з гарними манерами:*

- триматися природно-невимушено і гідно;
- бути гостинним хазяїном і нерозв’язним гостем;
- вислуховувати співбесідника, не перебивати його, нав’язуючи свою

точку зору;

- шанобливо відповідати на запитання.

4) *звички турбуватися про інших;*

5) *звички до стриманості* – уміння гальмувати свої емоційні прояви;

6) *звички до точності*. **Точність** – характеристика особистої поведінки, що проявляється в організованості людини.

4. Методика формування культури поведінки учнів.

Для формування звичок моральної поведінки майстер виробничого навчання повинен володіти системою методів, серед яких особливе місце

посідають такі методи: педагогічна вимога, громадська думка, метод прогнозування, метод змагання, метод використання виховуючи ситуацій.

Педагогічна вимога – це метод впливу, за допомогою якого майстер виробничого навчання викликає, стимулює, гальмує ті чи інші дії учня; або виявлення і формування певних моральних якостей.

Вимога має різні форми прояву:

1. *пряма вимога* – це вимога до учня, чи колективу, виражена в авторитетній формі (щоб вимога була ефективною необхідно вимовляти її рішучим холодним тоном; речення не повинно включати частки «не»; вимога повинна бути звернена до конкретного учня; кожна пряма вимога повинна враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів щоб бути посиленою для виконання; поставивши пряму вимогу, майстер виробничого навчання повинен обов'язково добитися її виконання);

2. *непряма вимога або опосередкована проявляється:*

- вимога – порада;
- вимога – довіра;
- вимога – недовіра;
- вимога – прохання;
- вимога – натяк;
- вимога – схвалення;
- вимога – осуд;
- вимога – погроза.

Непряма вимога відрізняється від прямої тим, що стимулом до дії учнів стає не стільки сама вимога, стільки спричинені нею психологічні фактори.

Вимога–порада – це звернення до свідомості учня з метою переконання його в доцільності, необхідності саме таких дій. Використовувати вимогу-пораду доцільно тоді, коли майстер виробничого навчання впевнений в повазі учня до думки майстра виробничого навчання, коли впевнений, що учень здатний зрозуміти сутність і доцільність цієї порати.

Вимога–довіра – це вимога, яку можна використовувати тоді, коли між педагогом і учнем склалися душевні товариські стосунки. Частіше всього в ПТНЗ вимога-довіра виражається в певних дорученнях, які викладач дає учню.

Значно рідше вживається **вимога-недовіра**. Ця форма впливу буде ефективною за умови авторитету педагога в очах учнів. Застосовувати вимогу-недовіру доцільно до тих учнів, у яких дещо завищена самооцінка.

Вимога-прохання. Це один з найбільш часто вживаних засобів впливу, форма виявлення співробітництва, взаємної довіри і поваги. Ця вимога свободи вибору дії, а тому вона повинна виголошуватися так, щоб учню здавалося, що він діє за власним бажанням. Як правило вимога-прохання спрацьовує у всіх випадках і практично по відношенню до всіх учнів.

Вимога-натяк – це непомітна іншим форма опосередкованої вимоги, погляд, окрема фраза, окремий жест викладача, який спрямований на конкретного учня. Головне призначення вимоги-натяку дати поштовх до дії, яка в учня вже сформована. Але вимога-натяк спрацює в тому випадку, коли учень чи колектив розуміє сутність цього натяку.

Вимога-схвалення – це похвала, стимул, який використовується, коли є необхідність викликати позитивні почуття, ще раз їх пережити. Ця вимога використовується переважно по відношенню до учнів, які старанні, але не завжди досягають необхідних результатів.

Вимога-осуд – це негативна оцінка, що відіграє роль гальма небажаних вчинків учнів. Вона спрямована на те, щоб викликати в учня почуття сорому, розкаяння. Форма вираження непрямої вимоги-осуду повинна здійснюватись через вираження негативних емоцій, які переживає викладач від дій учня.

Вимога-погроза – це умовна вимога, надзвичайно сильний засіб, який спрямований на переоцінку учнем своїх дій, вчинків, але вимога-погроза повинна бути педагогічною, не чинити учневі зла, спричиняти душевний біль, пригнічення, почуття страху. Критерієм ефективності вимоги-погрози служить звернення учня до педагога за допомогою.

Громадська думка – це система загальних суджень людей, яка виникає в процесі спільної діяльності і спілкування і виражає їх ставлення до різних

явищ, подій, навколишньої дійсності. Громадська думка виступає одночасно як метод виховання і як його результат. В громадській думці, як методі виховання органічно взаємопов'язані думка колективу і думка особистості, а тому формування громадської думки – надзвичайно складний процес. Необхідно спочатку формувати правильну, здорову, особисту думку кожного учня як систему поглядів, оцінювальних суджень, уміння висловлювати власну думку, уміння критикувати інших і сприймати критику, прислухатися до думки інших і захищати власну думку. Тільки при наявності правильних особистісних думок можна використовувати громадську думку колективу.

При використанні громадської думки необхідно пам'ятати, що вона призначена виконувати виховну функцію, а не функцію пригнічення, подавлення учня.

Метод прогнозування – це передбачення перспектив в діяльності учня. В основі цього методу лежить прагнення особистості до здійснення своєї мрії, мети, проекту. Цей метод забезпечує цілеспрямованість і доцільність діяльності і вчить учнів прогнозувати своє життя. Методика використання методу прогнозування була чітко розроблена А.С. Макаренком і знайшла своє відображення в системі перспективних ліній.

Метод створення виховуючи ситуацій. Життя учнів являє собою систему різноманітних ситуацій, в системі яких учню необхідно примати ті чи інші рішення, тому викладачу з метою формування у учнів необхідних звичок моральної поведінки треба створювати відповідні виховуючи ситуації.

Виховна ситуація – це спеціально організовані умови з метою виявлення чи формування в процесі життєдіяльності учнів системи відповідних ставлень до тих чи інших явищ та звичок моральної поведінки.

Виховуючи ситуації бувають:

1. вербальні – різні вислови, приказки, крилаті вирази, сюжети подій, в яких учень повинен знайти ту чи іншу позицію, а тому і обрати певну форму власної поведінки;

2. ситуації-вправи

3. ситуації-оцінки (пропонується оцінити ситуацію);

4. ситуації-проблеми;
5. конфліктні ситуації – найкращий метод пізнання особистості учня;
6. ситуації вільного вибору.

Важливим методом в формуванні соціально-цінної поведінки виступає **метод змагання**, який сприяє прояву ініціативи учнів, відповідальності, формує почуття товарищескості, колективізму і значно підвищує продуктивність діяльності учнів. При використанні методу змагання необхідно акцентувати увагу учнів на тому, що важливий не тільки кінцевий результат, а й сам процес. Суперництво повинно бути здоровим.

Крім основних методів існують ще й додаткові **методи виховання: заохочення і покарання**.

Метою цих методів є стимулювання позитивної поведінки учнів або гальмування негативних проявів.

Заохочення – це вираження позитивної оцінки вчинків окремого учня або цілого учнівського колективу, в якій підтверджується правильність даних дій. До використання заохочення ставляться певні педагогічні вимоги:

- заохочувати учнів необхідно як на кінцевий результат, так і на процес досягнення цього результату (активність, ініціатива, відповідальність, творче ставлення);
- не слід занадто захоплюватися заохоченням⁴
- заохочувати необхідно учнів за їх справи, а не за те, що він хороший учень;
- заохочення педагога повинно підтримуватись громадською думкою колективу;
- заохочення повинно враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів;
- ні в якому разі не треба заохочувати учнів за їх прямі обов'язки.

Основними прийомами заохочення є схвалення, подяка, нагорода, грошова премія (за рахунок стипендії), почесне доручення.

Покарання – це форма ставлення вимог з метою викоренення негативних дій, вчинків, чи звичок поведінки.

Покарання допомагає учню усвідомити власні недоліки, щоб потім їх ліквідувати, формує відповідальність за власну поведінку і розуміння того, що в колективі, в суспільстві є загальноприйняті норми поведінки, які обов'язково необхідно виконувати.

Чи має право педагог використовувати метод покарання?

Має за умови, якщо учень допускає серйозні порушення дисципліни, а використання методів формування свідомості і досвіду моральної поведінки не дають позитивних результатів. В такому випадку безпокаранність призводить до накопичення негативного досвіду, що в кінцевому результаті буде потребувати перевиховання.

До використання методу покарання ставляться такі педагогічні умови:

1. Покарання повинно розглядатися не стільки як метод осудження, скільки як засіб пробудження у учня добрих почуттів і стимулювання елементів позитивної діяльності. Реалізація цієї умови можлива при прояві педагогом поваги до учня, якого він карає.

1. Покарання повинно бути справедливим і обґрунтованим. Якщо учень сприймає покарання несправедливим, то таке покарання тільки псує стосунки між педагогом та учнем і з'являються негативні наслідки.

2. Покарання не повинно носити колективний характер, воно повинно бути суто індивідуальним.

3. Наявність авторитету педагога.

4. Врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів.

5. Врахування позицій групи учнів по відношенню до засобів покарання, які педагог хоче використати.

Покарання, як правило, служить уроком не тільки для винного, а й для всього колективу.

Основними прийомами покарання є зауваження, догана, виклик на засідання педагогічної ради закладу, утримання стипендії, виключення учня зі складу учнів ПТОЗ, відправлення в колонію, до в'язниці. Фізичне покарання учнів заборонено! Заборонено покарання, які принижують людську гідність

учня! Покарання – це надзвичайно складний метод. Його необхідно використовувати в єдності з іншими методами виховання.

Висновки

Таким чином до групи методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки належать методи тренування, привчання, педагогічної вимоги, ситуацій вільного вибору, ігровий метод. Усі вони базуються на практичній діяльності вихованців. Управляти цією діяльністю педагоги можуть завдяки поділу її на складові частини - конкретні дії і вчинки, а інколи на ще менші частини - операції. Виховний процес полягає в тому, що педагог здійснює перехід від управління операціями до управління діями, а потім - до управління діяльністю вихованців. Організація різнопланової діяльності школярів обов'язково залучає учня до багатогранних відносин, які виникають на основі спілкування у процесі діяльності. Різні позиції учня у системі внутрішньо-колективних відносин приводять його до певних рішень, вчинків, на основі чого формуються складніші акти поведінки, риси особистості.

Література

1. Вишневський О. Сучасне українське виховання / О.Вишневський. - Львів, 1996.
2. Волкова Н.П Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
3. Гнутель Я.В. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я.В.Гнутель. - Тернопіль, 1998.
4. Єгорова І. Методика виховної роботи: методичний посібник/І.Єгорова. – Івано-Франківськ. 2007. – 92 с.
5. Карпенчук С.Г Теорія і методика виховання / С.Г.Карпенчук. - К.,1997.
6. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник наказів МО України. - 1996. - №13.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
8. Методи виховання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/2241/97/>

9. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання тельмахович. - Івано-Франківськ, 1996.

Питання

1. Від яких умов залежить ефективність виховної діяльності?
2. Які етапи підготовки КТС?
3. Методика ефективного формування звичок потребує виконання ряду вимог. Яких саме?
4. Що є важливою умовою формування навичок та звичок?
5. Які методи формування соціально-цінної поведінки учнів Ви вважаєте найбільш ефективними?

Тема 10. Виховна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями

Мета: Ознайомити студентів із особливостями виховної роботи по захисту та підтримці людей з функціональними обмеженнями, правилами їх реабілітації та напрямками соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю обмежених функціональних можливостей.

План лекції

Вступ

1. Виховна робота по захисту і підтримці людей з функціональними обмеженнями.
2. Діагностика соціуму як передумов оптимальної організації реабілітації дітей з функціональними обмеженнями.
3. Правила реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями.
4. Напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю обмежених функціональних можливостей.

Висновки

Література

Питання

Вступ

Однією з гострих сучасних соціальних проблем є стан здоров'я дітей та молоді. За даними Міністерства соціальної політики України стабільно високими є показники дитячої інвалідності, що свідчить про негативну тенденцію зростання чисельності дітей з особливостями психофізичного розвитку і обумовлює необхідність різних форм соціальної допомоги та підтримки таких дітей. Рівень цивілізованості суспільства багато в чому визначається ставленням цього суспільства до маргінальної групи населення, зокрема до дітей-інвалідів, їхніх сімей тощо. В умовах економічної нестабільності, кризового стану майже всіх складових гуманітарної сфери, на початковому етапі правової стабілізації діти-інваліди виявилися найбільш незахищеною категорією населення. І відповідно соціально-педагогічна робота з цією категорією потребує подальшої організації з урахуванням усіх специфічних особливостей дітей з обмеженими можливостями та співпраці з ними.

1. Виховна робота по захисту і підтримці людей з функціональними обмеженнями.

Стабілізація роботи української економіки створює умови для істотного підвищення добробуту людей, подолання спаду їх життєвого рівня внаслідок тривалої та глибокої економічної кризи. За таких умов одним із найважливіших завдань соціальної політики в Україні є створення сприятливих і безпечних умов праці на виробництві, запобігання травматизму в побуті, підвищення якості медичного обслуговування населення з метою попередження інвалідності.

Знаходячи власні фізичні і духовні резерви, долаючи психологічні проблеми, людина з обмеженими психофізичними можливостями часто не в змозі вести повноцінний спосіб життя внаслідок певних перешкод, які існують у суспільстві. Велику роль у створенні благополучних соціальних умов для нормальної життєдіяльності інвалідів, людей з різним рівнем порушень

фізичного чи розумового розвитку відіграє рівень усвідомлення важливості цієї проблеми у суспільстві.

У науковій літературі людей з вадами фізичного та розумового розвитку, хронічно хворих дітей та дітей з патологічними станами визначають як "аномальних", "неповноцінних", "дітей-інвалідів", "людей з особливими потребами", "людей зі спеціальними потребами", "дітей із труднощами у навчанні", "дітей з обмеженнями", "людей з обмеженими розумовими та фізичними можливостями", "дітей з обмеженими психофізичними можливостями", "людей з функціональними обмеженнями", "дітей, які знаходяться в особливо складних і надзвичайних умовах", "дітей з особливими потребами в розвитку", "маломобільні групи населення". Таке неоднозначне визначення характеризує різні аспекти і підходи до вирішення проблем навчання, лікування, соціального захисту і реабілітації людей не тільки в Україні, але й в усьому світі.

Інвалід - особа, яка не може самостійно повністю або частково забезпечити потреби нормального особистого та/або соціального життя в силу обмежень, будь то вроджених або його (її) фізичних чи розумових здібностей (Стаття 1 "Декларації про права інвалідів", яка проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1975 р.). Стаття 2. Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів України" визначає: інвалідом є особа з стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, потреб в соціальній допомозі і захисті. Це визначення поняття "інвалід" є більш прогресивним порівняно з тим, що застосовувалось у нашому законодавстві до 1991 р., тому що воно визначає інвалідність як міру втрати здоров'я, а не працездатності.

Залежно від міри порушення здоров'я людини з стійким розладом функцій організму, що призводить до повної чи значної втрати професійної дієздатності чи значних труднощів у житті, визначаються три групи інвалідності. При встановленні інвалідності, а в залежності від встановленої групи, причини, а при необхідності і часу настання, призначаються пенсії,

встановлюються пільги, надаються інші види соціального забезпечення і обслуговування. Перша група інвалідності встановлюється для осіб з повною чи довготривалою втратою дієздатності, що потребують постійного догляду (допомоги і нагляду), в тому числі і тим, які можуть бути пристосовані до окремих видів трудової діяльності в особливо організованих індивідуальних умовах (спеціальні цехи, робота, яку можна виконувати вдома, й ін.). Друга група інвалідності дається при повній чи довготривалій втраті дієздатності особами, які не потребують постійної посторонньої допомоги чи нагляду, а також в тих випадках, коли всі види праці на довгий термін протипоказані через можливість погіршення перебігу захворювання (наприклад, при тяжких хронічних захворюваннях, комбінованих значними дефектами верхніх і нижніх кінцівок і інших пошкодженнях, значній втраті зору). Третя група інвалідності встановлюється при необхідності переведення особи за станом здоров'я на менш кваліфіковану роботу внаслідок неможливого продовження роботи за своєю спеціальністю; при необхідності за станом здоров'я значних змін умов праці своєї професії, що призводять до зменшення обсягу виробничої діяльності; при значному обмеженні можливості працевлаштування осіб низької кваліфікації або осіб, які раніше не працювали; при анатомічних дефектах чи деформаціях, що значно утруднюють виконання професійних обов'язків.

Існує чимало теоретичних класифікацій відхилень у здоров'ї та розвитку. Однією з найбільш поширених є британська шкала обмеження можливостей:

- ◆ недуга - втрата чи аномалія психічних або фізіологічних функцій, елементів аномальної структури, що утруднює певну діяльність;
- ◆ обмежена можливість - втрата здатності (внаслідок наявності дефекту) виконувати певну діяльність в межах того, що вважається нормою для людини;
- ◆ недієздатність - наслідок дефекту чи обмежена можливість конкретної людини, що перешкоджає чи обмежує виконання нею певної нормальної ролі, виходячи з вікових чи соціальних факторів.

Характер обмеження життєдіяльності людини, специфіка патологічного стану по-різному впливають на загальний психологічний і духовний стан

людини. Це виявляється в особливостях життєдіяльності, стилі життя, взаємостосунках з батьками і родичами, з найближчим соціальним оточенням. Тому важливим виявляється класифікувати людей з функціональними обмеженнями залежно від характеру захворювання і патологічного стану людини, а саме:

1. Люди з порушеннями слуху і мови: глухих, таких, хто недочуває, таких, хто втратив слух, логопатії. Люди з порушенням зору (сліпі, слабкозорі).

2. Люди з порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі, люди із затримкою психічного розвитку).

3. Люди з порушеннями опорно-рухового апарату.

4. Люди з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі розумово відсталі, глухі розумово відсталі, ДЦП з розумовою відсталістю та ін.).

5. Люди із хронічними соматичними захворюваннями.

6. Люди з психоневрологічними захворюваннями.

Ті моделі інвалідності, які існують, сьогодні по-різному тлумачать її та причини появи інвалідів, а також способи адаптації та інтеграції цих людей.

Зокрема, медична модель інвалідності акцентує увагу на патологіях наявних у людини (вроджених чи тих, що з'явилися), з якими вона відрізняється від інших, "нормальних" людей. При цьому інвалід розцінюється як неповноцінна людина у фізичному чи розумовому плані (або тому і другому). Міра неповноцінності визначається тим, наскільки він обмежений в різних сферах людської діяльності, та його спрямованістю до незалежного існування, починаючи від самообслуговування, переміщення, сприйняття світу тощо.

Поліпшення стану інваліда досягається за рахунок відновлення фізичного чи розумового здоров'я медичними засобами. Можна сказати, що медичний підхід до інвалідів перетворює людей за певними потребами в пасивних пацієнтів, позбавляючи їх соціальної ролі і значення.

В межах економічної моделі неповноцінними вважаються особи, які працюють за обмеженим часом, мають менше навантаження порівняно із здоровими людьми чи неспроможні працювати взагалі. Інваліди розглядаються

як люди менш продуктивні чи економічно обмежені. Звичайно, економічна модель інвалідності - результат концепції соціальної корисності, яка, без сумніву, породжує соціальну дискримінацію. Офіційне визначення, на сьогодні прийняте в нашій державі, відображає саме економічний підхід до цієї проблеми: інвалідність - це довготривала чи постійна, повна чи часткова втрата працездатності внаслідок стійких чи важко порушених функцій організму у зв'язку з хворобою, травмою чи дефектом розвитку.

Модель функціональної обмеженості описує неповноцінність як неідеальність особи виконувати ті чи інші функції порівняно із здоровими людьми. Ґрунтовне визначення інвалідності дається в Декларації про права інвалідів, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН в 1997 р., якраз з позицій функціонального підходу: "інвалід" - це особа, яка не може самостійно забезпечити повністю чи частково потреби нормального особистого чи соціального життя через вади, вроджені чи набуті, його чи її фізичні або розумові можливості.

Економічна і функціональна моделі є логічним наслідком медичної моделі. Всі названі моделі роблять акцент на тому, що в даній особі є відсутнім: медична акцентує на відсутності здоров'я, економічна - на неспроможності до продуктивної праці, функціональна - на неспроможності в широкому розумінні цього слова. Причому у всіх зазначених моделях інвалідність залишається індивідуальною проблемою їх носіїв.

Поширене сьогодні визначення, яке називає інваліда людиною з особливими потребами, незаперечно, теж розглядає його з позицій функціональної моделі. Про це свідчить визначення, зафіксоване в Рекомендаціях до реабілітаційних програм на сесії парламентської Асамблеї Ради Європи (1992 р.), в якому зазначається, що інвалідність - це обмеження в можливостях, обумовлене фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими, та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині, котра має інвалідність, бути інтегрованою в суспільство і брати участь у житті сім'ї чи суспільства на таких же підставах, як і всі інші члени суспільства.

Можна не погодитися з таким твердженням, оскільки самореалізація визначається не стільки потенційними можливостями, яких, безперечно більше у здорової людини, а тими, які індивід зумів використати. В цьому, без сумніву, важливі як бажання і активність самої людини, так і наявність сприятливих соціальних умов. Отже, за таких умов проблема інвалідності виходить за межі індивідуального існування.

Інтеграція в суспільство - це процес поновлення втрачених зв'язків людини з суспільством, що забезпечує її включення в основні сфери життєдіяльності: праця, побут, дозвілля.

Якщо ж говорити про інтеграцію соціальну, то це процес і стан поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему: а) процес і стан поєднання різних за якістю соціальних елементів у функціонально єдиний організм, систему, цілісність утворення; б) процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилась, тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається з системою й набуває ознак структурного, складового елемента.

Базовими етичними принципами соціальної роботи з цією категорією дітей та молоді є:

- ◆ співчуття, милосердне, позитивне ставлення до кожної особистості, повага і прийняття її такою, яка вона є;

- ◆ вирівнювання можливостей у різних сферах життя;

- ◆ свобода вибору видів соціально-педагогічної допомоги. Головні завдання соціально-педагогічної допомоги:

- ◆ адаптація та реадaptaція, соціалізація особистості;

- ◆ задоволення особистих і соціальних потреб інваліда;

- ◆ педагогізація життєвого простору інваліда;

- ◆ нормалізація життя родини, в якій живе інвалід.

У структурі соціально-педагогічної допомоги першим виділяється соціальний компонент. Тому цілком природним є задоволення особливих потреб інвалідів через надання соціальних послуг.

Соціальні послуги являють собою систему соціальних дій, які спрямовані на задоволення потреб людини. У вузькому смислі слова - це система соціальних зручностей, що надаються особистості. Зміст соціальних послуг становлять: інформаційно-консультаційна допомога сім'ї з правових питань, соціально-психологічне консультування, допомога у догляді і нагляді за дитиною, забезпечення ліками і продуктами харчування, організація життєдіяльності і дозвілля особистості. Соціальні послуги здійснюються шляхом індивідуальної роботи.

Один із компонентів соціально-педагогічної допомоги - виховання гармонійної особистості, формування її ціннісних орієнтацій.

Соціально-педагогічна допомога інвалідам побудована на реалізації і впровадженні певних форм і методів роботи, взаємодії індивіда і соціального оточення. Відповідно до цього соціальний педагог у якості експерта надає допомогу окремій особі та її сім'ї у розв'язанні соціально зумовлених педагогічних і психологічних проблем, аналізує взаємозалежності між цими проблемами та відповідними соціальними факторами; виступає партнером у мобілізації джерел соціально-педагогічної і психологічної підтримки; є посередником між членами сім'ї та іншими соціальними інститутами у розв'язанні конфліктних ситуацій.

Загальний процес соціально-педагогічної допомоги розкладається на 4 етапи:

1. Дослідницький: виявлення особливих і соціальних потреб інвалідів, збережених здібностей.
2. Планування системи соціально-педагогічних впливів.
3. Організація соціально-педагогічної допомоги.
4. Оцінка результатів діяльності.

Зміст соціально-педагогічної допомоги інвалідам становить соціально-педагогічна профілактика, соціальне обслуговування (соціально-педагогічний патронаж), соціально-психологічна реабілітація.

Соціально-педагогічна профілактика - це система превентивних дій, які спрямовані на попередження соціальних наслідків інвалідності: соціальної відокремленості та ізоляції людини.

Соціальне обслуговування являє собою мобілізацію джерел соціально-педагогічної та психологічної підтримки з метою задоволення особливих потреб дітей, молоді і сім'ї.

Соціально-психологічна реабілітація розглядається як цілісний динамічний безперервний процес розвитку особистості, її самоактуалізації та самореалізації.

В даному випадку "реабілітація" тлумачиться як "відновлення порушених функцій", "компенсація втрачених можливостей", "повернення до активного життя". Ці визначення базуються, з одного боку, на етимології даного слова (лат. -відновлення), а з іншого - на розумінні цього процесу як наближення до вихідного стану, відновлення втраченого, що іноді практично неможливо. Тому метою реабілітації може бути не повернення до певної позитивної вихідної точки, а розширення адаптивних можливостей суб'єкта соціалізації, здатності бути адекватним до нових умов, управляти своїм життям.

Реабілітація має бути спрямованою на формування у людини якостей, які можуть допомогти їй більш оптимально пристосуватися до навколишнього середовища. Крім того, реабілітація, будучи за своїм змістом комплексною, повинна бути спрямованою не лише на особу, а й на всю її сім'ю. Реабілітація має сприйматися не лише як боротьба проти хвороби, а й за людину і її місце у суспільстві. Тому кінцевими результатами можуть бути не лише медико-фізіологічні показники, а й показники соціальні, та наслідками - соціально-рольова функція реабілітованого, адекватна його потенційним здібностям.

Особливо важливим аспектом в реабілітації є розуміння її не як впливу, а як взаємодії з сім'єю на основі партнерства щодо реалізації цілей реабілітації, особистісно-орієнтованого підходу, комплексності і системності зусиль. У даному випадку особливої уваги, як форма взаємодії, заслуговує реабілітація соціокультурна, головною метою якої є особистісний розвиток індивіда, підвищення його рівня саморегуляції.

2. Діагностика соціуму як передумов оптимальної організації

реабілітації дітей з функціональними обмеженнями.

Зважаючи на те, що і Державний центр ССМ, і місцеві реабілітаційні центри ставлять собі за мету створити всі можливі умови, щоб допомогти дітям інтегруватися в новий соціум, у суспільство, важливо було звернути увагу на одну із проблем, яка стосується, перш за все, дітей - форма і місце навчання. Причому особливий інтерес викликають відповіді самих дітей з функціональними обмеженнями (паралельно проводилося опитування їхніх батьків і експертів).

Серед функціональних характеристик сімей, які мають дітей з обмеженими можливостями, на нашу думку, найбільш значущими є такі:

- і) матеріальне забезпечення сімей;
- 2) психологічний клімат в сім'ї;
- 3) загальна культура сім'ї;
- 4) реабілітаційна культура сім'ї;
- 5) реабілітаційна активність;
- б) ставлення до патології дитини.

З метою виявлення особливостей сім'ї, окрім структурних і функціональних характеристик, важливі також індивідуальні особливості її членів. До них відносяться: соціально-демографічні, фізіологічні, психологічні, патологічні звички окремих членів сім'ї, а також характеристика дитини, вік, рівень фізичного, психічного, мовного розвитку, інтереси, здібності, освітня установа, яку вона відвідує, рівень навчання і спілкування, наявність поведінкових відхилень, патологічні звички, мовленнєві і психічні відхилення.

Поєднання індивідуальних характеристик членів сім'ї з її структурними і функціональними можливостями утворюють комплексну характеристику - статус сім'ї. Для визначення статусу сім'ї користуються такими поняттями:

- ◆ соціально-економічний статус;
- ◆ соціально-психологічний статус;
- ◆ соціально-культурний статус.

Індивідуальні характеристики членів сім'ї фіксуються у ході інтерв'ю, безпосереднього спостереження і (або) за результатами обстежень, проведених іншими спеціалістами (лікарем, психологом, корекційним педагогом).

Структурні компоненти сім'ї визначаються в основному під час бесіди чи вивчення офіційних документів (медична соціальна карта, тощо).

Для визначення психологічного клімату сім'ї можна використовувати відкрите та опосередковане спостереження, тести (тест-опитувальник, опитувальник для батьків, малюнок сім'ї), а також результати спостережень, проведених психологом, психотерапевтом.

Рівень загальної культури включає показник освіти дорослих членів сім'ї, побутову та поведінкову культуру членів сім'ї. При цьому можна застосовувати інтерв'ю, і дозволяє виявити коло інтересів, розвиток духовних потреб, організацію дозвілля, спільні форми відпочинку.

У ході вивчення умов забезпечення ранньої реабілітації дітей зверталася увага на ряд показників, які дозволили виявити певні "білі плями" у роботі з даною категорією дітей та їх батьками:

- ◆ матеріальне забезпечення;
- ◆ медичне обслуговування;
- ◆ психологічна допомога дітям і батькам;
- ◆ освіта і професійне навчання;
- ◆ працевлаштування дітей і батьків;
- ◆ спілкування, заняття улюбленими справами; підготовка дітей і молоді до самостійного життя;
- ◆ вільне пересування.

Зокрема, відповіді експертів стосувалися причини, що зумовлюють матеріальні, медичні, освітні проблеми сімей, які виховують дітей і молодь з функціональними обмеженнями.

Відповіді показують, що найбільш гострою з усіх проблем, з якими стикаються сім'ї з дітьми і молоддю з функціональними обмеженнями, є причина недостатнього матеріального забезпечення. Експерти вважають, що

матеріальні проблеми зумовлені такими факторами (наводяться в порядку частоти згадувань):

- ◆ нестабільна економічна ситуація в країні;
- ◆ недосконалість законодавчої бази стосовно матеріального забезпечення і соціальної захищеності родин, що виховують дітей-інвалідів;
- ◆ значна мінусова різниця між державними виплатами на дітей-інвалідів і реальним прожитковим мінімумом;
- ◆ ліквідація, в багатьох випадках, допомоги матерям, що не працюють і доглядають дітей-інвалідів, з причин незначного перебільшення норми доходів на члена сім'ї, яка є жебрацькою і образливою;
- ◆ наявна велика частина безробітних серед батьків, котрі виховують дітей-інвалідів;
- ◆ дорогі лікування й медикаменти;
- ◆ високі комунальні платежі;
- ◆ відсутність будівництва державного житла унеможливорює покращання санітарно-житлових умов, тобто поліпшення здоров'я дітей і батьків, відповідно зростають витрати на лікування;
- ◆ недостатнє безкоштовне забезпечення протезами, іншими технічними пристроями;
- ◆ недоступність безкоштовного санаторно-курортного лікування;
- ◆ нестача центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, недостатня можливість залишити дитину у денний час і піти працювати.

3. Правила реабілітації дітей з обмеженими функціональними

можливостями.

1. Ставитися до дитини з обмеженими функціональними можливостями як до такої, що вимагає спеціального навчання, виховання та догляду.

2. На основі спеціальних рекомендацій, порад та методик поступово і цілеспрямовано:

- навчати дитину альтернативних способів спілкування;
- навчати основних правил поведінки;

- прищеплювати навички самообслуговування;
- розвивати зорове, слухове, тактильне сприйняття;
- виявляти та розвивати творчі здібності дитини.

3. Створювати середовище фізичної та емоційної безпеки

- позбавитися небезпечних речей та предметів;
- вилучити предмети, що викликають у дитини страх та інші негативні емоційні реакції;
- не з'ясовувати у присутності дитини стосунки, особливо з приводу її інвалідності та проблем, пов'язаних з нею.

4. Рідним та людям, що знаходяться у безпосередньому контакті з дитиною-інвалідом, потрібно:

- сприймати її такою, якою вона є;
- підтримувати і заохочувати її до пізнання нового; о стимулювати до дії через гру;
- більше розмовляти з дитиною, слухати її;
- надавати дитині можливості вибору: в їжі, одязі, іграшках, засобах масової інформації тощо;
- не піддаватися всім примхам і вимогам дитини;
- не вимагати від неї того, чого вона не здатна зробити;
- не боятися кожну хвилину за життя дитини.

Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю обмежених функціональних можливостей є реалізацією різних видів соціальної реабілітації. В кожному конкретному випадку вона обумовлюється особливостями фізичного і психічного стану клієнтів, кваліфікацією суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, а також тими різновидами соціального обслуговування, яке здійснює конкретна державна чи громадська організація.

4. Напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю обмежених функціональних можливостей.

Напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю обмежених функціональних можливостей:

- вивчення соціально-психологічного стану осіб з обмеженою дієздатністю;
- проведення соціально-педагогічних досліджень особливостей соціалізації дітей-інвалідів з різними типами захворювань;
- побутова реабілітація дітей-інвалідів (навчання елементам самообслуговування та норм елементарної поведінки у різних мікро-соціумах);
- проведення психологічного консультування дітей-інвалідів з особистісних проблем;
- здійснення психолого-педагогічної корекційної роботи;
- організація консультпунктів для родичів молодих інвалідів з юридичних, правових, психолого-педагогічних питань;
- розвиток потенційних творчих можливостей дітей-інвалідів;
- формування досвіду саморегуляції засобами спеціально розроблених психотренінгів та психотренуючих ігор;
- організація дозвілля дітей-інвалідів через проектування та впровадження різноманітних програм та форм роботи соціальних служб;
- здійснення профорієнтаційної роботи серед молодих інвалідів;
- вихід з конкретними пропозиціями щодо поліпшення життя молодих інвалідів у суспільстві;
- координація роботи з різними соціальними інститутами, що опікуються проблемами дітей-інвалідів у суспільстві.

Висновки

Організація соціальної підтримки дітей з обмеженими функціональними можливостями не залишається поза увагою держави, яка здійснює її у наступних напрямках: поглиблення усвідомлення, медична опіка, реабілітація, служби підтримки, доступність, утримання та соціальний захист, родинне життя та права особи, культура. Напрямки організації соціальної підтримки дітей з обмеженими функціональними можливостями становлять динамічну систему, у процесі якої здійснюється послідовна реалізація тактичних завдань, що постійно виникають при взаємодії з дитиною-інвалідом, на шляху до досягнення мети – включення в суспільне життя.

Література

1. Беспалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: [навч. посіб. для студ.вищ.навч.закл.] / О.В. Беспалько – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П.Волкова. - К., Видавничий центр «Академвидав», 2007.
3. Закон України «Про соціальні послуги»: [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
4. Зверєва І. Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика / І. Д. Зверєва. – Монографія. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 393 с.
5. Капська А. Й. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з обмеженими функціональними можливостями / А. Й. Капська – К.: ДЦССМ, 2013. – 146 с.
6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посіб. / С.Г.Карпенчук. - К.: Вища шк.,1997.
7. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К.:Знання-Прес, 2003.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч.посіб./ Н.Є.Мойсеюк. - 3-є видання, доповнене. – К.,2001.
9. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями: [навчально-методичний посібник для соціальних працівників і соціальних педагогів] / за ред. проф. А.Й. Капської. – К.:ДЦССМ, 2003. – 168 с.
- 10.Фіцула М.М. Педагогіка. Навч.посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М.Фіцула. - К., Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.

Питання

1. Які функції виконує в суспільстві сім'я як соціальний інститут?
2. Які базові етичні принципи виховної роботи ?
3. Які напрями педагогічної роботи з дітьми та молоддю з обмеженими можливостями?